

Christian Guilleré

GIRONA MEDIEVAL

L'etapa d'apogeu. 1285-1360



Quaderns d'història de Girona

Quaderns d'història de Girona

Christian Guilleré

GIRONA MEDIEVAL
L'etapa d'apogeu. 1285-1360

DIPUTACIÓ DE GIRONA
AJUNTAMENT DE GIRONA

GUILLERE, Christian
Girona medieval: l'etapa de l'apogeu
(1285-1360)
ISBN: 84-86812-25-9
1. Girona — Història — 1285 / 1360
946.71 Gi Girona «1285 / 1360»

Quaderns d'història de Girona

Col·lecció assessorada pels departaments d'Història de l'Estudi General de Girona, l'Associació Arqueològica de Girona, el Cercle d'Estudis Històrics i Socials de Girona, el Centre de Recerques Paleo-Eco-Socials, el Servei d'Investigacions Arqueològiques i l'Institut d'Estudis Gironins.

Edició:

Unitat de Publicacions de la Diputació de Girona
Pujada de Sant Martí, 5. Tel. (972) 20 67 23

Servei Municipal de Publicacions de l'Ajuntament de Girona.
Placeta de l'Institut Vell, 1, tel. (972) 20 92 04

Consell de direcció:

Joan Boadas, Narcís Castells, Miquel Fañanàs,
Joan Puigbert, Josep M. Salvatella, Carles Sapena.

Cap de redacció i maquetació:

Josep Clara

Disseny de la col·lecció:

Enric Marquès

Assessors lingüístics:

Rosa Gallart i Fermín Sidera.

Fotocomposició:

Imatge i Lletra, S.A. Rambla de la Llibertat, 6, 3r.
Girona

Muntatge i impressió:

Arts gràfiques Palahí. Canonge Dorca, 1
Girona

Fotogravats fotocrom:

David Coll. St. Agustí, 21, baixos.
Girona

Enquadernació:

Constitució. Carrer de la Constitució, 19.
Barcelona

Primera edició en català: Abril de 1991

ISBN: 84-86812-25-9

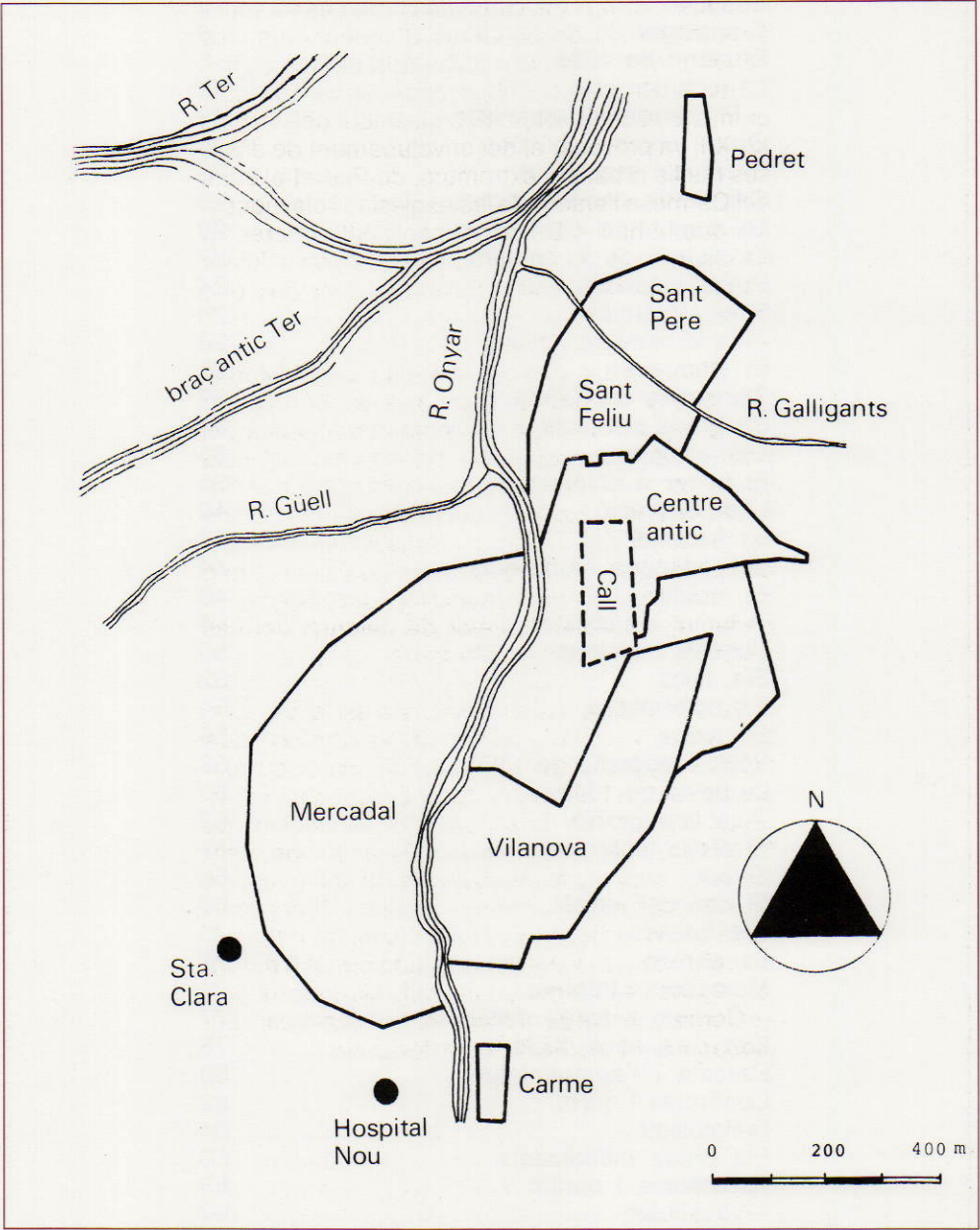
Dipòsit legal: GI-806-91

PORTADA

El burg de Sant Pere de Galligants, centrat pel monestir benedictí i l'església de Santa Eulàlia Sacosta.

ÍNDEX

Situació	5
Cronologia	6
El setge de 1285	8
La reconstrucció	10
—El creixement urbanístic	12
Grans obres públiques	14
El mercat immobiliari	16
Carreteres, carrers i ponts	18
La conjuntura econòmica	20
La cistella de la compra	22
Preus i salaris	24
Fires i mercats	26
—La conjuntura política	28
El comte-rei	30
Els bisbes de Girona	32
Els grans privilegis	34
Les eleccions	36
El poder a Girona	38
L'administració	40
La fiscalitat	42
Les finances municipals	44
El crèdit	46
—Jueus i canvistes	48
Censals i violaris	50
Els laics	52
Els eclesiàstics	54
Els jueus	56
Sòcio-topografia de 1360	58
La pesta de 1348	60
—La immigració	62
El sector tèxtil	64
El cuir	66
El ram del metall	68
Els juristes	70
La sanitat	72
Mercaders i traginers	74
—Comerç a llarga distància	77
L'art i els seus oficis	78
L'escola i l'aprenentatge	80
Confraries i oficis	82
Religiositat	84
Els ordes mendicants	86
Assistència i caritat	88
—Vocabulari	90
Bibliografia	92



SITUACIÓ

Quan, el 1285, la ciutat de Girona es va veure assetjada pels descendents d'aquells que mig mil·lenni abans l'havien alliberada del jou sarraí, ja havia depassat amb escreix el vell triangle emmurallat de la Força. El creixement dels segles XII-XIII va provocar el desenvolupament de diversos nuclis urbans a extramurs, de Pedret al camí del Carme, a l'entorn de les esglésies i els monestirs que hi havia. Durant el segle XIII, la creació dels convents dels ordes mendicants va originar nous barris i en va interconnectar alguns dels que ja existien.

Girona era el *cap del regne*. La seva defensa s'articulava a partir dels castells de Sobreporta —que vigilava l'antiga via romana que venia del nord— i de Gironella, clau del sistema defensiu gironí, emplaçat en el lloc més prominent de la ciutat. Aquest vell dispositiu defensava la part alta de la ciutat, que era el barri eclesiàstic per excel·lència. La fortalesa de Requesens, situada al bell mig del pany meridional de la muralla, també tenia un paper remarcable, sobretot de defensa del call jueu situat a l'interior dels murs.

L'any 1285, encara no hi havia unitat urbanística. De nord a sud, resseguint la riba dreta de l'Onyar i el Ter, hi havia un nucli de població situat al voltant de l'hospital de Sant Llàtzer de Pedret, un altre a l'entorn dels monestirs benedictins de Sant Pere de Galligants i, més enllà, de Sant Daniel, i encara un tercer, a tocar la col·legiata de Sant Feliu, lloc de la tomba de Sant Narcís, patró de la ciutat. A la banda sud del conjunt fortificat, el creixement havia estat més homogeni i, durant la segona meitat del segle XIII, els carrers van començar a rebre denominació, freqüentment relacionada amb les activitats artesanals.

CRONOLOGIA

1282

Vespres sicilianes.

1284

Pere el Gran atorga als gironins els mateixos privilegis polítics que als habitants de la ciutat de Barcelona, segons el privilegi dit d'en Prohensal.

1285

Setge i conquesta de Girona per l'exèrcit del rei de França, Felip l'Ardit, en el marc de la Croada contra el rei d'Aragó.

1291-1327

Regnat de Jaume II.

1300

La ciutat és exempta del bovatge i les jurisdiccions de la vegueria no poden ser alienades.

1303

Inici de l'expedició a Grècia.

1309-10

Expedició a Almeria.

1312

Es instaura l'Obra Nova de la Seu: inici de la construcció de la catedral gòtica.

1315

Noves franqueses comercials i fiscals. Elecció dels sobreposats d'obres públiques.

1317

Elecció del comanador de l'Hospital Nou o de Santa Caterina.

1321

Les Corts es reuneixen a Girona. Duran de Baldac és cremat a la plaça pública acusat de beguinisme. El bisbe Pere de Rocabertí organitza, per primera vegada a Girona, la festa de Corpus Christi.

1323-1324

Conquesta de Sardenya.

1327-1336

Regnat d'Alfons el Liberal.

1329

El rei ven les jurisdiccions de Llagostera i de Cassà de la Selva a Ot de Montcada.

1330

Organització de l'ofici dels paraires.

1333-1334

Els documents de l'època citen *lo mal any primer*.

1336-1386

Regnat de Pere el Cerimoniós.

1338

El rei aliena la jurisdicció de Palau-sator a favor de Francesc de Senesterra, contra el parer dels jurats de Girona.

1343-1344

Restabliment de la unitat catalana després de la victòria sobre el rei de Mallorca.

1345

El bisbe Arnau de Montrodon institueix la festivitat de Sant Carlemany. Reforma en l'elecció dels jurats: el Consell General queda limitat a 80 membres.

Les fires de Girona hauran de celebrar-se el primer dilluns de la segona setmana de Quaresma.

maig-juliol 1348

Pesta negra a la ciutat.

1351

Erecció el ducat de Girona.

1355

Sant Feliu de Guíxols esdevé carrer de la ciutat de Girona.

1357

Comença la guerra contra Castella.

1359

Inici de la Diputació del General.

1360

Fogatge reial manat per les Corts de Cervera.

1365-1366

Amenaça de les grans Companyies.

El carrer de l'Argenteria després d'un aiguat. També va patir-ne la Girona del 1331 i del 1363.



El setge de 1285

LA fórmula que els jurats solien emprar per tal de recordar a la Corona els seus deures —*clau, horca i tancament del regne*— descriu perfectament la situació de Girona en el Principat. La ciutat, bastida sobre un turó, era un punt de pas obligat per a qualsevol exèrcit provinent del nord (els francesos) o del sud (els musulmans) i estava protegida per la confluència del Ter i l'Onyar. A l'època que considerem, el perill solia venir més aviat del nord.

El setge de 1285 no era el primer que patia Girona. La situació s'havia agreujat amb el conflicte entre la casa reial catalano-aragonesa i els Angevins, branca secundària dels Capets. Després de les Vespres sicilianes, el papa Martí IV, que era favorable als Angevins, va predicar la croada contra Aragó, i aquesta es va posar en marxa dirigida pel rei de França Felip l'Ardit.

A Catalunya, el rei Pere va confiar al noble Ramon Folc de Cardona la defensa de la ciutat de Girona, on es van refugiar els habitants de les viles empordaneses que havien fugit quan l'exèrcit francès creuà el coll de Panissars. El dia 15 de juny, el rei en persona va arribar a Girona, mentre que els invasors l'assetjaren el dia 26, havent-se instal·lat el rei Felip al convent dels franciscans. Després d'una defensa heroica, el 15 d'agost el rei català es va enfrontar als francesos en una batalla de resultats indecisos. Va ser lla-



La Torre Gironella ocupava el punt més elevat de les defenses ciutadanes. El cronista Desclot diu que era bella, forta i alta, de gros mur de pedra i de calç.

vors que Felip l'Ardit va prendre la iniciativa de proposar la capitulació. El miracle de les mosques de Sant Narcís, que la tradició popular situa en aquest moment històric, té més a veure amb l'àmbit de les mentalitats que no pas amb la realitat, que ens ensenya que durant l'època estival les epidèmies solien sovintejar.

Quan es va signar la capitulació, la ciutat va ser evacuada per les tropes de Ramon Folc i ocupada, el 5 de setembre, pels francesos. Aquests no van poder mantenir la posició a causa de la desfeta que els va infligir l'esquadra comandada per Roger de Llúria a les illes Formigues, fet que va privar-los de la seva intenció.

El punt feble

«(...) quan en lo temps quels franceses assetjaren la ciutat de Gerona e fou esvasada la dita ciutat per los franceses per I loc del burg de Sen Feliu qui és dejús lo castel de Sobreporta, lo qual no era fort, ne ben deffençat, e per aquesta raon, can los franceses sen foren tornatz, los jurats e prohòmens de la dita ciutat pensans lo mal que daquela part era vengut, compraren e feeren deffer los alberchs qui eren en aquel loc e feeren hi fer val e pont levador qui ara comunamen sapela val e pont de na Clara (...)».

Font: AHMG, I.1.2.1, llig. 1, reg. 1, f. 97.

Berenguer Renall, jurat en cap. Però cal no oblidar tampoc les conseqüències administratives del fet: la tradició sempre ha assegurat que la documentació de l'arxiu municipal va ser cremada durant la contesa, igual que nombroses escriptures notarials. De fet, es van perdre a causa d'una riuada una mica posterior, però tot plegat ens indica que el setge va deixar una empremta molt marcada en la consciència col·lectiva, de manera que es va convertir en esdeveniment essencial i referència de qualsevol altre succés important.

El castell de Sobreporta era a tocar l'església de Sant Feliu, la qual va estar molt de temps fora del recinte murat.

Una vegada més va ser la part alta de la ciutat la que va resistir, mercès a les fortificacions. La Força havia estat condicionada com si fos un castell, amb poca població civil a dins, i Ramon Folc de Cardona va fer enderrocar les construccions adossades a la muralla, llevat de les que eren a la part de l'església de Sant Feliu. Precisament va ser per aquesta banda que, a primers d'agost, els francesos van vèncer la resistència del reducte gironí.

Les conseqüències de l'episodi van ser certament importants. Una part dels gironins va haver d'abandonar la ciutat. La família jueva dels Ravaya va haver d'anar a cercar asil a València, els Habid a Solsona, i els Isaac a Lleida. Les pèrdues materials van ser de molta consideració, segons un memorial adreçat al rei per



La reconstrucció

*El carrer del bisbe
Cartañà. L'Església era
propietària de la majoria
de les cases situades entorn
de la catedral.*



MENTRE que la part alta de la ciutat va ser relativament respectada pel setge, no va ser així amb els ravalers fora muralla. En retornar la població civil, que havia deixat el lloc als professionals de la guerra, començà el procés de reconstrucció. La part corresponent a l'actual barri antic es va especialitzar encara més, fins a esdevenir un barri totalment eclesiàstic, i la reconstrucció va orientar el creixement urbanístic cap al sud i cap a la part de l'areny de l'Onyar.

Les cases dels voltants de la Seu, que durant la primera meitat del segle XIV encara solien estar ocupades per laics, van ser comprades per clergues, fins al punt que hom en deia cases canòniques. Així, els principals carrers que menen a la catedral estaven habitats gairebé exclusivament per eclesiàstics. Ja fossin senzills capellans, preveres del capítol o importants dignataris forans, com l'abat de Sant Salvador de Breda, van adquirir el costum de parar una casa dins la ciutat episcopal. D'altra banda, el creixement de la Pia Almoïna, a la banda est de la plaça del Mercadell, va anar ocupant una porció considerable de terreny. L'obra de la Seu va començar el 1312, el palau episcopal fou engrandit al principi dels anys 1320 i es va iniciar la construcció de la cúria. Comptant amb l'espai que ocupava l'aljama judaica, els terrenys disponibles a la part alta de la ciutat cada vegada van esdevenir més escassos.

El procés de reconstrucció dels habitatges emplaçats entre la muralla i l'areny, molt malmesos pel setge, va ser relativament lent. Un document de 1295, confegit a l'escriptori de Poblet, al·ludeix a una casa situada a les Albergueries, tinguda sota la senyoria de l'abat del monestir esmentat, per un emfiteuta que es compromet a reparar-la en el termini de vuit anys, deixant-la tal com estava abans de la guerra contra els *Galici*.



Les Ferreries Velles i les Ballesteries, dos carrers emblemàtics de la ciutat medieval

Els topònims, que podem documentar amb una certa freqüència a partir de mitjan segle XIII, ens dibuixen les especialitzacions dels diferents barris en els temps anteriors a la gran expansió de la ciutat, sobretot al sud i a l'oest de la muralla. Entre els més antics, hi havia el carrer de *Fàbregas* o *Fabricis*, en llatí, que ha confós molts historiadors, que volien identificar el seu origen amb alguna fàbrica, molí o una altra instal·lació industrial, quan es tracta d'un cognom. Alguns anys després del setge, va perdre aquesta denominació i va esdevenir el carrer de les Ballesteries.

Els topònims restants feien referència alhora a la funció de mercat de distribució dels productes de la ruralia propera, a la de ciutat-etapa en el camí reial provinent de França, o a alguna activitat artesanal. Prop de la Ferreria —que en

aquest moment va esdevenir vella—, entorn del 1292 va aparèixer la Ferreria Nova. Més avall, el topònim Taverneries es va imposar al més antic d'Albergueries, en un moment en què la vinya condicionava el paisatge dels turons propers i que la imposició sobre el vi s'anava convertint en la més important de les que eren recaptades. El nom Draperia —que designava l'actual carrer dels Ciutadans— va aparèixer el 1272, igual que el del seu paral·lel, el carrer del Rossinyol, que anava des de l'actual plaça de Sant Josep al convent de la Mercè. Així, tots aquests carrers van ser condicionats durant els primers anys del segle XIV, encara que restava molta feina a fer per dibuixar una xarxa urbana homogènia. Altrament, el 1315 el rei, de manera semblant a com s'havia fet a Barcelona alguns anys abans, va crear l'ofici d'Obrer, que, en nombre de tres, tenien competències en matèria d'urbanisme, promulguaven reglaments sobre edificació i, fins i tot, estaven facultats per oposar-se al batlle general de Catalunya, que era qui concedia les llicències en matèria de construcció.

El creixement urbanístic

Un cop acabada la reconstrucció, durant la dècada de 1320, la ciutat de Girona va experimentar una etapa de fort creixement urbanístic, de la qual la documentació permet seguir els passos i direccions. Al principi del segle XIV, la ciutat encara no estava unificada jurídicament, ja que el burg de Sant Pere de Galligants depenia de la jurisdicció de l'abat del monestir del mateix nom. Això feia que, per exemple, els habitants d'aquest burg no poguessin gaudir de les mateixes franqueses que els de la resta de la ciutat, dependent de la jurisdicció reial. Tampoc no ho estava en el pla urbanístic, ja que restaven nombrosos espais sense construir entre els diferents nuclis edificats. Per això, podem dir que la veritable unitat de la ciutat va ser assolida en el transcurs de la primera meitat del segle.

Però, per tal de garantir el desenvolupament de la construcció, cal que es compleixin diverses condicions. La primera és l'existència d'espai lliure. En el cas de Girona, n'hi havia de diferents titularitats. Segons els capbreus urbans que s'han conservat, la senyoria eminent es repartia entre la Corona i l'Església, i, en un segon terme, els ciutadans. El rei posseïa tota la part de l'arenys del riu Onyar, encara que en ocasió de l'expedició a Sardenya va alienar el seu domini sobre les cases de ciutadans benestants. L'Església era senyora de nombroses zones de la ciutat des de dates reculades, però encara va créixer aquest patrimoni per la via dels llegats de determinades famílies ben situades que varen desaparèixer en acabar sense descendents directes. Va ser el cas dels Banyoles, els Estruç o els Vengut. Així, la pabordia de Juny de Sant Feliu era el senyor eminent de diverses cases al burg de Sant Feliu, al carrer del Llop i altres indrets propers, però també dels carrers de la Draperia, del Rossinyol, de Vilanova, de la Tallada, de Vallnegra —dessota Sant Martí Sacosta i el carrer de Vilanova—, sense comptar el Mercadal.

Aquestes institucions també posseïen terrenys edificables. Però el rei no habitava a Girona i els religiosos no es dedicaven a la construcció. Per això, els juristes gironins van haver d'utilitzar una fórmula per la qual els intermediaris poguessin parcel·lar i construir: el contracte d'emfiteusi. Així, l'Església donava un terreny a un promotor, aquest el delimitava, el dividia i en feia establiment



La Pobra d'en Vivers era situada entre Sant Feliu i Sant Pere de Galligants

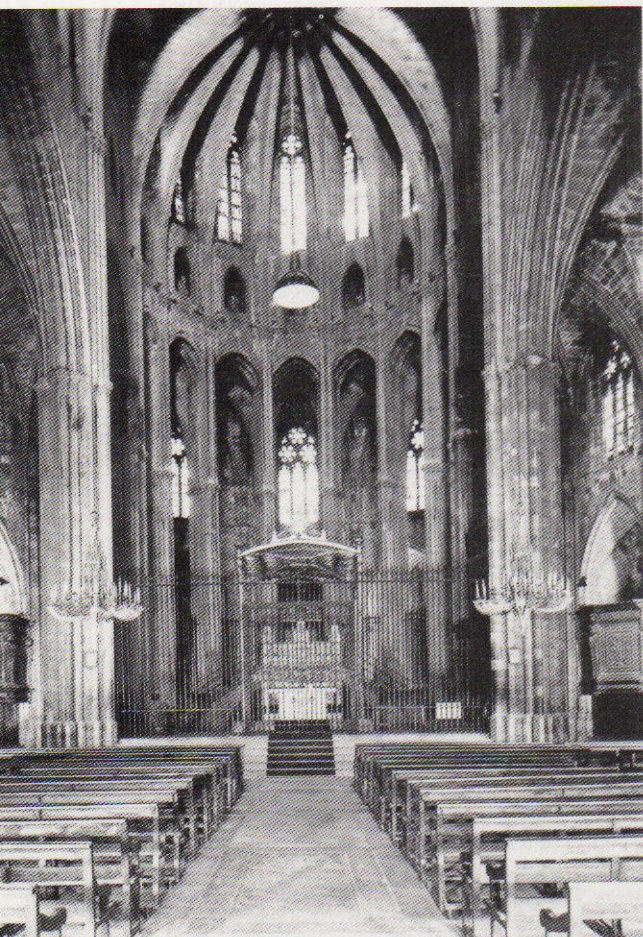
emfitèutic de cadascun dels lots als habitants de la ciutat que es comprometien a construir-hi en un termini breu de temps —un any, en general—. Des d'aquell moment, el promotor rebia una part de les rendes, però l'Església conservava la reserva del domini directe o eminent, fins i tot en el cas que ambdues parts arribessin a repartir-se els cànonns corresponents a les successives transmissions. Malgrat que aquest sistema es va generalitzar, en alguns casos la iniciativa privada empenia directament el projecte, com va passar amb l'extens terreny que els Bordils posseïen darrera la plaça de les Albergueries, que acabaria convertint-se en el carrer Nou. Per la seva part, el rei va cedir terrenys a alguns dels seus consellers, concedint-los autorització per parcel·lar. Es va fer així, per exemple, amb l'espai situat entre els burgs de Sant Pere de Galligants i de Sant Feliu, que una volta edificat va ser anomenat Pobra d'en Vivers.

Una darrera condició per possibilitar el creixement urbanístic és, evidentment, l'existència d'una forta demanda, lligada al creixement demogràfic. En aquest cas, a més, el creixement de la població rural i el sistema de transmissió del patrimoni basat en l'hereu van afavorir la immigració.

Les parcel·lacions van ser molt nombroses a la part meridional de la ciutat. El carrer Nou, format per iniciativa del jurista Bernat Bordils, el barri de Vilanova, l'establiment d'Arnau Vilagran, que va ser l'origen del carrer Porquer, situat a tocar el convent dels Mercedaris, construït precisament entorn del 1330... La pujada de Sant Martí va ser parcel·lada pel jurista Ramon Vengut. La pobla d'en Vivers, com ja s'ha dit, connectà el burg de Sant Pere amb Sant Feliu en el moment que la jurisdicció del primer va passar a dependre del rei. El Mercadal tampoc no quedà enrere: a partir de 1319, hi ha l'establiment d'en Vendrell, entorn de 1338, el d'en Ramon Prohensal, etc.

Grans obres públiques

La nova catedral gòtica va ser començada el 1312 per la banda de la capçalera.



GIRONA és una ciutat episcopal, el *Cap de Bisbat* dels textos, i per això la institució eclesiàstica estava interessada en l'embelliment de la ciutat. El primer temple va ser bastit en un lloc prominent. A final del segle XIII, la dotació del tresorer de la Seu va donar lloc a una obra que va durar dècades. Però l'Església no era l'únic mecenes. La Corona, les obres de les altres esglésies i el govern municipal també van tenir un paper essencial en el finançament de les grans obres urbanes, que proliferaren especialment durant la primera meitat del segle.

La més important va ser l'obra nova de la Seu. Va ser instituïda el 1312 i reformada poc abans de la Pesta Negra, encara que els primers registres coneguts daten de 1365. Hi trobem mestres d'obra estrangers, procedents del Llenguadoc proper o de llocs més llunyans, com la Savoia, però també grans personalitats locals, com Pere Sacoma, que va dominar els anys 1350-1360, essent alhora mestre major de l'obra de la Seu i dirigint altres obres, com el campanar de Sant Feliu o el Pont Major.

Paral·lelament a l'extensió de la ciutat, els ordes mendicants van experimentar un gran desenvolupament en el període 1330-1340 i, en conseqüència, també van construir: acabament de les obres de la Mercè, ampliació de Sant Francesc, consagració de Sant Domènec, primera fase de l'aixecament del convent de Santa Clara. Els obrers de les fàbriques de les parròquies, nom que rebien els responsables de la construcció —i manteniment del temple parroquial— també van intervenir en l'embelliment de les esglésies que eren sota la seva responsabilitat. Va ser el cas de Miquel Trullars, Ramon Calvet i Ramon Vengut, obrers de Santa Susanna del Mercadal, que administraven els diners procedents de donatius dels fidels o de les confraries que estaven sota la invocació

del titular d'alguna capella de l'església.

Per altra banda, els carrers, els ponts, les escales —molt nombroses a causa de la topografia costeruda de la ciutat— implicaven la intervenció dels edils. Per exemple, tres obrers de l'obra de l'escala de Sant Martí Sacosta, Francesc Terrades, Berenguer Renall i Pere Vengut, el 1329-1330 van assegurar la construcció d'aquesta graonada, igual com poc temps abans ho havia estat la de Predicadors.

L'administració reial, que fins aleshores sempre havia llogat els locals que necessitava, el 1342 va fer construir l'edifici de la Cort Reial, entre la plaça dels Cavallers i els Quatre Cantons. Així, l'indret va esdevenir el barri administratiu per excel·lència, amb la seu de les notaries de la ciutat davant de la cort de justícia i la presó. Va haver-hi altres obres reials, com la de la peixateria nova, però curiosament, sembla que els jurats no van sentir la necessitat de fer aixecar la casa de la vila. Precisament a aquest barri fa referència el primer esment documentat d'unes voltes al carrer —el 1321—, element arquitectònic que amb el temps ha esdevingut característic de Girona i en bona part responsable de l'encís de la ciutat.

Com va ser finançada aquesta intensa activitat constructiva pública? Les aportacions caritatives dels fidels eren una bona base per a la construcció d'esglésies, convents o altres obres. Així i tot, calia un finançament propi, encara que fos complementari. Va ser el dret de barra, en el cas dels ponts i l'agençament dels carrers i excepcionalment en el de la Cort Reial, però de vegades van caldre finançaments més complexos, com podem veure en els comptes d'obres que s'han conservat, on una part important dels recursos provenia de la ruralia propera (delmes, censos, absolucions de noces, etc.). Tampoc no era rar que el rei o els jurats subguessin directament a la despesa.

La peixateria

Una mostra de la participació reial en la promoció d'obres públiques durant la primera meitat del segle XIV és la construcció del nou edifici de la peixateria pública en terrenys cedits per la Corona, començada el 1336:

«(...) pescateria quis feu novellament en la ciutat de Gerona, de manament del senyor rey, prop lo riu de Onyar e la plassa del blat, en l'alou del senyor rey».

Font: ACA, Reial Patrimoni, Mestre Racional, reg. 2655.

Capitell del trifori de l'església de Sant Feliu, construït entre els segles XIII i XV.



El mercat immobiliari

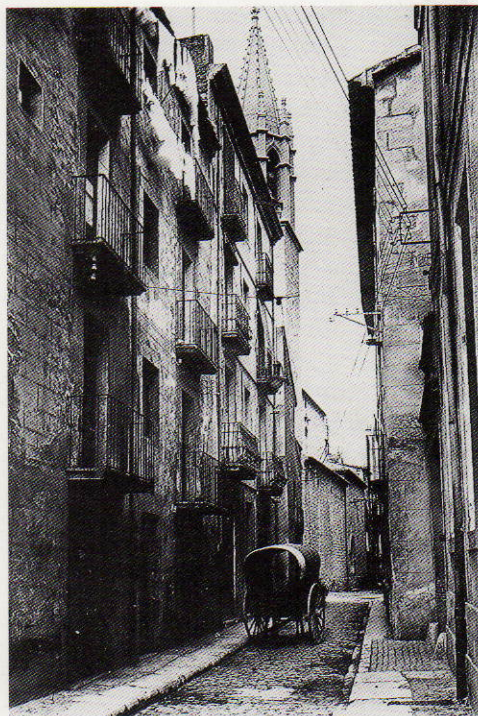
EL fort creixement poblacional va tenir intenses repercussions en el mercat immobiliari. La demanda d'habitatges no podia ser totalment i puntualment satisfeta per l'oferta. Així, es va configurar un sector econòmic importantíssim, en què el notari feia el paper d'agent immobiliari a tots els nivells.

Els habitatges del segle XIV rarament depassaven els dos pisos. La casa del mercader Pere Vilar, que coneixem perfectament mercès als documents conservats, ens pot servir de model de la planta clàssica d'una casa, habitatge, taller i botiga alhora. Tenia dos nivells. La planta baixa era el lloc de treball del mercader i es componia d'una entrada, una botiga i un obrador, on era emmagatzemada una part dels estocs, al costat d'armaris plens d'objectes diversos i cofres de gra. El primer pis constituïa el domini privat dels estadants, amb dues cambres i una cuina. De vegades aquesta mena de cases podia ser més gran, com la que era del jurista Arnau Batlle, que en un moment determinat va ser llogada a sis famílies diferents. El material de construcció més utilitzat era la pedra, extreta de les pedreres properes, emplaçades a Pedret o damunt del Carme.

No cal dir que no totes les cases presentaven les mateixes característiques. Hi havia ben poques coses en comú entre una casa del carrer de la Draperia o de les Ballesteries i una casa suburbial del carrer de Vilanova, de Sant Pere de Ga-

lligants o el Mercadal. Durant els anys 1331-1340, el preu mitjà d'un habitatge a la part central de la ciutat era de 1.153 sous barcelonesos de tern, al Mercadal 648 sous, i 236 sous a la barriada de Vilanova. Més tard, entorn de 1360, les xifres expressen sense embuts l'expansió: calen 3.423 sous per adquirir un habitatge a la zona del centre, 2.460 sous en el cas del burg de Sant Feliu, 825 sous al Mercadal, 690 a Sant Pere de Galligants i, finalment, 273 sous al sector de Vilanova.

La propietat era només útil, ja que el domini eminent i els drets que se'n derivaven pertanyien habitualment al rei o a l'Església. Per això, quan algú comprava una casa de la qual el senyor eminent era una persona diferent del venedor, el primer se'n reservava el domini directe i calia pagar-li en el moment de la transacció els diferents drets de transmissió (terços, lluïsmes i foriscapis), a més d'un cens



anual fix. Per una casa situada al Mercadal i venuda el 1331 per 1.460 sous, el comprador va restar compromès a pagar 3 sous de cens cada any per Nadal al sagristà segon de la Seu. Val a dir que la propietat urbana presentava una gran mobilitat, tant en el cas de les cases com en el dels terrenys o les botigues, i els ciutadans acomodats estaven molt interessats a invertir-hi part dels seus recursos.

A més del mercat de compra-venda, hi havia un bon nombre de cases i pisos per llogar, amb contractes *ad usufructum*, que solien ser de periodicitat anual o, en tot cas, que no depassaven els 8 anys per tal de no haver de pagar foriscapis. Els preus dels lloguers, que depenien de la qualitat dels habitatges i dels nivells d'oferta i demanda, van augmentar de forma regular fins al 1348. Cap al 1330, calia disposar d'una mitjana de 130 sous per any per trobar habitatge al centre de

la ciutat, 45 sous a Sant Pere de Galligants, 30 sous al Mercadal i barri de Vilanova, i 25 al burg de Sant Feliu. La disminució poblacional motivada per la pesta de mitjan segle va ocasionar una baixa dels lloguers, els quals no van tornar als nivells anteriors fins al 1360. Els arrendadors solien ser ciutadans, mercaders, vídues i eclesiàstics, mentre que els arrendataris eren gent d'oficis artesanals. En definitiva, l'especialització dels barris, una forta mobilitat de la propietat urbana i la pressió a l'alça dels lloguers poden ser considerades característiques d'una ciutat en ple procés de creixement demogràfic.

A l'altra pàgina, un carrer del Mercadal. Aci, dues imatges dels carrers estrets de la banda dreta de l'Onyar.



Carreteres, carrers i ponts

SITUADA al costat d'un eix de comunicació molt antic, documentat almenys en època romana, Girona era una etapa obligada en la via *francigena*, també anomenada *mercateria*. Una xarxa de comunicacions ben conservada, a més d'uns rius i rierols de fàcil passatge, constituïen un gran avantatge per a una ciutat medieval. El rei i els jurats ho van entendre així i van procurar desenvolupar una ciutat on el carrer tenia un paper cabdal, per la seva especialització, per la seva problemàtica, pel fet de ser un espai de sociabilitat. També van dedicar una especial atenció a la construcció i al man-

teniment dels ponts que comunicaven les dues bandes de l'Onyar.

Les carreteres principals són, per ordre d'importància: la Nord-Sud, que era l'antiga via romana, ja citada, i la que menava a Sant Feliu de Guíxols, que els jurats van fer construir a partir del 1322. La resta eren carreteres de caire més regional o local, com la que duia a Banyoles i, més enllà, a Besalú i Olot, sense arribar a Vic, a causa de la barrera que suposava el Ter; o com les que conduïen a l'Empordà. Les fites de pedra del privilegi de la mitja llegua, per bé que fixades al principi del segle XVIII, ens permeten de situar les diverses sortides de Girona existents almenys a mitjan segle XV. Aquesta xarxa viària comportà treballs de manteniment regulars, i també els grans ponts que permetien de travessar el Ter (el Pont Major) i l'Onyar, a l'altura de Vilobí.

També hi havia ponts a la ciutat, bastits a despeses dels habitants de Girona, incloent-hi els jueus. Per passar el Galligants, n'hi havia dos —el d'amunt i el d'avall—. Sobre l'Onyar, destacava el pont de pedra de Framenors, protegit per una banda amb una torre de defensa, i



*El pont del Diable
o del Dimoni, sobre
el Güell,
va ser bastit
al segle XIV.*

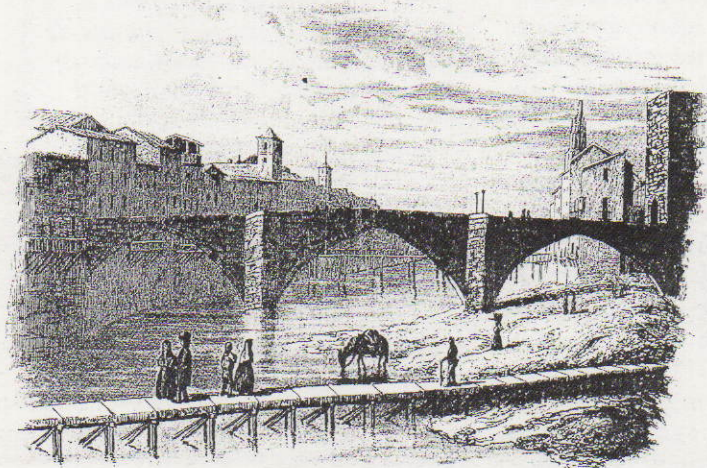
el pont d'en Cardonet —personatge que va viure a Girona el període 1320-1348, mercader, draper i col·lector de les imposicions reials entre la comunitat jueva—, també anomenat del Pelegrí, a més d'altres passeres secundàries. Finalment, el 1356, hom va aixecar el pont del Diable, que creuava el riu Güell fins fa relativament pocs anys, i que va ser desmuntat de pedra en pedra i portat a un magatzem municipal.

Els carrers també depenien dels jurats, que comptaven amb els obrers, encarregats d'adoptar mesures per garantir la neteja viària, la seguretat, i fins i tot l'embelliment de la urbs. Va ser el cas, per exemple, de la proliferació de voltes i porxadades, que havien de ser aparellades en cas d'amenaça exterior, però que concitaven l'aprovació dels edils per la millora estètica que comportaven i pel fet d'afavorir el bé comú. La pol·lució ambiental, considerada com un resultat de la descurança individual i de l'egoisme dels oficis contaminadors, va ser combatuda de manera permanent per part del rei i els jurats: el 1304, el rei Jaume va vetar el conreu del cànem a l'Onyar; el 1351, hom va prohibir als carnisers que

llencessin al riu els ossos i menuts dels animals que especejaven.

En general, el finançament de totes aquestes obres es feia a partir dels ingressos provinents del dret de barra, concedit pel rei de manera temporal, habitualment per cinc anys, i que calia pagar una vegada cada dia per tot animal de bast que entrava o sortia de la ciutat. Per un cavall o un mul es pagava un diner; per un ase, que podia transportar menys càrrega, es pagava un òbol, és a dir, mig diner. Tot i que els clergues i els nobles n'eren exempts, la recaptació en concepte de dret de barra era molt important: entre 365 i 465 lliures barceloneses de tern cada any pels volts del 1340, quantitat equivalent al pressupost ordinari del govern municipal.

Però, encara hi havia altres vies de finançament de les obres d'infraestructura. L'estat dels camins i els ponts era tal, que hom va arribar a considerar que participar en el seu arranjamant era una obra piadosa. És el cas, per exemple, d'un cardador gironí, que en el seu testament disposà diverses deixes per a l'arranjament o la construcció de quatre ponts.



El pont de pedra de Framenors comunicava la ciutat amb el Mercadal. Tenia un traçat semblant al Pont de Pedra actual.

La conjuntura econòmica

QUIN coneixement i quines opinions sobre l'activitat i les qüestions econòmiques tenien els gironins del segle XIV? Els governants municipals i el rei pensaven que el nivell general d'activitat determinava el grau d'enriquiment de la ciutat i de desenvolupament demogràfic. A més, estaven fermament convençuts que calia evitar, a tota costa, la sortida de moneda del país, de manera que calia restringir al màxim les compres de productes a l'estranger. Aquestes idees se situaven més aviat en una perspectiva a llarg o mitjà termini. Amb una visió molt més immediatista, el poble comú estava més pendent dels moviments del preu del pa.

Els anys compresos entre el 1285 i el 1360 van constituir un període relativament favorable, pel que fa a la conjuntura general. A Catalunya, com en general a tot Europa, no hi hagué guerres i, tot i el *mal any primer*, les crisis de subsistències van ser de curta durada i de moderada intensitat.

Malgrat el que s'ha dit més amunt, els regidors del municipi estaven molt pendents del proveïment de gra a la ciutat. Quan el canvi d'any agrícola es presentava difícil, no dubtaven a mobilitzar mercaders i traginers, per tal d'anar a cercar blats on calgués, a més de dictar bans rigorosos per impedir l'exportació de grans tot declarant el *vetus bladi*. Efectivament, les economies agràries estaven amenaçades permanentment pels capri-

cis climàtics, sobretot de la sequera, que impedia la normal maduració dels blats i originava processons massives, encapçalades pels jurats, que clamaven al cel en demanda d'aigua.

Tots els cronistes catalans es posen d'acord per imputar l'origen de tots els mals que afligien el Principat al *mal any primer* de 1333. Deixant de banda que aquesta data no és exacta, cal dir que ja hi havia hagut canvis d'any agrícola difícils, com per exemple el 1317-1318 o el 1327-1328. D'aquesta darrera data, hem pogut localitzar una lletra dels jurats que fa esment de la compra de gra a uns mercaders narbonesos. Heus aquí un dels avantatges d'estar prop de la costa: el proveïment era més fàcil, encara que els nòlits encarissin una mica el preu final del gra.

El mes d'agost del 1333 va arribar a la ciutat un primer rumor alarmant. Hom parlava de males perspectives de collita,

El perill de la fam

En els moments més greus de la crisi de subsistències, els jurats de la ciutat la descrivien en aquests termes en una lletra adreçada a l'infant Pere, el 28 de febrer de 1334:

«(...) la freytura és tan gran que si Déus, per sa bondat, conseyl no y dóna, les gens moriran de fam e la ciutat, qui és clau del regne e qui ja és estada restauració del regne, serà en perill de destrucció (...)».

Font: AHMG, I.1.2.7, llig. 2, núm. 1, f. 11.



Venda de gra en un port del Mediterrani, segons Jaume Cabrera. La pintura correspon al retaule de Sant Nicolau de Bari, de la seu de Manresa.

i els jurats van actuar ràpidament, posant-se d'acord amb el mercader barceloní Arnau Espaser i el seu compatriota Arnau Rafart, que aleshores era a Sicília, per portar uns quants milers de salmes de forment des d'aquesta illa a Girona. Mentrestant, s'arreglaren per un temps amb gra provinent de Tortosa. En condicions normals no hauria passat res, però les condicions polítiques, la guerra contra els genovesos i les males condicions de navegació van retardar l'arribada del carregament sicilià i provocaren el dramatisme de l'escassetat. Durant els mesos de febrer i març de 1334, la situació va empitjorar de forma alarmant. El maig, a pocs dies d'una bona collita, els jurats agrairèn al rei la tramesa d'uns ajuts, mentre encara esperaven el blat sicilià, que no va arribar fins després de la collita, la qual cosa va portar les autoritats municipals a discutir el preu de la partida amb els mercaders.

Fem un balanç. La crisi de 1333 va ser més llarga que les que l'havien precedida: l'amenaça era present des de la mateixa collita de l'estiu de 1333 i la carestia va durar fins al maig de l'any següent. Encara que hi pugui haver l'habitual exageració epistolar, és clar que la crisi es va accentuar durant l'hivern i la primavera de 1334. El preu mitjà del forment es multiplicà per dos entre 1332 i 1333-34, arribant a 16 sous barcelonesos de tern per mitgera, fet que significa un augment de mitjana importància en relació amb altres crisis. L'activitat notarial, veritable termòmetre de la vida ciutadana i del ritme dels afers, no deixa pas entreveure una frenada, mentre que en el transcurs de la primera pesta, el 1348, aquest fet esdevingué fonamental. En definitiva, els jurats van prendre mesures i van aprofitar les possibilitats de proveïment que eren al seu abast, però la conjuntura mediterrània va anar en contra d'aquests esforços.

La cistella de la compra

LA vida quotidiana de les mestresses de casa era presidida pel mercat i la cistella de la compra, en una societat on pesaven molt els oficis i el sector alimentari, que arribava a ocupar entorn del 10 per cent de la població activa. Abans de res, però, cal tenir en compte que moltes famílies vivien totalment o en part d'allò que produïen. A l'interior de la ciutat moltes cases tenien hort, i al Mercadal hi predominava l'horta, ben regada i repartida en parcel·les que eren llogades als artesans, com ho testimonia el contracte d'arrendament signat entre el vanover Pere Constantí i el moliner Pere

Manlleu, per 64 sous anuals, d'una peça de terra situada en una horta anomenada Pedrera i regada pel rec Monar. Tanmateix, els turons dels voltants de la ciutat eren plantats de vinyes cultivades per gironins.

El pa era l'aliment fonamental, amb un preu que variava en funció de la qualitat del producte. Durant la primera meitat del segle, es consumí més pa d'ordi que no pas de forment, que era dues vegades més car. Les fogasses es coïen en forns particulars o d'institucions. A canvi del servei, el forner cobrava la *puja*, que solia consistir en un pa de cada 20 o 25.

Contràriament a la idea que hom en sol tenir, a les ciutats medievals es consumia molta carn. A Girona hi havia un nombre respectable de carnisers, amb els llocs de venda parats en dos llocs concrets de la ciutat, el que hom anomenava carnisseria interior i la carnisseria exterior. En un recompte de població de 1360 n'apareixen 40, és a dir, un per cada 250 habitants. Segons els contractes d'arrendament de les imposicions, es consumia





El carnisser i el flequer, en uns gravats d'oficis del segle passat. A la pàgina del costat, els camps i les muntanyes de Sant Daniel.

carn d'anyell, cabrit, xai, vedella, bou, porc —fresc o salat— i aviram.

Pel que fa al peix, fresc o en salaó, se'n feia un consum considerable, que augmentava molt en període de precepte quaresmal. Hi havia menys peixaters que carnisers —10 el 1360—, però estaven situats en un sector urbà diferenciat, anomenat la Peixateria, que havia vist renovar les parades de venda al principi del regnat de Pere el Cerimoniós. La imposició que es cobrava sobre el peix, que baixava quan no era Quaresma, revela que el peix blau (sardina, anxova i verat) era molt apreciat, igual que la tonyina o el dofí. Malgrat això, pels peixos d'aigua dolça, com les llisses, les tenques i les anguiles, es pagaven imposicions més elevades que pels de mar. La rajada era el peix menys valorat.

També, a partir dels registres de les imposicions, coneixem l'existència d'altres

productes complementaris: formatges, nous, castanyes, avellanes —tots amb un volum important de producció—, espècies —gingebre, pebre, canyella—, emprades sobretot en medicina, i sal, reservada als usos de conservació de carns i peixos.

El vi era la beguda quotidiana, ja fos sol, rebaixat amb aigua o amb herbes en infusió. Ja hem dit que els turons propers a la ciutat eren plens de vinyes, amb tendència a augmentar la superfície ocupada durant la primera meitat del segle. El vi era venut pels taverners, encara que molts particulars en feien per al consum familiar i el tenien al celler, peça molt habitual a les cases de l'època. Aquesta situació va estimular una important activitat dels boters, registrada sovint a la documentació notarial. Com a referència sabem que, el 1341, la quantitat recollida en concepte d'impost sobre les entrades de vi a la ciutat importava més de la tercera part de la recaptació del total de les imposicions.

El consum d'oli es va anar afirmant, en consonància amb l'extensió de l'olivera per la ruralia propera, i afegint-se als usos litúrgics d'aquest producte.

Preus i salaris

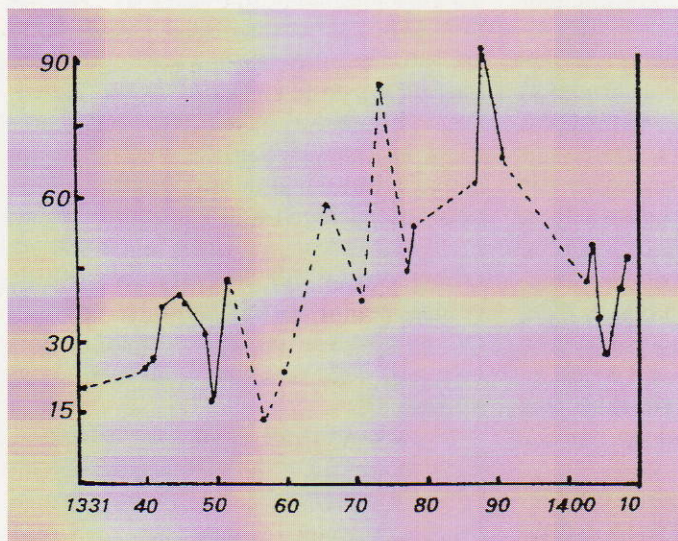
EN les economies pre-capitalistes, la cursa entre preus i salaris no tenia la mateixa virulència que té ara en les economies desenvolupades. En el primer cas, que era el de la Catalunya del segle XIV, les crisis eren d'origen agrícola i creaven desequilibris temporals, sense desembocar en els fenòmens inflacionistes, propis d'avui dia.

A escala local, els preus responien a les relacions entre l'oferta i la demanda. Encara que seria molt difícil de dibuixar la corba dels preus alimentaris, de les matèries primeres, dels productes industrials i del mercat immobiliari, es pot arribar a presentar la tendència general de cadascun d'aquests sectors.

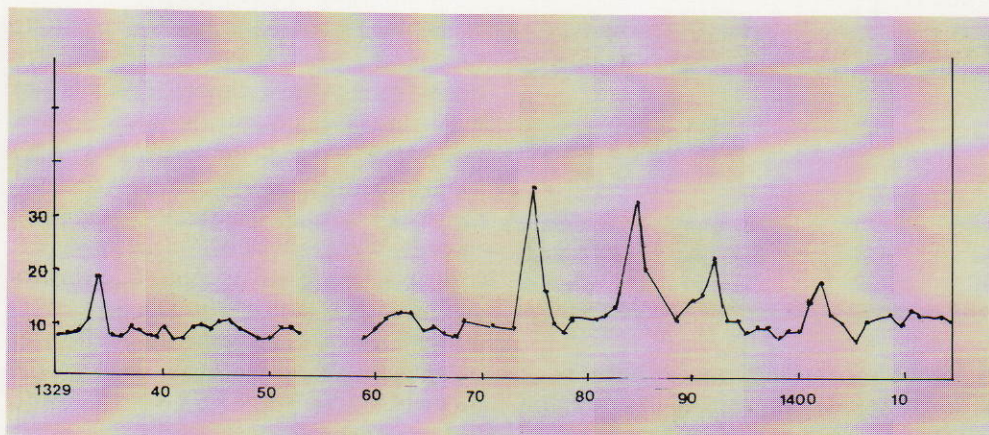
Pel que fa als salaris, cal dir que no obeïen les mateixes normes que avui dia, distribuïnt-se en una diversitat de possibilitats que anaven des de les soldades anuals dels servents o els fadrins, fins als jornals diaris que es pagaven als treballadors de les grans obres de construcció.

Els preus dels cereals eren establerts per mitgeres, unitat de capacitat que variava d'una zona a l'altra, equivalent a 35-40 quilos. Els preus habituals mitjans es movien entorn dels 8-9 sous en el cas del forment i dels 3-4 sous, en el de l'ordi. El vi es mesurava amb la somada, encara que normalment els preus ens són donats a la documentació en bótes —la sisena part d'una somada— i oscil·laven fortament, de 10 a 28 sous barcelonesos la bóta. Val a dir que els propietaris de vinyes solien ser cristians, ja que els jueus es limitaven a comprar la verema i vinificar-la segons els principis de la llei mosaica.

Heus aquí algunes altres referències de preus de productes alimentaris: el sac d'avellanes, que contenia 6 mitgeres, valia 40 sous el 1360, moment en què el preu s'havia estabilitzat després d'una tendència a l'alça durant tota la primera meitat



Evolució dels preus del vi en somades.



*Els preus dels cereals
eren establerts en mitgeres.
Ací podem veure
l'evolució dels preus
del forment.*

de la centúria; la carn de porc, que era la més consumida, provenia de porcs engreixats o de garrins que hom comprava per engreixar a casa; en aquest cas el preu baixava a la meitat —8 sous per un porc per engreixar, el 1340. Cal esmentar que els porcs de la zona eren molt apreciats pels rossellonesos i els habitants del Llenguadoc, i entorn del 1330 fins i tot en venien a comprar.

Els preus dels productes industrials també van seguir una tendència sensiblement alcista durant tot aquest període, sobretot la mà de paper —consumit cada vegada més per part dels notaris—, la quartera de calç i el miler de teules, aquests dos productes ben expressius de l'auge del sector de la construcció.

Els criats, serventes, dides i altres dependents domèstics eren contractats formalment i per una durada mínima d'un any. Les remuneracions, que depe-

nien dels serveis a prestar i de la conjuntura econòmica, també ho eren. Abans de la pesta de 1348, quan hi havia molta oferta, els criats guanyaven uns 75 sous a l'any, i les serventes entre 45 i 50, els aprenents d'oficis artesanals podien arribar als 110 sous i fins i tot als 120, com en el cas dels jornalers que ajudaven els moliners del Mercadal. Després de la pesta, hi va haver especialitats molt buscades, com ara la dels ajudants d'apotecari, als quals s'arribava a oferir de 200 a 280 sous. En casos de menys especialització, es pagaven més de 100 sous. D'altra banda, els assalariats de la construcció eren remunerats per jornals, amb diferències del cent per cent entre, per exemple, els picapedrers o els fusters i els manobres que treballaven en les obres públiques de la Corona o l'Església, com ara la construcció de la peixateria nova o l'obra nova de la Seu.

Fires i mercats

SI bé els mercats diaris i setmanals van ser els primers a agafar volada, les fires no van quedar-se enrera. Durant els segles XII i XIII la seva importància va créixer sense parar i, ja en el XIV, arribaren a fer un paper essencial en les activitats d'intercanvi pròpies de les economies pre-industrials. Els jurats de Girona van comprendre molt bé la seva funció d'estimulant econòmic, de manera que sovint van posar-se d'acord amb el poder reial per tal de promoure el desenvolupament d'activitats sectorials a la ciutat.

El mercat setmanal més important de Girona data del segle XI i, igual que avui, tenia lloc el dissabte. En una primera fase, era parat al lloc anomenat Mercadell, al peu de la pujada de la Catedral i a tocar

la via Augusta. Més tard va passar a l'arenys del riu Onyar, on tingué lloc durant molts segles, almenys fins que Fargnoli en va fer magnífiques fotografies, al principi del segle actual. Així, l'altra banda del riu va adoptar el nom de Mercadal, per bé que la població que hi habitava es dedicava als oficis artesanals.

Es tractava d'un mercat on els diversos productes o famílies de mercaderies s'agrupaven i ocupaven espais diferenciats, de manera que existia una varietat de mercats sectorials i un notable nivell d'especialització.

Les fires es desenvolupaven mercès al creixement econòmic de la Catalunya del segle XIII. A la diòcesi de Girona n'hi arribà a haver un bon nombre, encapçalades per ordre d'importància per les de Girona i Castelló d'Empúries. Un privilegi de l'any 1284 situa el començament de la fira principal el dia de Sant Martí (11 de novembre) i disposava que havia de durar dotze dies. N'hi havia dues més, una el primer d'agost i l'altra per la festivitat de Rams. En total, dues fires amb fred i una amb calor. L'any 1330, el rei Alfons va passar la fira gran a l'1 d'agost, com s'havia fet anys enrere. El rei Pere,



El mercat setmanal se celebrava els dissabtes a l'arenys de l'Onyar, a tocar el Pont de Pedra.

el 1337, va concedir la possibilitat de celebrar una segona fira anual per Sant Narcís. Alguns anys més tard, es parlava d'una nova fira per quinze dies abans de Rams, però el comte d'Empúries s'hi va oposar i va caldre canviar-la a una data diferent i mòbil, la del primer dilluns de la segona setmana de Quaresma.

El bon govern dels jurats de la ciutat sempre va estar orientat al foment de l'activitat econòmica. En un memorial de 1337, s'hi expressa la seva queixa pel fet que els drets de lleuda eren massa elevats, fet que provocava que els comerciants estrangers es desviessin cap a d'altres centres comercials —(...) *per rahon d'assò, les gens estranyes són esquivades d'aportar aquí draps* (...)— i, a més, pel fet de no venir a Girona, no compressin els que es fabricaven a la ciutat, sense comptar les pèrdues en altres branques de l'activitat. En definitiva, demanaven una rebaixa dels aranzels des de l'1,33 per cent fins

al 0,33 per cent, que el rei va concedir. La nova va ser comunicada per escrit a les autoritats de les ciutats del Lluenguadoc, de les quals coneixem perfectament els títols (Carcassona, Limoux, la Grassa, Montoliu, Fanjeaux, Narbona, Tolosa, Montreal), del Rosselló (Perpinyà, Ceret, Vilafranca de Conflent), de la resta de Catalunya i també del regne de València. La documentació notarial conservada, corresponent a dates de celebració de fires, dona testimoni de la presència a Girona de nombrosos mercaders i paraires de les ciutats que hem anat citant. També ens demostra que, pel que fa a les pràctiques comercials, la compensació de deutes d'una fira a l'altra era una pràctica corrent. Fou el cas d'uns drapers gironins que, el 1339, signaren un document compromentent-se a saldar un compte pendent amb uns paraires rossellonesos en les properes fires de Castelló d'Empúries i de Perpinyà.

La situació dels mercats

Una concessió reial del 1355 descriu amb detall l'emplaçament dels diferents mercats alimentaris que hi havia a la ciutat, en l'espai que hi havia entre el pont d'en Cardonet —prop de l'actual pont de Sant Agustí— i el de Framenors o del Mercadal —aproximadament situat en l'indret de l'actual Pont de Pedra. Els raïms eren venuts entre les cases de dos ciutadans determinats; les ametlles i avellanes, entre les cases esmentades i els pilars de les mesures de pedra; els cereals i els llegums que hi eren mesurats, entre les mesures citades i la casa del canvista

Savarrès; les cebes, davant la taula de canvi d'en Ponç Malarç; les cols i les fruites fresques, en l'espai existent entre aquesta darrera i el lloc de l'actual Pont de Pedra.

Els altres mercats també disposaven d'un emplaçament perfectament delimitat. Per exemple, el dels productes tèxtils o de la draperia tenia lloc entre «(...) l'alberch de misser Bernat Bordils, qui és cap de les Albergeries, e l'alberch de Guillem d'Albussà, hostaler».

Font: ACA, Cancelleria, reg. 898, f. 45^r-46.

La conjuntura política

Una de les bases de l'apogeu medieval de Girona va ser el període de pau que va transcórrer entre el setge de 1285 i les amenaces de les grans Companyies. Era l'època de l'expansió catalana per la península i la Mediterrània, que, iniciada al principi del segle XIII i completada en el moment de les Vespres sicilianes, va prendre el tombant definitiu en el segle XIV. La participació gironina va concretar-se en un ajut armat o només financer, com en el cas de l'expedició contra Almeria (1309), o la guerra contra Castella, desencadenada a la frontera amb el regne de València. En aquest cas, l'ajut logístic de Girona va ser essencial pel que fa a l'alimentació. El ciutadà Eimeric de la Via va rebre l'encàrrec del rei de dirigir el proveïment de les seves tropes i va realitzar-lo a través del port de Sant Feliu de Guíxols.

L'expansió ultramarina vers l'illa de Sardenya va encetar una lluita sense treva entre catalans i genovesos. El 1335, en una lletra dels consellers de Mallorca, s'esmenta un projecte d'intercanvi entre un mercader genovès, empresonat en un calabós mallorquí, i dos mercaders catalans, un de barceloní i l'altre de Girona. Més tard, el 1354, a la presó de la ciutat hi havia genovesos capturats durant les accions de la guerra que va enfrontar els catalans i la república genovesa. Cap al 1343-1344, la campanya continental del rei de Mallorca va amenaçar la contrada durant un temps. Atesos els estrets lligams que existien entre gironins i mallorquins des de la reconquesta, els primers devien participar en la contesa de molt mala gana i amb ben poc delit.

Finalment, el que realment interessa és definir les relacions de força dins la vegueria de Girona. Quin pes tenia la ciutat —illot de llibertat—, enfront de la feudalitat? A les grans cases baronials ja conegudes —els comtes d'Empúries, els vescomtes de Rocabertí—, s'afegiren !linatges sortits de l'ombra durant aquest període, com el dels Cabrera. Malgrat el destí shakespearíà avant la lettre del Gran Privat, el comtat d'Osona, creat el 1355, era un conjunt polític homogeni ben a prop de Girona, a cavall entre la diòcesi d'aquest mateix nom i la de Vic, amb una façana marítima centrada a Blanes. A més, pels volts de 1320, una branca dels Montcada va instal·lar-se als dominis de Llagostera, que Pere el



Croats de
l'època de
Jaume II.

Cerimoniós va erigir en baronia el 1375. Per tant, Girona es trobava encerclada per terres nobiliàries i les viles o poblets que n'eren les capitals (Hostalric, Blanes i, sobretot, Castelló d'Empúries) podien amenaçar econòmicament en qualsevol moment la ciutat dels quatre rius.

Altrament, els fogatges permeten de quantificar una relació de forces que és lluny de ser favorable al poder reial, representat per la ciutat (17,9 per cent dels focs reials). En aquest context, els jurats apareixen com els defensors dels drets legítims de la Corona, tot defensant els seus propis interessos. Enfront dels senyors feudals, no poden baixar la guàrdia ni un moment. En ocasió de l'alienació dels dominis reials de Llagostera i de Cassà de la Selva, els jurats van fer saber al rei la seva posició contrària: «(...) e per la dita alienació, la vostre corona reyal, e la dita ciutat, greument sien dampnificades, comprés .MM. homes d'armes habiten en los dits locs (...)». D'altra banda, deien al procurador dels Montcada: «Havem entès que havets fet fer manament e crida (...) que negun sotmès vostra no gos metre vianda, ne aportar mercaderies, ne robes en Gerona, ne y gos comprar draps ne altres coses (...)». Aquesta situació il·lustra a bastament els dos nivells d'aprehensió dels problemes: jurídic, amb el rei, i més econòmic, en el pla local. Heus aquí l'ambigüitat de l'aliança entre les viles catalanes i el rei.

El comte-rei

LA important sèrie de correspondència entre els jurats de Girona i el monarca que s'ha conservat mostra alhora la veneració que els dirigents municipals sentien pel sobirà i la relativa franquesa amb què s'hi adreçaven. El comte-rei tenia moltes deferències amb la ciutat, mentre que aquesta mantenia gairebé permanentment una mena de *lobby* a Barcelona.

Què era Girona per a la monarquia? Com que era la *clau del regne*, el rei hi intervenia directament en qüestions de defensa. El dispositiu existent, destinat sobretot a preservar la ciutat vella, s'articulava a partir dels castells de Sobreporta i Requesens i de la torre Gironella. El comte-rei havia infeudat aquestes fortaleses a cavallers o castlans que, amb el

temps, hi arrelaren, mantenint-los amb una part de les rendes reials percebudes.

Les rendes que el rei percebia sobre el domini reial eren de tres tipus. El primer, les lleudes o drets de peatge de Girona, que el 1335 li reportaren uns 3.500 sous. Aquest any, el passatge fou arrendat al ciutadà Bernat Descamps. El segon, els monopolis reials sobre el pes del gra, anomenats mesura de la pedra, i sobre la utilització dels molins del Monar, al Mercadal. Això significava uns 4.720 sous anuals de mitjana. Durant molt temps, el Mercadal va tenir el monopoli de la farina a tota la contrada, amb els mercaders Guillem Xifre i Bernat Margarit com a arrendadors. Finalment, un gran nombre de censos de cases, horts i camps, gestionats per Bernat Descamps, que totalitzaven entorn de 800 sous. Els saldos de la gestió del batlle de Girona, quan eren positius, augmentaven el compte que hem fet.

En total, per gestió directa o indirecta (arrendament per subhasta a l'encant públic), uns 10.000 sous. Caldria afegir-hi el tribut dels jueus de la ciutat i la seva col·lecta, uns 13.300 sous. Però, ben aviat,

*El rec Monar
era útil per a
l'agricultura
del pla i
movia també
els molins del
Mercadal.*





Imatge de Carlemany, inspirada segurament per la figura de Pere el Cerimoniós. És una obra de mitjan segle XIV, atribuïda a Jaume Cascalls, escultor de Berga, i conservada al Museu de la catedral.

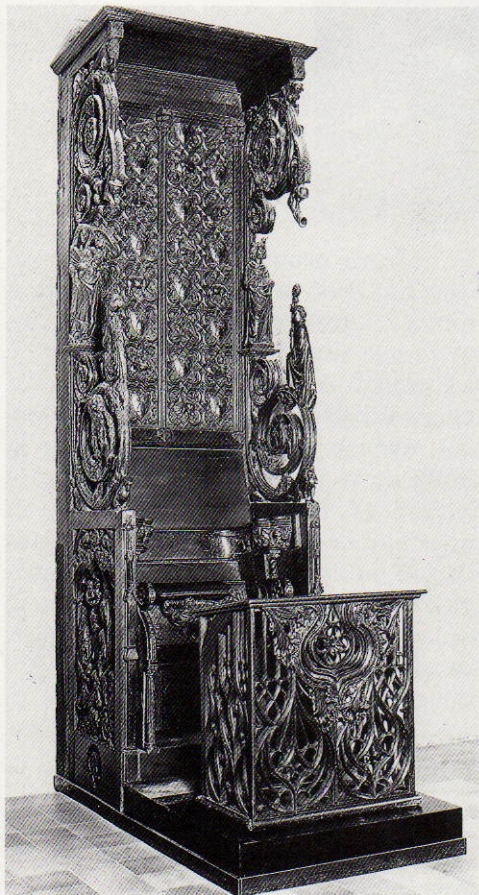
per raons d'alta política, el rei va haver d'empenyorar, i més tard vendre, una part del seu domini. A més, des de molt temps enrere, les institucions religioses i benèfiques rebien els favors reials: l'Hospital Nou, l'Hospital de Pedret, la Pia Almoina, la Sagristia Mitjana de la Seu. El 1335, més de la meitat dels ingressos provinents del patrimoni reial gironí estaven assignats a un compte destinat a pagar els deutes del difunt rei Jaume. A partir del regnat de Pere el Cerimoniós, els monopolis reials sobre la mesura dels grans, les lleudes i altres drets van ser alienats, amb gran profit d'uns quants notables gironins, els Santmartí, els Rafart i altres.

Les relacions entre el comte-rei i la ciutat, malgrat estar fonamentades en una forma evolucionada de pactisme, no van estar totalment lliures d'ambigüitat. Això es veu en la qüestió de les jurisdiccions.

El rei havia promès no alienar les de la vegueria, però va cedir a la pressió dels nobles i va fer el contrari, deixant la ciutat en una situació difícil. Duplicitat de la Corona?, contradicció inherent al sistema político-social? En el cas del sument, alienat a l'Església, i en el de la venda de la jurisdicció de Cassà de la Selva, el rei, i la ciutat, es col·locaren en pitjor situació per la pèrdua de mitjans d'acció militar. Havent perdut el sument, els homes del domini eclesiàstic ja no havien de seguir la crida del veguer. En el cas de Cassà, es perdien 2.000 homes d'armes en una futura mobilització. Comptat i debatut, tot és una qüestió d'homes. El veguer Bernat Montbou, representant del rei a Girona en el moment de la recuperació del regne de Mallorca, va traïr la ciutat i el seu senyor en la batalla de Foixà.

Els bisbes de Girona

Cadira episcopal del cor de la catedral, obra del mestre Aloi (1351).



A més de clau del regne, Girona també és cap de bisbat, i ha estat regida gairebé en exclusiva per la institució religiosa durant molt temps. En el període que considerem, es va produir un repartiment del poder amb els laics en ascens. Amb tot, els bisbes van continuar essent personatges determinats, senyors banals i jurisdiccionals. En el transcurs d'aquesta etapa d'apogeu, la mitra va canviar de cap nou vegades. Però tot indica que va ser una etapa de burocratització: organització del funcionament del palau episcopal —construït els anys 1320— i de l'arxiu episcopal, compilació dels grans cartularis, reiteració de les visites pastorals per tota la diòcesi...

La major part d'aquests bisbes foren membres de les famílies nobles de Catalunya (Vilamarí, Rocabertí, Montcada, Cruïlles). Només hi va haver un aragonès (Pere d'Urrea). Encara que el bisbe de Girona no va arribar mai a disposar de la jurisdicció civil —contràriament al cas de Vic—, l'Església fou el veritable primer poder local, controlat pel comte de Barcelona i els feudals del seu entorn.

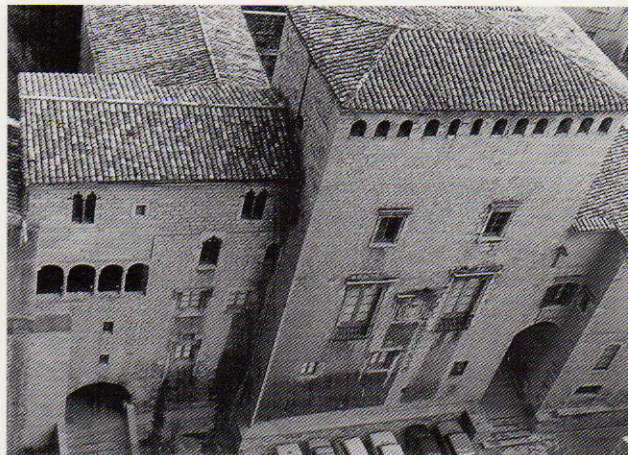
El formidable patrimoni constituït per la propietat mobiliària eclesial, a la ciutat i vegueria, proporcionava els mitjans per actuar. Cada pabordia, designada amb un dels mesos de l'any, posseïa illes de cases senceres en els diferents barris de Girona, però la seva presència fora ciutat encara era més extensa, en molts llocs dels actuals Gironès i la Selva i, en menor mesura, de l'Empordà i la Garrotxa. Per exemple, la Pabordia de Febrer tenia el centre a Castelló d'Empúries, la de juliol a Cassà de la Selva. A més, les dificultats de la hisenda reial van ser aprofitades per l'Església per reforçar encara més el seu poder temporal.

Aquests trufos li permetien una actuació reeixida en múltiples terrenys, sobretot en l'organització d'un sistema



molt eficaç d'assistència als desvalguts, amb almoines i hospitals. També era el principal generador de feina en el sector de la construcció, ja que fins a mitjan segle XIV les principals obres urbanes foren d'origen eclesiàstic, i a voltes podien durar desenes d'anys.

Des del començament del segle XIV, la part alta de la ciutat era habitada gairebé exclusivament per clergues, fet que en determinà l'organització cultural i administrativa. Hi havia quatre parròquies: la ciutat vella pertanyia a Santa Maria de la Seu; més al nord, situada en el burg de Sant Pere de Galligants, Santa Eulàlia Sacosta abasta des de Campdorà fins al Galligants; a l'altra banda d'aquesta riera, començava la parròquia de Sant Feliu, molt extensa, que arribava fins al veïnat de Vila-roja i més enllà; finalment, a la banda esquerra de l'Onyar, hi havia la del Mercadal. L'administració de les parròquies anava a càrrec dels rectors respectius, amb els seus diaques, i la gestió temporal depenia dels obrers, persones laiques que recollien i administraven els fons necessaris per a la construcció i l'embelliment del temple, llevat del cas de la Seu, on l'obra depenia



Sepulcre de Pere de Rocaberti i façana del Palau Episcopal.

directament del Capítol. Així, el 1355, els tres obrers del Mercadal van rebre de la confraria dels Moliners una important quantitat de diners destinada a la construcció de l'església.

Per tot això, hom pot dir que, a més del seu paper religiós, l'Església va acomplir una tasca social eficaç. En donen bon testimoni els constants llegats dels membres del patriciat local a les almoines i institucions de caritat.

Els grans privilegis

A CORRALADA per la invasió francesa, la monarquia va definir els grans eixos de la independència política de la ciutat. Ho va fer amb l'anomenat Privilegi d'en Prohensal, de 25 de març de 1284. Aquest privilegi, posteriorment completat en funció de la conjuntura i els problemes socials i polítics de la ciutat, fou el veritable acte de fundació del govern urbà, les finances locals i els usatges o costums, alguns directament calcats dels de Barcelona.

El text del privilegi comprèn vint-i-un articles. Document equilibrat, molt més curt que el *Recognoverunt Proceres* de Barcelona, pot ser considerat com l'acta fundacional de la vida política gironina. L'article XX disposa l'elecció de sis *probi homines* o prohoms, responsables del govern local, dos per cadascuna de les tres mans o estaments de la ciutat (mà major, mitjana i menor). Val a dir que aquesta organització ternària es trobava en la major part dels oficis que completaven l'executiu municipal. Fins uns quants anys més tard no es va parlar de jurats (entorn de 1310). Sembla que l'experiència del regnat d'Alfons II no va ser un veritable consolat.

L'evolució posterior demostra que la representació política de les mans gairebé sempre va plantejar problemes, fet que explica les nombroses reformes assajades en el curs dels segles següents.

Els altres oficis que depenien dels jurats o del consell general s'anaren introduint

segons l'exemple de Barcelona, durant la primera meitat del segle XIV, incloent-los en algun dels privilegis atorgats pel rei. El clavari, una espècie de comptable dels jurats, tenia cura de les finances públiques. Per supervisar la utilització correcta dels cabals públics, el poder reial va crear la figura dels oïdors de comptes, inspirada en el mestre racional, figura fonamental de la hisenda comtal. En nombre de tres —un per cada mà—, els oïdors de comptes eren els encarregats de verificar els comptes de la ciutat.

L'urbanisme va ser una preocupació constant dels comtes-reis. Del 1315 data la institució dels obrers, també tres, escollits pels mateixos electors dels jurats. El seu paper consistia a decidir quins terrenys havien de ser construïts, defensar i protegir els espais d'ús comú, i procurar per l'ornamentació i l'embelliment de la ciutat.

En matèria de policia dels mercats, el 1351 hom creà la figura del mostassaf,

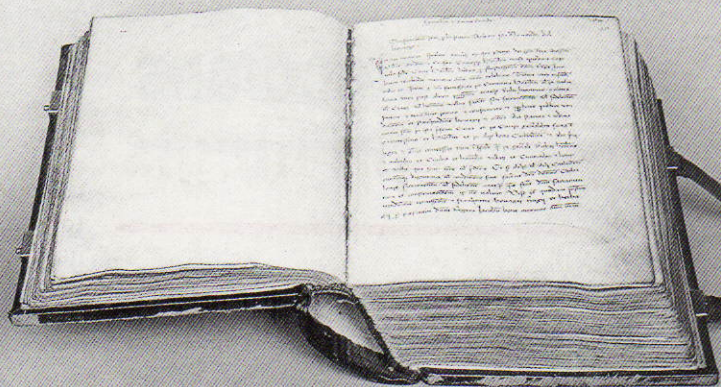
Privilegi d'en Prohensal

Fragments del Privilegi de contribució a fer en serveys veynals, apellat d'en Prohensal, atorgat pel rei Pere el Gran a la ciutat de Girona.

«(...) E primerament, manam que en los serveys veynals qui sien llevats en la ciutat, tothom hage e sie tengut a participar per lliura e per sou, a coneguda dels collectors dels dits serveys (...).

Així mateix, concedim que sis prohoms siguin elets quiscun any per dirigir la ciutat (...).

Font: AHMG, XVIII, *Llibre Verd*, f. 8.

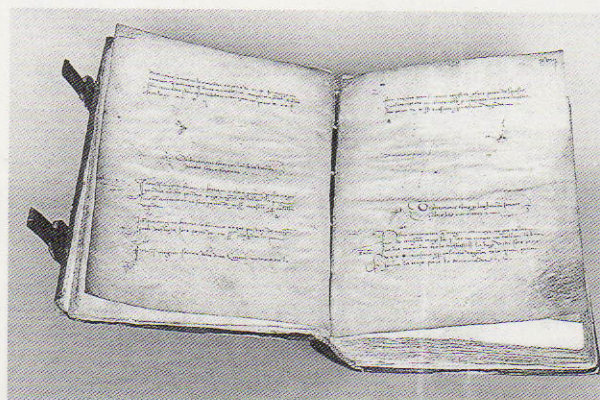


Els llibres Vermell i Verd contenen transcripcions dels privilegis.

molt expressiva de l'estadi de desenvolupament econòmic assolit per la Girona de mitjan segle. Aquest funcionari municipal, que va ser escollit directament per l'Infant durant molt temps, tenia un any de mandat. Vetllava per la legalitat dels pesos i mesures, la qualitat dels productes venuts i l'aplicació de les ordinations del consell en aquestes matèries, i estava facultat per jutjar les infraccions a la normativa i penyorar els infractors.

Finalment, l'assistència social i la caritat eren una altra preocupació important. El 1319, els responsables de l'Hospital Nou depenien dels jurats. Eren un comandador, assistit per tres cònsols i, en segon terme, els sis jurats. Heus aquí una forma de laïcització de la institució hospitalària.

L'erecció del ducat de Girona a favor del primogènit Joan no va ser més que un títol d'honor per al jove príncep, sense conseqüències en els privilegis, franque-



El llibre del mostassaf aplega les ordinations del consell en matèria de mercats i proveïments.

ses, llibertats, usatges i costums de la ciutat. Però, per tal d'aconseguir aquesta situació, els jurats i el seu enviat a Perpinyà —el notari Ramon Bruguera— van haver de mantenir negociacions molt dures amb el rei, igual que va passar anys més tard amb la qüestió del principat de Girona.

Les eleccions

LA pedra angular de qualsevol sistema polític són les eleccions. Quants tempteigs i fracassos, per arribar plenament a un sistema que satisfaci la comunitat! Fra Francesc Eiximenis, amb esperit de consens, assenyalava, en el *Regiment de la Cosa Pública*, que s'havia de fer el que calgués per tal d'aconseguir el regnat de la concòrdia en la comunitat. ¿Pot ser que parlés a la llum de l'experiència que va viure a Girona? Tanmateix, les eleccions locals d'aquells anys plantejaven un grapat de problemes a Barcelona i a València.

El privilegi de 1284 no era gens explícit. Calia que la universitat o el conjunt de prohoms n'escollís dos d'entre ells per cada mà, és a dir, sis en total. Però les tres mans no estaven gens definides, llevat dels noms —major, mitjana i menor. Passava una cosa semblant en el privilegi de 1344, encara que feia més precisions, però la pràctica de les eleccions i les realitats socio-econòmiques permeten que hom pugui deduir-ne una idea més precisa de cara a la seva aplicació.

En moments de forta tensió social, com els anys 1320, hom observà que les aliances sempre es produïen entre les mans major i mitjana, mentre que el poble defensava la mà menor. Poc més tard, la Corona va fixar les regles del joc en matèria d'eleccions. El 1338, per posar un exemple, l'elecció dels jurats es va fer segons el procediment descrit a continuació. Una volta reunits tots els electors, cada mà va escollir separadament dos representants, els electors dels futurs jurats. Generalment, a manca de casa de la vila, les eleccions tenien lloc al claustre del monestir de Framenors. Els sis electors, amb plena consciència d'estar



Restes del claustre de Sant Francesc, conservades in situ en una botiga del carrer Nou.



*Portada del
Regiment de la
cosa pública, de
Francesc Eiximenis,
impresa a
València l'any
1499.*

escollint els jurats, prestaven jurament davant l'assemblea i, tot seguit, cada parella d'electors designava els dos jurats de la seva mà. En definitiva, aquesta complicada elecció indirecta tenia tot l'aspecte d'una cooptació. A Barcelona, també s'havia organitzat un sistema semblant, encara amb una elecció intermèdia més.

Amb tot, fins al 1344 hi ha nombrosos esdeveniments que mostren que les eleccions plantejaven problemes. Les bregues i la violència eren moneda comuna dins i fora de l'elecció. El 1339, el rei va ordenar que els electors no podien sortir de l'església del convent de Sant Francesc fins que no haguessin sortit escollides persones aptes com a jurats. A més, aquests mateixos electors també designaven els oïdors de comptes i els obrers.

El 1345 es va donar un pas endavant important: la reducció del nombre de consellers a 80, ja que n'hi havia tants que

no era possible que s'entenguessin entre ells. Heus aquí una conseqüència del creixement urbà i econòmic de la ciutat. De fet, però, el sistema de cooptació perfecta va ser instaurat llavors: l'1 de gener —el dia de ninou—, els jurats sortints escollien els 80 consellers, els quals, al seu torn, designaven els sis nous jurats. Aquest privilegi no esmentava cap repartiment dels consellers segons les tres mans. Va ser abolit, per tornar a ser declarat en vigència el 1393.

La realitat socio-política de les mans pot ser copsada mercès a la identificació en el fogatge de 1360 dels gironins que van ser jurats. Les contribucions mitjanes, distribuïdes per mans, segueixen una jerarquia (260, 192 i 132 sous), però alguns jurats de mans superiors van pagar una contribució inferior a alguns dels que figuraven en mans inferiors. Amb aquestes dades a la mà, ¿podem parlar de jurats dels rics i jurats dels pobres?

El poder a Girona

EN aquestes condicions, cal que ens preguntem qui eren els que dirigien l'òrgan executiu col·legiat de la ciutat, a quins medis socials pertanyien. Al costat del consell limitat a 80 persones, les més sàvies i competents, hi havia els jurats, dels quals tenim la llista completa des del 1320.

En principi, el sistema estava basat en el repartiment del poder entre els diferents estaments. La mà major la integraven els drapers, els juristes i els ciutadans. Aquest darrer grup, el dels ciutadans per excel·lència i sense qualificatius, pertanyia a una élite de velles famílies locals, perceptores de rendes derivades de la terra.

La mà mitjana era formada per professionals, però en un ventall relativament reduït. Hi havia els canvistes —gestors de les finances locals durant una llarga etapa—, mercaders, metges i alguns drapers i juristes.

Finalment, la mà menor comprenia els artesans i menestrals, encara que no pas tots, i amb l'afegitó d'alguns professionals. Hi trobem dinou oficis representats: del sector del metall (argenter, ferrer), del cuir (blanquer, cuirater, pellisser, baster, bossier i sabater), del tèxtil (paraire, flas-sader, cotamaller i sastre); en general, oficis relacionats amb l'elaboració final dels productes. També hi havia mercaders i comerciants; drapers, apotecaris, mercers i carnisseres.

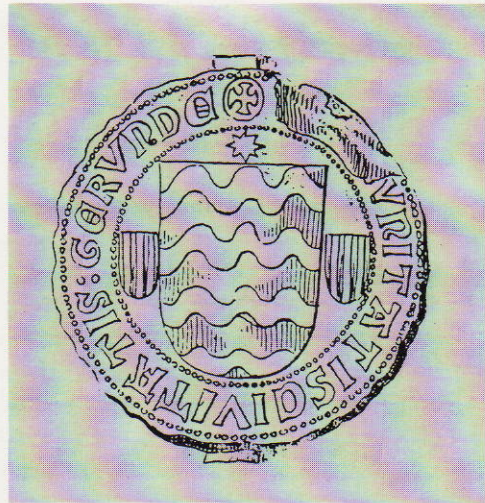
La plaça del Vi, centre de la ciutat medieval, on fou edificada la casa del govern municipal.



Entre 1323 i 1362, les persones de les diverses mans elegides com a jurats representaven una varietat de professions cada vegada més reduïda. Fins al *mal any primer*, va haver-hi alguns jurats artesans, però, de 1337 a 1362, aquests van desaparèixer completament del paisatge polític. Només sortien canvistes, mercaders de drap, mercaders i juristes, de manera que els mercaders van arribar a copar prop de la meitat dels 180 càrrecs elegits durant aquest període. D'entre les famílies de mercaders més conegudes, citem els Bell-lloc, Margarit, Gironès i Hospital. Hi hagué mercaders elegits jurats de la mà mitjana i de la mà menor i, junt amb els mercaders de draps i els canvistes, van ocupar la quasi totalitat de les places de jurat de la mà menor. Això significa que els menestrals havien estat allunyats del govern municipal. El procediment d'elecció, afavoridor de la cooperació, pot explicar aquesta exclusió.

Pel que ha estat dit, les solidaritats professionals feien un paper destacat en l'accés a la representació política. Sembla ser que les solidaritats familiars també, almenys en les mans major i mitjana. Quatre llinatges, els Sitjar, Sunyer, Estruç i Bordils, totalitzaren 42 càrrecs de jurat sobre 108 de possibles. A més, aquestes famílies principals estaven aliades amb alguns cognoms de la mà mitjana, com els Bordils-Escala, que, al seu torn, van integrar els Campllong (mercaders), Vivars i Caselles (juristes), i encara els Sarriera.

Així, les nissagues influents van poder conservar el poder mercès a una obertura cap a les famílies de la mà mitjana, aconseguint frenar l'erosió dels troncs parentals principals, que ja començava a ser constatada. En definitiva, el sistema d'organització política de la primera meitat del segle XIV estava fonamentat en una oligarquia de ciutadans, mercaders i juristes.



Segell de la ciutat de Girona, datat el 1288.

Els jurats dels anys 1333 i 1334

Mà major
Francesc TERRADES
Miquel GORNAU

Ramon GORNAU
Ramon BANYOLES

Mà mitjana
Berenguer SANT CELONI
Jaume MITJAVILA

Bonanat TORNAVELLS
Jaume PAVIA

Mà menor
Francesc GIRONÈS
Pere CAMPANYES

Pere PUIG
Bonanat ROVIRA

L'administració

DUES, o fins i tot tres, administracions cohabitaven en la Girona baix-medieval, amb no poques dificultats. Dues eren laiques; la tercera, eclesiàstica. Aquesta tenia cura de les ànimes i protegia els clergues, que, encara que no depenien de la justícia laica, podien ser controlats pels oficials reials. L'Església intervenia en nombroses qüestions socials: inventaris *post mortem*, testaments, matrimonis, dispenses, etc.

Ens interessen més les dues administracions laiques paral·leles, la de la ciutat i la del rei. Ja hem vist com l'administració local va desenvolupar-se des de la primera del segle XIV. Solia estar determinada pel factor electoral i els mandats eren anuals. Des del regnat de Jaume II, l'administració reial s'exercia en períodes de tres anys i tenia funcions de supervisió damunt l'administració local, tant en el moment de la seva elecció com en el de la seva actuació.

El poder reial era present a la ciutat a través d'una cort de justícia i una delegació composta per un grup d'agents. Al capdavant de la cort, que no va ser edificada fins a mitjan segle XIV —a l'actual carrer de la Cort Reial, on es localitzaven la cort, la presó i les notaries—, hi havia el veguer, representant del rei a la vegueria, que era l'encarregat d'aplicar justícia en nom del monarca, de mantenir l'ordre públic i d'assumir la direcció militar i la persecució del crim i del delictes per la via del sometent o la pau i treva. Generalment, els veguers eren d'origen

noble, se'ls nomenava per tres anys, i no era rar que fossin oriünds d'altres diòcesis. En la primera meitat del segle eren cavallers, i de 1350 en endavant, donzells. Eren membres de la petita noblesa que havia escollit la carrera del servei al rei, com els Galliners, Plegamans, Lloret, etc.

El batlle, un altre càrrec de l'administració reial, era el defensor dels interessos patrimonials del comte-rei i tenia jurisdicció ordinària. Des del regnat d'Alfons IV, aquest ofici va estar en mans de ciutadans i membres de famílies gironines notables, ja que les funcions econòmiques i fiscals que comportava requerien un bon coneixement de la realitat local. Alguns noms: Margarit, Santceloni —diverses vegades—, Ribot, Sitjar i Trullars. Els subordinats del veguer eren el sots-veguer, nomenat pel rei o l'infant, i el sots-batlle, nomenat pel batlle.



La justícia també depenia de la Corona. Al principi del segle XIV hi havia un sol jutge, encarregat de la vegueria i de la batllia, però, atès el creixement dels assumptes, hom va crear una segona plaça judicial, de manera que un dels jutges resolvia els afers de la batllia i l'altre els de la vegueria. A part, hi havia el jutge d'apel·lacions. El rei els nomenava per tres anys, però tenien la possibilitat de fer-se substituir i no podien atendre clientela privada. Eren escollits d'entre els juristes de la ciutat i gairebé sempre solien ser gironins. N'hi havia que complien estrictament els tres anys que la Corona els exigia, mentre que altres feien carrera en l'administració reial, passant per diversos tribunals. Un exemple d'aquesta darrera possibilitat és el d'Arnau Caselles. Va debutar el 1333 com a jutge de Palamós i Torroella de Montgrí. El 1339 va tornar a ocupar el mateix càrrec, afegint-hi Pals. Després del pas per altres tribunals, el 1359 va esdevenir jutge d'apel·lacions de la vegueria de Girona-Besalú, culminant una carrera dedicada a la justícia reial.

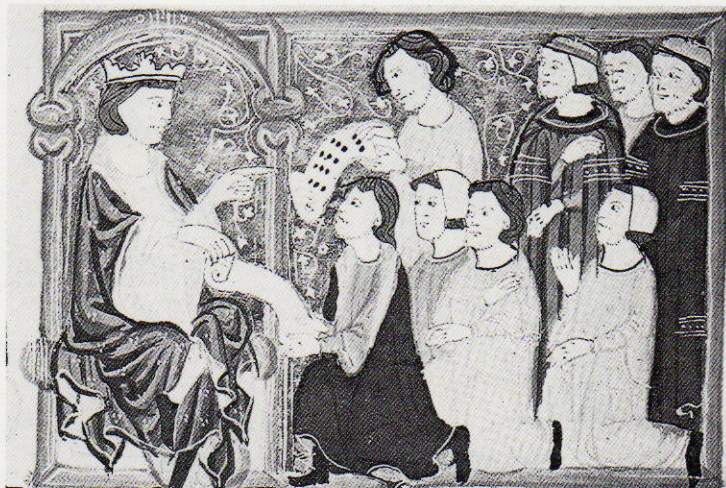
Completaven el quadre un nodrit grup de saigs (entre 30 i 40), que havia supe-

Els veguers de Girona (1330-1348)

Pere CORNELLÀ, cavaller (1330-1333)
Pere SANTCLIMENT, ciutadà (1333)
Guerau ULUGIA, cavaller (1333-1336)
Bernat LACERIA, cavaller (1336-1338)
Berenguer JORBA, cavaller (1338-1339)
Berenguer MONTBUI, ciutadà (1339-1342)
Pere SANTCLIMENT, ciutadà (1342-1343)
Dalmau de TOTZO, cavaller (1343-1345)
Francesc TOGORES, cavaller (1345-1348)

rat algunes temptatives de limitar-ne el nombre a causa de la violència amb què solien actuar. Al final de la primera meitat del segle, l'administració havia creat les condicions d'una veritable funció urbana. L'eclosió política de la ciutat també s'explica per aquesta situació.

A la pàgina del costat, el carrer de la Cort Reial. Ací una miniatura d'un còdex de Lleida que representa Pere II en la concessió de llibertats i privilegis dels seus sotmesos.



La fiscalitat

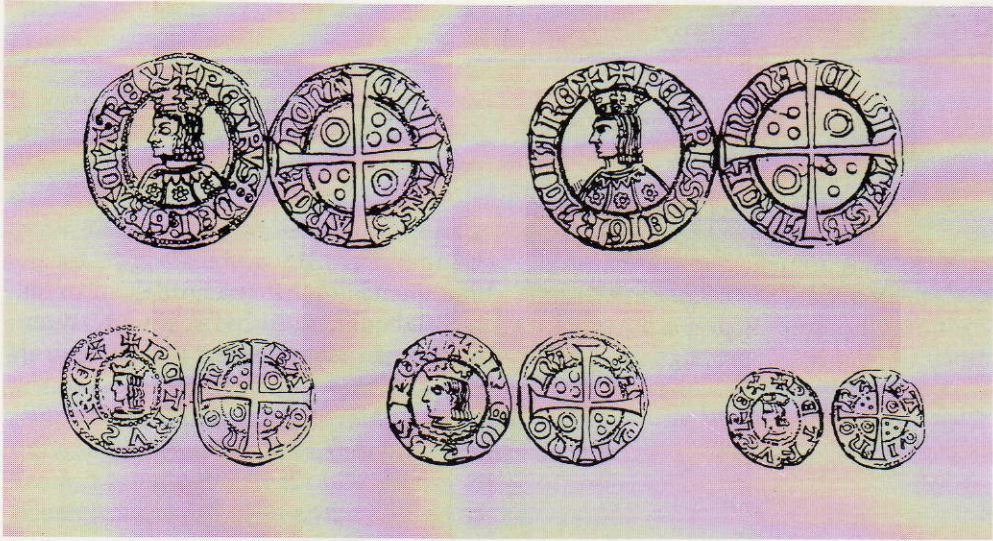
DES del moment que una comunitat s'organitza, li cal satisfer un determinat nombre de despeses (funcionament, inversions, propaganda, etc.), que impliquen una contrapartida fiscal. En el quadre d'un estat centralitzat, a més, cal satisfer les exigències del monarca, fins i tot si aquesta centralització és formal. En aquest capítol, el període també es caracteritza per les vacil·lacions, que demostren que no hi ha sistemes perfectes i que les relacions de força entre els grups socials influeixen en la tria del sistema.

Durant molt temps, la fiscalitat reial damunt les comunitats locals del seu domini va prendre la forma d'uns subsidis consuetudinaris: el bovatge i el monedatge. El 1258, va ser declarada l'exemp-

ció del monedatge i, des del 1285, la ciutat fou alliberada de pagar el bovatge per poder finançar la seva reconstrucció després del setge, mentre que va continuar-se pagant als pobles dels voltants. Un altre tribut que era reclamat al braç reial, la quèstia, no va afectar gaire la ciutat, ja que en un primer moment en va estar exempta, i el 1315 va pagar-ne el rescat. Finalment, la participació dels gironins en el sosteniment de la fiscalitat reial, en la primera meitat del segle XIV, va estar limitada al finançament d'algunes campanyes concretes, generalment lligades a l'expansió militar del país (Múrcia, Sardenya, guerra contra els genovesos), mitjançant el pagament d'una imposició.

Voltes de la plaça del Vi, anomenada també de les Albergueries.





Croats, diners de tern
i òbol de tern de
l'època de Pere el
Cerimoniós

Però l'aljama jueva i la seva col·lecta van compensar amb escreix la feble contribució dels cristians. A més de pagar el *trahut*, fixat a començament del segle XIV en 13.300 sous cada any, a final del regnat de Jaume II va duplicar la seva aportació per la via de les contribucions extraordinàries. En el regnat d'Alfons IV, la pressió fiscal encara va accentuar-se. El 1328, la part del coronatge del nou rei a pagar per la col·lecta jueva de Girona va ser fixada en 30.000 sous, i el maridatge va ser pagat a títol de maridatge del rei. A més, hom va demanar un subsidi cada any i, excepcionalment, dos el 1335, l'un per causa de la guerra i l'altre per la declaració dels béns (el *manifest*). En aquesta ocasió, el porter reial Arnau Gassol va recollir 120.000 sous. Fins al moment de la separació entre les aljames de Girona i de Besalú (1344-1345), les exigències fiscals als jueus van ser molt fortes, desproporcionades respecte de la contribució dels cristians.

La participació de l'Església en la fiscalitat es realitzava mitjançant la dècima, que ella mateixa s'encarregava d'organitzar i recaptar. També va col·laborar en

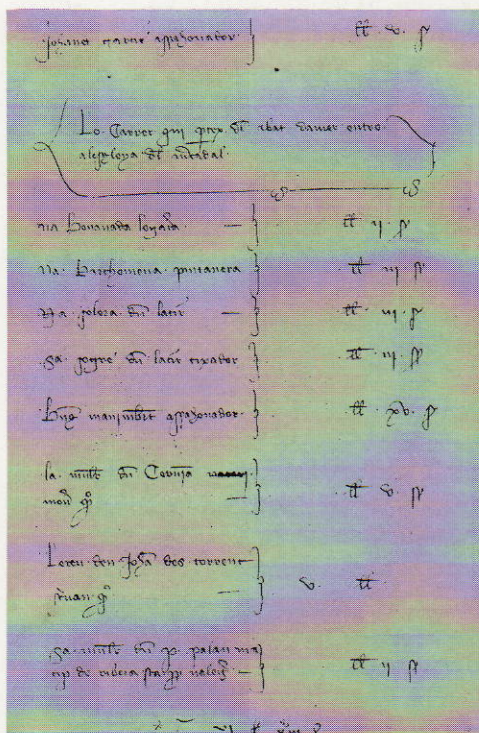
l'expedició de Sardenya i en les campanyes dels anys 1350-1360, en el difícil context de la guerra contra els genovesos i l'aixecament de Sardenya.

En termes globals, fins al 1330 la Corona va exigir poc. Una bona part de l'esforç fiscal era suportat per la col·lecta jueva, i les contribucions i subsidis pagats pels cristians no van ser a fons perdut, ja que sovint no eren més que pagaments dels subsidis tradicionals, com el bovatge o la quèstia.

En època d'Alfons IV, i sobretot de Pere el Cerimoniós, la fiscalitat esdevingué més feixuga. Encara, fins al 1345, l'aportació de la col·lecta jueva fou decisiva, per donar pas a una participació més important de la ciutat i l'Església, en una situació de facilitats motivades per l'aparició de noves formes de finançament, de conseqüències que no podran ser mesurades fins una generació més endavant. És ara que podem parlar de revolució financera.

Les finances municipals

Una pàgina del registre de talla, corresponent al Mercadal.

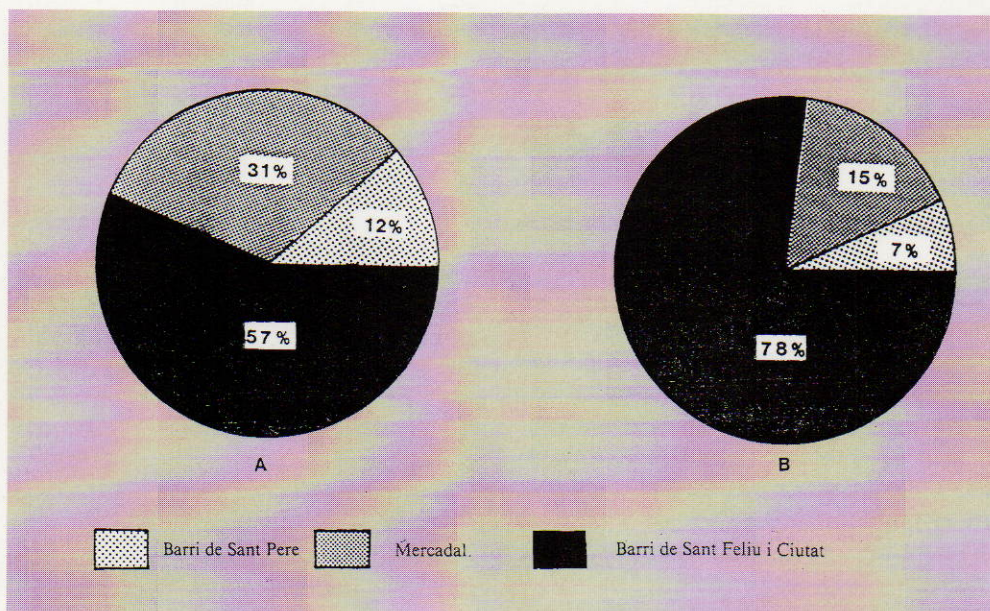


EN la gestió de les finances municipals, els jurats combinaven el recurs als impostos directes i als indirectes, provant d'aconseguir la major flexibilitat possible. Vegem com funcionava l'entrellat econòmic del govern de la ciutat.

A l'Occident medieval, hi havia ciutats que posseïen dominis i monopolis, i n'hi havia d'altres que no tenien cap altre recurs que els impostos. Girona, com a ciutat reial que era, no comptava amb dominis, ja que aquests eren del rei, que els podia alienar a particulars. Així, doncs, havia d'afrontar les despeses comunes recaptant talles foc per foc —com indica el privilegi de 1284—, o cobrant imposicions a les portes de la ciutat. Òbviament, també podia manllevar diners, la qual cosa implicava el pagament del deute concret o, almenys, la seva consolidació.

El privilegi de 1284 donava un marge important a la independència econòmica de la ciutat, ja que el legislador partia del principi que calen mitjans per aplicar una política determinada. Aquesta disposició preveia l'existència d'una contribució —*collecta et taillia*—, amb unes modalitats de recaptació ben definides, encara que no ho era la periodicitat. Els col·lectors de l'impost, que pertanyien a les tres mans, el percebien *per sou e per liure*, és a dir, segons les estimes del patrimoni i la fortuna dels ciutadans.

La talla va ser l'única font de finançament del govern municipal fins poc abans de la Pesta Negra, mentre que les despeses eren poc importants. A partir de la crisi de subsistències anomenada *lo mal any primer* (1334), quan Catalunya havia entrat en una etapa més activa de la seva política mediterrània, les necessitats de la ciutat augmentaren i es passà a un sistema basat en la fiscalitat indirecta. La municipalitat cobrava imposicions sobre l'entrada de diverses mercaderies, en un primer moment amb caràcter extraordi-



Repartiment dels contribuents (A) i de la contribució (B) per barris, segons la talla del 1388.

nari, i paral·lelament demanava préstecs. Quan, a mitjan segle, les imposicions van esdevenir regulars, hom va consolidar el deute públic i va multiplicar el recurs als préstecs en forma de violaris o censals. Tot això, sense abandonar el sistema anterior de la talla, que es cobrava quan calia amortitzar urgentment algun préstec o cancel·lar algun censal.

La talla i les enquestes prèvies que calia fer per tal d'estimar el patrimoni dels caps de casa eren gestionades pel consell general i els jurats, i implicaven un mínim d'administració. Les noves imposicions solien arrendar-se mitjançant un encant públic. En els primers moments, calia una autorització del rei cada vegada que es llevava, ja que es cobrava imposició en circumstàncies excepcionals. Però, a mitjan segle, els jurats van començar a fer-ho

habitualment, establint uns codis i uns mètodes d'actuació apropiats. Era una taxa indirecta, relativament poc onerosa (dos diners per cada mitgera de forment, un diner per cada mitgera d'ordi), i es pagava a mitges entre el productor i el comprador de la mercaderia. Hi havia imposicions sobre un gran nombre de productes, essent el vi el més castigat (la tercera part del seu valor). El seguien els cereals, la carn, el formatge, l'oli, el peix, pel que fa a l'alimentació, el ferro, la llana, els cuirs, la fusta, el lli i el cànem, el pastell i la palla, en el capítol de les matèries primeres, els draps, la merceria i les pells, com a productes acabats, a més de les rendes. Ben aviat la recaptació per imposicions va totalitzar quantitats molt elevades (cap al 1340, unes 3.000 lliures per any).

Altrament, quan les dificultats eren molt apressants, calia manllevar diners a préstec —als prestamistes jueus, fins al 1341— i, des del 1342, a for de censal i violari, veritable revolució de la renda.

El crèdit

EN qualsevol societat, present o passada, el recurs al crèdit esdevé un mecanisme essencial. Per això, seria incoherent de voler descriure l'economia d'una societat pre-industrial sense fer-ne esment.

Gairebé la meitat de les actes dels registres notarials de la Girona baix-medieval corresponen a contractes de crèdit de diverses menes. La relativa escassetat de numerari i la manca de liquiditat de les caixes dels mercaders van convertir el crèdit en una activitat de primer ordre. També cal tenir en compte que l'Església prohibia als cristians les pràctiques creditícies. Això, almenys per un temps, va deixar el camp lliure als jueus, veritables professionals del préstec, que a Girona formaven una important aljama, la qual ja comptava amb uns quants segles d'existència.

A l'època, el crèdit es presentava de dues formes diferents: el préstec en diners i la venda a crèdit. En la documentació, ambdues hi eren representades meitat per meitat, llevat dels períodes primaverals, quan la transició entre una collita i la següent solia provocar una puja sensible del preu dels cereals.

La venda a crèdit era practicada amb tots els productes tèxtils —per citar un exemple rellevant— i a tots els nivells, des de la producció a la comercialització. Els paraires compraven a crèdit als mercaders —en general, a un termini de tres mesos— les matèries primeres, la llana, el pastell... Quan els paraires venien els draps manufacturats a les fires, els drapers que els



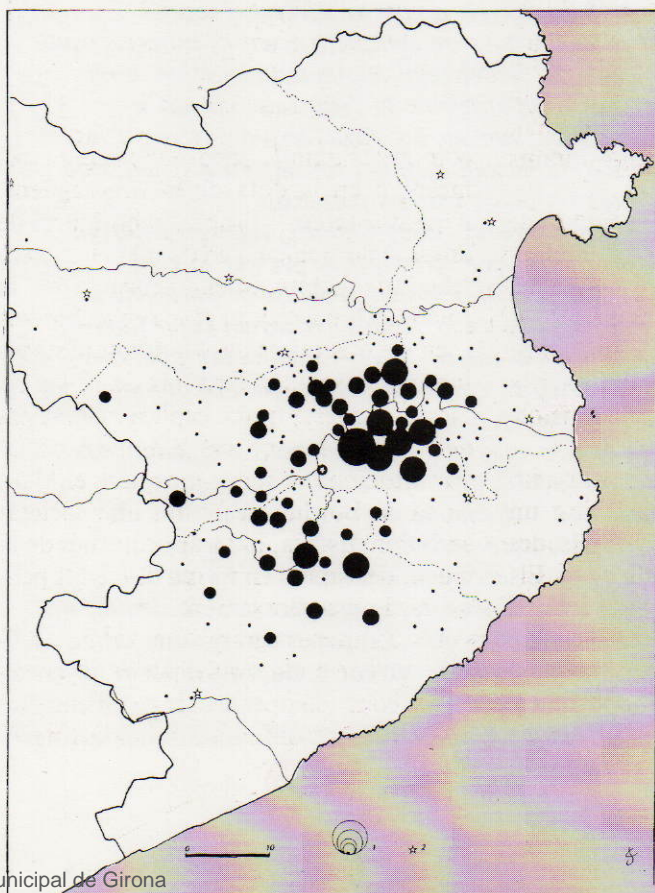
compraven també pagaven al cap de tres mesos o en la data de la fira següent. Aquests mateixos drapers o botiguers de draps i teles venien a crèdit a la seva clientela, que habitualment provenia de la ruralia. Els pagesos pagaven en tres mesos i, en segons quins casos, a voluntat, els jueus aconseguien terminis de fins a sis mesos. Aquesta trama explica l'elevat pes dels crèdits reconeguts a drapers en les constitucions de societats: quan, el 1326, Bonanat Bordils va fundar una societat amb Pere Escala, hi va aportar més de la meitat del capital en forma de crèdits pendents de reemborsament.

Els contractes agraris, una forma particular de comanda, també poden ser considerats com una operació de crèdit entre un arrendador gironí i un arrendatari rural.

Pel que fa al préstec, cal dir que no era un monopoli dels jueus, tot i existir la interdicció canònica de la usura, que afectava els cristians. Per tal d'eludir-la, aquests varen crear un tipus de préstec amical, sense comptabilitzar-ne els interessos, i una varietat de la comanda, anomenada comanda-dipòsit, encara més original. Els dipòsits podien ser fets en diners o en espècie, el període de devolució no és esmentat a la documentació, mentre que la fórmula era deixada a la voluntat del creditor. No cal dir que la documentació ens deixa sempre davant del dubte insoluble de la durada real dels préstecs i de la sinceritat de les actes. Sol ser una mena de crèdit a curt termini (menys d'un any). La legislació reial disposava que la taxa d'interès no havia de depassar el 20 per cent, però, segons el grau de solvència dels deutors, aquesta

xifra podia convertir-se en un mínim. La comanda-dipòsit i el préstec amical entre cristians molt sovint emmascaren una operació creditícia, igual com pot passar amb les vendes a crèdit de productes tèxtils, com ho testimonia una investigació oberta per manament de l'infant Alfons.

Al principi del segle XIV, les vendes a crèdit de productes tèxtils suposaven el 23 per cent dels contractes passats a les notaries gironines; els crèdits amb participació de jueus, el 16,3 per cent; les comandes-dipòsit, el 5,5 per cent, i els préstecs amicals, el 3 per cent. Així, doncs, el crèdit cristià ja es trobava molt desenvolupat, però, si parlem només del préstec en diners, encara es trobava majoritàriament en mans dels jueus, els quals apareixien en la meitat dels contractes d'aquesta modalitat i controlaven les dues terceres parts del diner prestat.



El crèdit jueu a començament del segle XIV. El nombre de préstecs és distribuït així: 1, de 2 a 5, de 6 a 10, d'11 a 25, i més de 25. A la pàgina del costat, un jueu dibuixat al Llibre Verd de l'Arxiu Municipal.

Jueus i canvistes

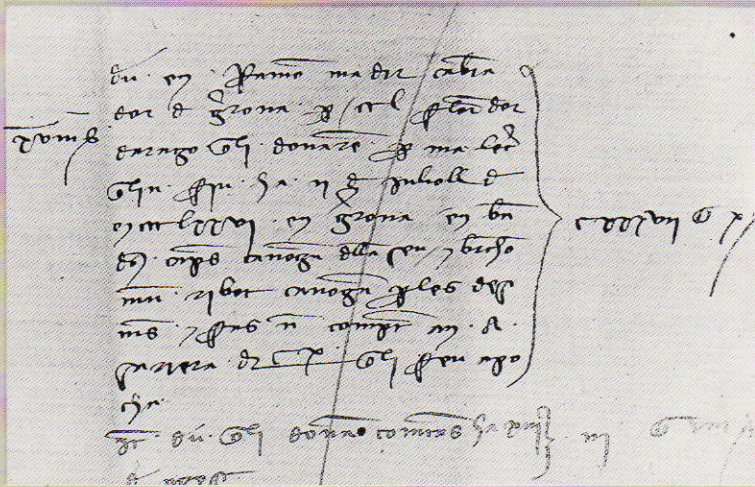
Cal distingir molt netament entre l'activitat dels jueus i la dels canvistes cristians, pel que fa a les operacions que realitzaven. Mentre que els primers es dedicaven a un crèdit a curt termini i al consum, els segons es preocupaven d'affers de més volada, sobretot des de l'aparició dels censals i violaris. De fet, més que competir es complementaven. Una altra diferència remarcable la constituïa el fet que els jueus dedicats a aquestes activitats, que sovint compartien amb altres ocupacions, eren molt més nombrosos que no pas els canvistes cristians.

El nombre i l'activitat dels canvistes gironins varen ser superiors durant la primera meitat del segle, quan les institucions financeres urbanes encara no estaven ben definides. Durant la dècada de 1350-1360, va començar un moviment de concentració alhora que s'anava fixant una incipient operativa bancària. Les taules de canvi, veritables precedents dels bancs, permetien d'efectuar pagaments a distància per gir, evitant als negociants l'enfarfegament d'haver de transportar els diners en efectiu, i també començaven a practicar les transferències de compte a compte entre els seus clients. Estretament controlades pel poder reial, arribaren a gestionar els fons municipals i, almenys fins a l'aparició de la figura del clavari o tresorer municipal i de les èpoques, van ser les pagadores dels rèdits i les amortitzacions del deute públic municipal o, fins i tot, les encarregades de col·locar els nombrosos censals i violaris emesos pels edils.

El 1360, només hi havia dos canvistes: Ponç Malarç, que ben aviat va tancar la seva taula, i Ramon Medir, que seria arrossegat per la crisi financera catalana del 1381. Aquesta concentració devia anar paral·lela a l'augment del volum dels negocis, que cada vegada requerien capacitats financeres més importants, com en el cas de la gestió del deute públic municipal gironí, que va atènyer xifres consolidades de desenes de milers de lliures barcelonines.

L'activitat dels jueus ens és documentada de dates molt reculades. Així ho proven diverses actes del segle XIII avui conservades en el fons documental de la Pia Almoina. A l'aljama hi eren representats tots els oficis, i en la documentació dels notaris gironins podem trobar-hi representació de totes les formes que arribava a prendre l'activitat prestamista dels seus membres: els préstecs, les consolidacions de deutes, les èpoques o rebuts, les transferències de crèdit... En determinats anys, la formalització d'aquesta documentació podia arribar a suposar prop de la meitat de la feina dels notaris de la ciutat.

Detall d'una
partida del
compte de
Ramon Medir
en el Llibre
Major de
la Banca
Descaus
i Olivella, de
Barcelona
(1376-1377)



En la dècada de 1320 va haver-hi més d'un centenar de jueus o jueves —entre elles moltes vídues— que prestaven diners a cristians. En alguns casos es tractava d'una activitat secundària, en d'altres —la majoria— implicava una dedicació molt més intensa i continuada. No era rar que els jueus, negociants infatigables, resseguissin els camins en grup per tal d'ampliar la seva clientela, reemborsar els préstecs que havien vençut o fer qualsevol altra operació semblant.

Malgrat que el crèdit jueu significués les dues terceres parts del total, hom pot afirmar que compta amb una clientela rural en la seva gran majoria: el 90% dels prestataris eren de fora de Girona, gairebé el mateix percentatge si comptem les quantitats manllevades. Uns anys abans, a Perpinyà, els percentatges eren netament diferents: 65 per cent i 43 per cent. Hi trobem implicades persones de gairebé totes les localitats de l'ardiaconat de Girona —amb un màxim de 150 préstecs a Celrà— i també de l'ardiaconat de la Selva i de la part sud del d'Empúries. Es tractava d'un crèdit a curt termini —habitualment, de 6 mesos a un any—, amb quantitats prestades que, de mitjana, ranejaven els 90 sous barcelonesos i que, majoritàriament, eren demanades a final de la primavera, amb motiu del traspàs d'una collita a la següent, i durant la tardor. Els reemborsaments eren pactats per al moment de les collites, de la sega dels cereals o de la verema, però l'elevat nombre d'actes de reconeixement de deutes prova que la situació financera dels pagesos moltes vegades no permetia pagar puntualment. Aquesta situació va preparar el terreny per al desenvolupament d'un instrument de crèdit més flexible i a llarg termini, el censal.

Censals i violaris

L'APARICIÓ dels censals i els violaris, que van capgirar el mercat del crèdit a Catalunya, va esdevenir en el context particular que hem descrit en el capítol anterior i en un moment situat a mitjan segle XIV. Contràriament al crèdit que oferien els jueus, que era a curt termini —llevat del cas d'insolvència del deutor—, les noves modalitats creditícies eren sobretot a llarg termini, amb pagament fraccionat i practicable pels cristians sense estar exposats a la condemna eclesiàstica; a més, el nou sistema va permetre la consolidació del deute de les institucions públiques. Els primers contractes van aparèixer en la documentació durant els anys 1330.

Els primers violaris comencen a ser venuts de forma esporàdica per alguns nobles i a ser comprats per ciutadans de Girona, iniciant un procés que els enriquiria de manera considerable. La primera institució que va vendre censals va ser l'aljama, que, des de llavors, aniria augmentant el seu nivell d'endeutament. Però, el gran període de les rendes va començar poc després de 1340. Per exemple, el 1342, la municipalitat va deixar de manllevar als jueus i va emetre els primers violaris, subscrits per persones del grup dirigent de la ciutat, mercaders —com els Ramada, Pavia, Hospital—, canvistes, juristes i ciutadans, amb capitals que anaven de pocs centenars de sous a uns quants milers.

Quan la ciutat volia emetre deute havia de demanar permís al rei, i ho féu cada vegada amb més freqüència. El 1343 hi havia tretze subscriptors. El 1360 ja eren 23, alguns dels quals tenien títols per un valor de 5.000 sous. En aquest moment, la projecció financera dels gironins arribà a ser molt important, havent comprat nombrosos censals creats per institucions foranes: les principals ciutats de la diòcesi i del Comtat d'Empúries, algunes localitats del Rosselló... Això demostra fins a quin punt els cristians estaven disposats a participar en una forma de crèdit reconeguda i legalitzada per l'Església. A partir de 1350, no hi ha cap any sense emissions de censals i violaris.

Però, quina utilitat tenien? Dues vegades a l'any, calia pagar les pensions corresponents als censalistes. En una conjuntura molt poc inflacionista, ¿d'on sortien els recursos per suportar taxes d'interès superior al 14 per cent? Cap al 1360, es verifica la relació entre aquesta mena de rendes i les imposicions municipals: les rendes consolidaren el deute públic de la ciutat, i els interessos que se'n derivaven eren liquidats amb els ingressos de les imposicions sobre l'entrada de mercaderies. Aquests ingressos eren regulars —trimestrals, en general—, la seva recaptació esdevenia relativament indolora per als contribuents i, en part, eren pagats per gent forana. Fins aquest moment, les despeses municipals eren cobertes sobretot mitjançant el recurs sovintejat a les talles —recaptació d'una quantitat determinada mitjançant el cobrament d'una quota a cada cap de casa. Posteriorment, el sistema de les talles va ser menys emprat i s'hi va sobreposar el de les imposicions.

Les conseqüències socials de l'arribada de les rendes van portar a l'afirmació d'un patriciat emergent i segur de si mateix, que es va traduir en l'elevació dels imports dels dots nupcials, i a l'enriqui-



Capitell de la Fontana d'Or, que representa una escena de lluita greco-romana.

ment d'un bon nombre d'artesans, com va ser el cas dels Beuda, originàriament artesans del cuir, que van fer fortuna i s'integraren en el patriciat local només en una generació.

Els censals i violaris també van significar un cert alleujament de la situació financera dels pagesos, que podien trobar diners a un interès més baix que el que demanaven els prestamistes jueus, els quals van haver-se d'especialitzar en el préstec a termini molt curt. Els docu-

ments de la dècada 1340-1350 són prou expressius: un total de 80.000 sous barcelonesos prestats segons les noves modalitats, les tres quartes parts a prestataris pagesos. Aquesta quantitat és molt semblant al valor total del crèdit atorgat pels jueus en el període 1320-1330. En definitiva, una veritable revolució de conseqüències socials decisives, que marcà profundament la història de Catalunya fins pràcticament a les envistes del segle XX.

Els laics

GENERALMENT hom estima que una ciutat medieval que comptés amb un convent de cadascun dels quatre ordes mendicants tradicionals (dominics, franciscans, carmelites i agustins) era una ciutat gran. A Girona la norma es compleix, encara que sigui reemplaçant els agustins pels mercedaris —orde instituit el 1317 per procurar el rescat dels captius—, i ho confirma el primer document fiscal que coneixem, el fogatge de 1360.

Originàriament, el fogatge era un document fiscal, una llista de les quantitats llevades als diferents caps de casa d'una localitat, segons les normes decretades pel rei en les Corts de Cervera. La recaptació anava a parar a les arques reials, a diferència de la talla, que era collida pel govern municipal i s'aplicava a despeses

locals. Per tant, es tractava d'un impost directe, repartit en funció d'una estimació del nombre dels focs o llars amb què comptava la ciutat.

La dificultat d'aquesta mena de documents rau en el fet que no van ser elaborats amb finalitats demogràfiques. El fogatge de 1360 ressenya 1.859 focs a la ciutat de Girona, però, hi són tots? A partir d'estudis fets amb fonts indirectes i lligant caps, podem respondre que hi ha un subenregistrament de més del 30 per cent, a més que hi manquen els focs del Pla de Girona. Altrament, cal multiplicar el nombre de focs per un coeficient per tal de trobar la xifra aproximada d'habitants, i aquest coeficient pot variar segons els períodes i els llocs. Sobre la base de les dades que podem extreure dels testaments

Relleu procedent d'una casa del carrer del Llop, on es representa un lleó que devora una nena.



*Cap d'una dama. Procedeix
d'una casa de la plaça dels Lledoners.
Ha estat datat del
segle XIII.*

de la mateixa època, s'arriba a una mitjana de poc més de dos individus per matrimoni, deixant de banda els aprenents que conviuen amb les famílies del medi artesà, dominant a la ciutat. D'aquests, hem pogut localitzar 62 contractes d'aprenentatge entre la documentació notarial de l'any 1360, que ens marcarien un mínim. També cal comptar els esclaus, dels quals n'hem documentat 29 en els protocols: un 50 per cent són grecs, un 25 per cent tàrtars, i la resta es reparteix entre sarraïns, barbarescs i negres. Tot això sense comptar els vells, encara que l'esperança de vida fos baixa, i altres grups diversos. Comptat i debatut, si prenem com a referència un coeficient proper a 5, que creiem no gens allunyat de la realitat, la població cristiana de Girona el 1360 passava de llarg de les 10.000 persones.

Molt més difícil és establir-ne el repartiment per sexe i edat, encara que puguem saber-ne algunes dades indirectes. Les noies es casaven més joves que els nois. Hi havia, segons els testaments, entorn d'un 10 per cent de solters. L'assoliment de l'edat de testar és molt important en els costums de l'època, ja que el testador havia de nomenar per força com a hereu una persona que al seu torn estigués en edat de testar. La viduïtat afectava prop del 20 per cent dels testadors i era sobretot femenina —quatre vídues per cada vidu—, fet que avala la tesi d'un accés precoç al matrimoni per part de les noies. De fet, és rar de trobar noies casadores a la documentació de l'època: o bé ja s'han casat, o bé estan promeses a un vellard que morirà abans que elles. En aquest



context, les segones núpcies eren relativament rares ja que, segons una clàusula testamentària molt freqüent, la vídua que volia usdefruïtar l'heretatge del seu difunt marit havia de restar casta i no tornar-se a casar. Per això, les vídues que cercaven noves núpcies solien pertànyer als grups socials menys afavorits i ho feien per necessitat.

El 20 per cent dels matrimonis no tenia descendència, amb la particularitat que la major part d'aquests pertanyia a les capes més modestes de la societat. La mitjana general de fills per parella se situava molt a prop de dos, amb una correlació estreta entre aquest coeficient i el grup sòcio-professional: una mitjana de 3 fills en les famílies patrícies; 3,5 en les dels pagesos del Pla de Girona; 3 en les dels drapers; i, a l'altre extrem de l'escala social, des d'1,3 a 1,8 en les famílies de diversos grups artesanals. En aquest període començà a desenvolupar-se el costum de recórrer a una dida per allestar els fills de les famílies benestants.

Els eclesiàstics

EL grup eclesiàstic tenia un pes numèric certament important en la Girona medieval. Essent la ciutat seu episcopal, la Cúria va créixer en el pas del segle XIII al XIV i, en part per influència dels ordes mendicants, la pràctica religiosa va evolucionar en el sentit de la multiplicació del nombre de misses que se celebraven, fet que va provocar un augment important dels beneficis disponibles. La construcció de la catedral gòtica, que es va fer en la seva part essencial entre principis del segle XIV i del XV, amb la seva abundància de capelles i d'altars, és l'expressió més elevada d'aquesta tendència al creixement del culte. No és gens

estrany, per tant, que el nombre d'eclesiàstics augmentés de forma considerable en la primera meitat del segle XIV.

L'Església pagava certes imposicions reials, com ara el bovatge o la dècima, i també havia de contribuir al finançament d'algunes obres públiques d'interès comú, com les muralles de la ciutat. En contrapartida, estava totalment exempta del pagament de la talla i, quan es col·lectava un fogatge, els focs eclesiàstics eren comptats a part. Cal distingir entre els membres dels ordes mendicants —que no tenien cap possessió i depenien de la caritat dels fidels— i el clergat secular i els ordes tradicionals, que tenien propietats a la ciutat i vegueria i, per tant, apareixen ocasionalment en algun registre fiscal. Així, per tal d'avaluar el nombre de persones dependents d'aquest estament que vivien a Girona vers el 1360, acudirem als comptes del delme pel que fa al clergat secular i als ordes tradicionals, i a la documentació notarial i altres fonts complementàries en el cas dels mendicants.

En primer lloc, hi havia la catedral, amb el bisbe, alts dignataris, ardiaques, els dotze canonges —d'origen noble—, i els dotze preveres que, per tal d'obrir el capítol als qui no pertanyien a la noblesa, hom va instituir al costat dels canonges. A més, hi havia un nombre extraordinari de clergues beneficiaris: 120 a la mateixa seu, 35 a Sant Feliu, 8 a Sant Martí Sacosta. Els monestirs benedictins de Sant Pere de Galligants i de Sant Daniel



El claustre romànic del monestir de Sant Daniel. A la pàgina del costat, els absis de Sant Pere de Galligants i un detall de la tomba del bisbe Bernat de Vilamarí.

eren habitats, respectivament, per una quinzena de monjos o monges cadascun. Per acabar, hi havia una vintena de capellans més desservint les parròquies de la ciutat o les diverses institucions caritatives. En total, més de 200 religiosos.

Els ordes mendicants van desenrotllar-se a partir del segle XIII i van beneficiar-se, els Menors en primer lloc, de l'estada del benaurat Francesc a la casa de la família Guerau. El creixement de certs ordes també pot ser explicat per determinades estratègies familiars, com seria el cas de les clarisses entorn del 1330. Des del punt de vista numèric, els monestirs més importants —dominics i franciscans— podien fins i tot depassar la trentena de frares, al Carme n'hi havia uns 25, i a Santa Clara entre 15 i 20 germanes. El convent de la Mercè, construït durant els anys 1320, no en tenia pas més d'una desena.

La gran diferència entre ambdues tipologies clericals residia en el fet que el clergat secular i els benedictins posseïen terres i jurisdiccions, mentre que els mendicants havien fet vot de pobresa absoluta i vivien de la caritat. El patrimoni del Capítol de la catedral, que, a grans trets, s'havia constituït entre els segles IX i XII, era gestionat pels canonges en el marc de les pabordies. N'hi havia nou, cadascuna amb un paborde al capdavant, i administraven propietats, drets i rendes agrupats amb una lògica geogràfica i econòmica alhora. A més, cal considerar el canonge encarregat dels comptes de l'obra de la Seu. En el cas dels framenors, per exemple, el sosteniment restava assegurat per les deixes testamentàries dels fidels —que anaven destinades a dir misses, a la taula comuna o a l'obra—, o pel patrimoni heretat d'alguna persona morta sense descendència, sense deixar de banda les donacions fetes pels jurats gironins o pel mateix rei.



Els jueus

JA hem parlat del paper econòmic i financer dels jueus en la Girona medieval. Formaven un grup instal·lat a la ciutat des de temps reculats que, a partir del segle XIII, segons els cànons del IV Concili del Laterà, havia de viure en un barri a part. És certament difícil d'avaluar-ne el nombre, ja que els jueus posseïen un estatut especial de serfs del rei i, en conseqüència, depenien directament de la Corona en matèria administrativa i fiscal. Per diversos assaigs de recompte realitzats, podem dir que és completament admissible el percentatge del 5 per cent de la població total que habitualment els experts assignen a aquest grup. Segons els anys, hem pogut documentar entre 100 i 140 famílies en els registres notariaus, que ens permeten de conèixer amb tota seguretat els individus dedicats al préstec. Però cal no oblidar que la població jueva també tenia els seus pobres, com ho palesa l'existència d'una Almoïna jueva, específicament dedicada a assistir els seus necessitats.

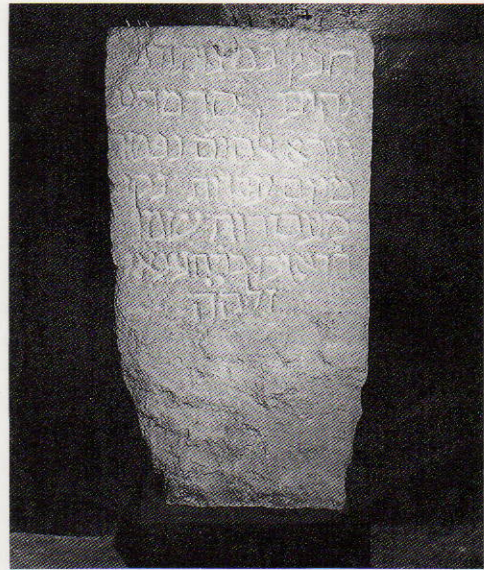
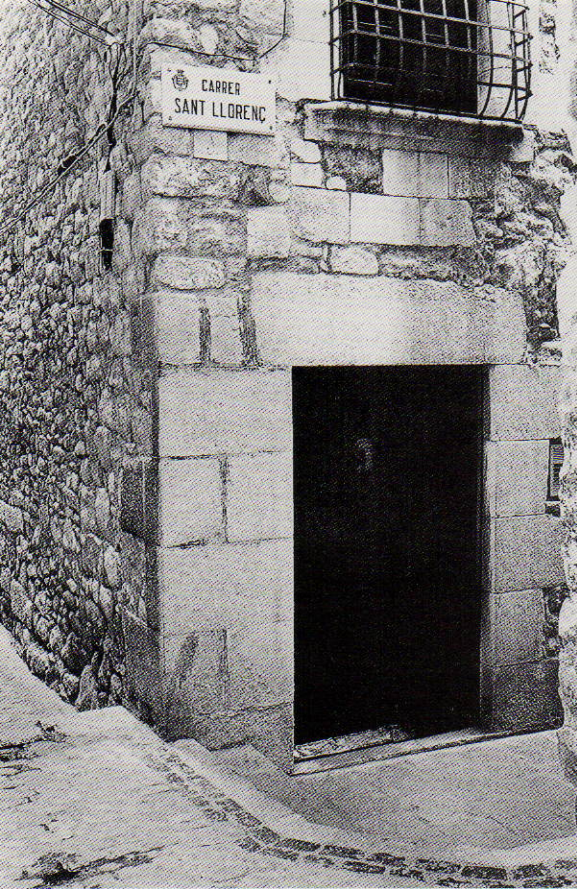
La comunitat jueva era dirigida per una aljama o col·legi de secretaris, molt semblant a l'òrgan que governava la ciutat, integrada per persones que alhora es comptaven entre els prestamistes més notables. Yonah ben Abraham de Girona, ja al segle XIII, havia denunciat aquells jueus que s'enriquien per tal d'afermar el seu poder. Els secretaris eren assistits pels oïdors de comptes, encarregats de verificar els comptes de les talles i de les recaptacions extraordinàries exigides pel comte-rei. Durant la primera meitat del

segle XIV, les famílies que dominaven l'aljama eren els Cresques, Caravita, Falcó, Abraham, Bonafè i Nicim, amb diferències socials molt importants entre ells i els més pobres. Per exemple, en una talla cobrada abans de la pesta, els Caravita van pagar 200 sous, mentre que la contribució més modesta era d'un sou.

Val a dir que les relacions amb els cristians no van pas ser sempre conflictives. Al principi, els sobirans van ser molt tolerants respecte de la comunitat: el 1264 van autoritzar la construcció d'una sinagoga, i van agafar l'aljama sota la seva protecció arran de la controvèrsia amb els Predicadors, els anys 1260-1270. De fet, la hisenda reial tenia molt a guanyar-hi.

Però ben aviat es van produir episodis violents al Call —n'estem ben informats des del regnat de Pere el Gran—, amb ten-





Làpida sepulcral jueva del segle XIV, procedent de Montjuïc, i els carrers de Sant Llorenç i de la Força (a l'altra pàgina), centres del call.

dència a anar-se repetint. El rei va manar obrir investigacions a causa de diversos excessos i agressions cruentes. El 1302, un grup de clergues joves va atacar el barri jueu, i hi hagué diversos ferits —entre els quals es comptava el fill d'un argenter de Montpeller—i considerables estralls. Un dels que van declarar davant els oficials reials, el metge Berenguer Sarriera, va afirmar que els esdeveniments de Girona eren idèntics a successos que havien tingut per escenari les altres ciutats catalanes, com Barcelona, o d'altres indrets, com València, conferint-los així una dimensió gairebé mediterrània. Es referia a un ritu propi del Divendres Sant, que a Catalunya hom anomenava *mata jueu*, de caràcter violent, assimilable a la *colophisation*, que era una mena de bufetada

ritual que es donava als jueus de Tolosa de Llenguadoc davant la porta de l'església principal. Cal notar que, en general, els implicats en aquesta mena d'accions eren persones eclesiàstiques, que aprofitaven l'avantatge posicional determinat pel fet que la Seu dominava el Call, cosa que no té gaire a veure amb el veritable pogrom que va afectar l'aljama cap a final del mateix segle. Amb l'objectiu de protegir-los, la corona va prohibir que entre el Dimecres Sant i el Dilluns de Pasqual els jueus sortissin dels límits que tenien assignats.

Així i tot, les relacions entre ambdues comunitats no van esdevenir certament problemàtiques fins a la dècada de 1360, i els jueus foren protegits pel rei i pels jurats de Girona, sabedors que l'equilibri social de la ciutat reposava damunt aquest grup minoritari, veritable intermediari financer entre els pobles rurals, la capital i la reialesa.

Sòcio- topografia de 1360

El Mercadell, situat als peus de la catedral, era l'antic mercat de la ciutat. A l'altra pàgina, plànol de Girona vers el 1360.



SI bé els fogatges no són uns documents pròpiament demogràfics, reuneixen moltes condicions per a l'estudi del repartiment espacial dels aspectes socials i professionals. Ens permeten de determinar el centre de gravetat de la ciutat, el pes específic dels diferents barris, els de la riba dreta de l'Onyar —burg de Sant Pere de Galligants, burg de Sant Feliu, la zona del Mercadell, la ciutat vella, el barri de Vilanova— i, a la riba esquerra, el Mercadal.

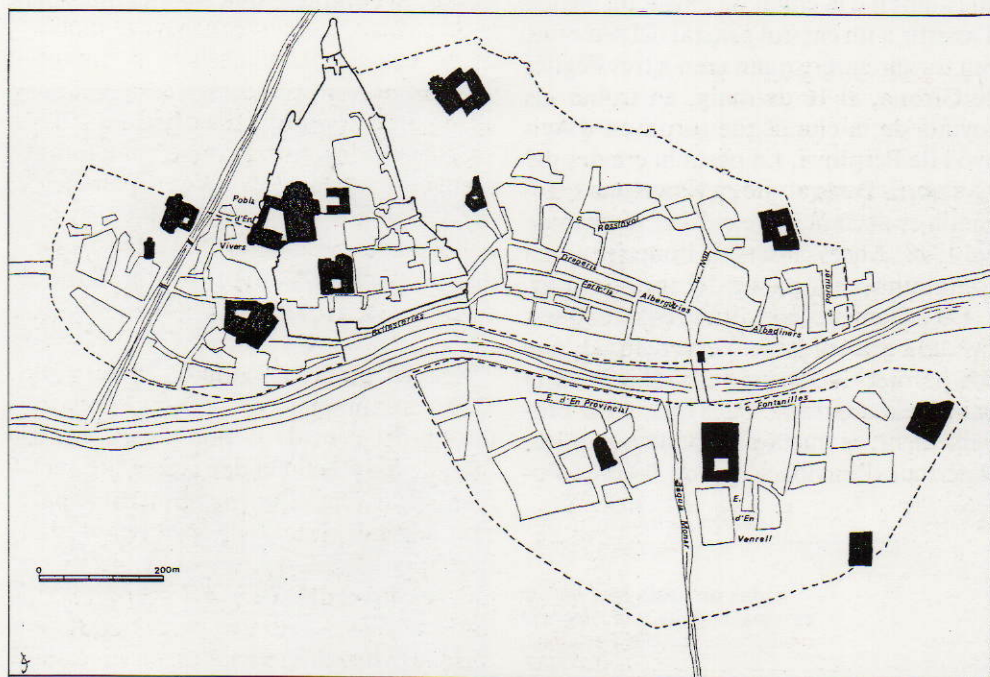
El fogatge de 1360 va ser compilat anant casa per casa, foc per foc, i seguint una lògica geogràfica. Així, en resulta una descripció topogràfica de la ciutat, que podem correlacionar amb dades fiscals i econòmiques. I això en una època en què el territori municipal encara no estava fixat i qualsevol referència és d'un gran interès: fortificacions (portal, mur), monuments públics (forns, fonts) i comunicacions (ponts, camins, carreteres). Des del carrer de Pedret, les cases del qual pertanyien a la Pabordia de Novembre de la Seu, fins al camí que menava al monestir del Carme, Girona s'estenia mig quilòmetre al nord del burg de Sant Pere i altre tant cap al sud. Els oficis i l'activitat general de la urbs també contribuïen a enriquir aquest corpus de referències topogràfiques (Draperia, Taverneries, Albergueries, Pescateria, Ferreria...), igual que les esglésies i les persones conegudes o els seus descendents (Sarriera, Banyoles...).

Segons aquest recompte, el burg de Sant Pere comptava el 1360 amb 183 focs, un 9,8 per cent de la població total. El burg de Sant Feliu el depassava lleugerament (196 focs, 10,5 per cent). La part central de la ciutat —la seva part vella i l'espai ocupat per l'expansió experimentada a partir del segle XIII cap al sud i la riba dreta de l'Onyar—, es dividia en tres parts ben diferenciades: el Mercadal

o antic mercat de la ciutat; la Ciutat —des de les Ballesteries a les Taverneries—, i Vilanova, barri desenvolupat entre final del segle XIII i mitjan XIV. El Mercadell, amb el Call i el portal de Gironella, no tenia pas més de 25 focs laics, entre molts més d'eclesiàstics, que determinaven la fesomia de la zona. La Ciutat pròpiament dita totalitzava 483 focs (26 per cent del total). El barri de Vilanova, aplegat entorn del convent de la Mercè, representava 362 focs (el 19,5 per cent). Pel que fa al Mercadal, si acceptem la divisió que aquí es proposa, amb 610 focs (32,8 per cent), era la major concentració de població, desenvolupada sobretot durant la primera meitat del segle XIV. El fogatge ens en mostra els eixos de creixement, entorn del monestir de Sant Francesc i de l'Hospital Nou, amb almenys tres ponts que el comunicaven amb l'altra banda del riu, d'entre els quals cal destacar el de Framenors, fet de pedra i fortificat. La

importància del barri va augmentar quan, el 1350, hi començà a ser construïda una nova església gòtica i hom va refer la resclosa del rec d'en Calvet, que portava l'aigua als molins del Monar.

La contribució fiscal de cada sector urbà no va ser proporcional al seu pes demogràfic. La Ciutat, en primer lloc, amb una quarta part de la població, pagava el 40 per cent del total recaptat. Els barris perifèrics hi participaven molt menys: burg de Sant Pere, 6,5 per cent; Mercadal, 24,5 per cent. A la perifèria s'hi concentraven els oficis artesanals (el cuir a Sant Pere, cuir i tèxtil a Vilanova, tèxtil al Mercadal). En el burg de Sant Feliu (11 per cent de la recaptació) i a la Ciutat, hi trobem les activitats subsegüents al tractament de les matèries primeres, de major valor afegit. No s'observen fenòmens de segregació social. El centre de gravetat de la ciutat se situava a la zona de l'actual plaça del Vi.



La pesta de 1348

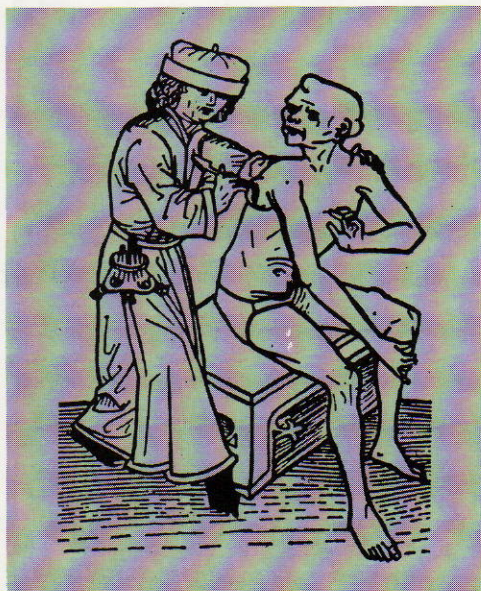
DES dels segles de l'alta Edat Mitjana fins a la part central del segle XIV, l'Occident va viure a recés de la pesta. En aquest moment, el flagell epidèmic va reaparèixer, provinent d'un focus asiàtic, les colònies genoveses del mar Negre. Les ciutats mediterrànies van ser les primeres afectades, i entre elles Girona.

Sembla que el contagi va venir del nord. A Narbona hi havia pesta per Quarresma, com ho afirma una lletra del seu veguer als jurats de Girona, datada el 17 d'abril de 1348. Dos ermitans agustinians que anaven a la ciutat de Pavia, on havien d'assistir a un capítol general del seu orde, van tornar enrere quan eren a tres llegües de Girona, el 16 de maig, en trobar els enviats de la ciutat que tornaven d'Avinyó i de Perpinyà. La pesta hi era des del 12 d'abril. Però, al sud, a Barcelona l'epidèmia es declarà entre el 2 i el 16 de maig del 1348. Altres ciutats de l'interior foren contaminades a partir del mes de juny.

Els testaments constitueixen, en aquest cas, una documentació excepcional, que ens permet de fer una cronologia de la pandèmia a Girona. Atès que, molt probablement, es tractava de pesta bubònica, el període d'incubació era de 3-4 dies. Po-

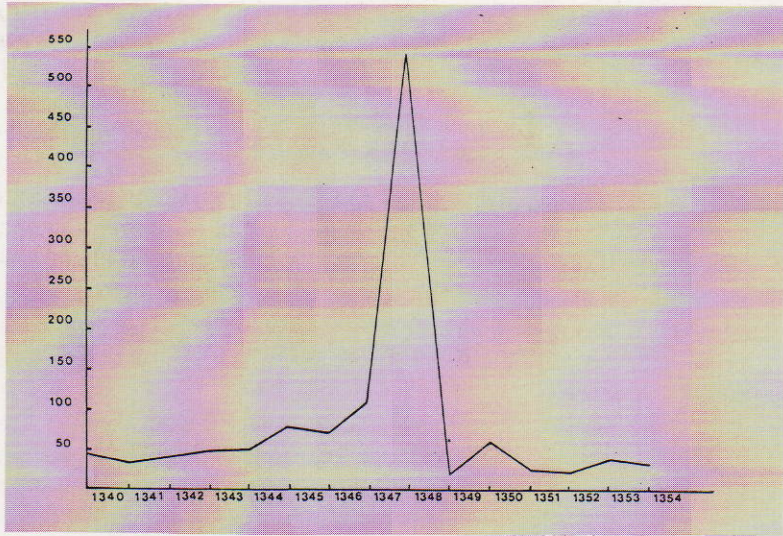
dem datar el començament del contagi: 17-18 de maig, i precisar que va durar els mesos de juny i juliol. Els notaris van arribar a prendre nota de 20 testaments diaris durant dotze dies del mes de juny, pujant a 30 el 3 de juny, i a 32 el dia 13. El paroxisme de l'epidèmia va tenir lloc en la primera quinzena de juliol, amb el màxim situat al dia 11 —36 testaments—, i va experimentar una tendència decadent a partir del dia 15, amb una relativa revifalla els dies 22-25. Tot plegat va durar una mica més de dos mesos, en una temporada característica dels contagis a la zona mediterrània, la que va del final de la primavera al començament de l'estiu.

Les conseqüències de la pesta són més difícils d'avaluar. Amb tot, van ser registrats 408 testaments durant els dies indicats. L'absència, en els registres notariais immediatament posteriors, d'exemples d'actes de nomenament de tutors, mostra que ben pocs dels que van morir víctimes del tràngol no van ser a temps de testar. Si comptem que cal afegir les per-



Malalt de pesta atès per un cirurgià, segons una xilografia del Spruch von der Pestalenz, del 1482.

Nombre de testaments enregistrats anualment a les Causes Pies. La gràfica mostra la pujada espectacular del 1348.



sones no arribades a l'edat de fer testament, els pobres i algun altre grup marginal, podríem arribar a avançar el resultat de poc més de 1.000 víctimes de l'epidèmia, que, sobre un total proper a les 10.000 persones, representa el 10 per cent de la població, molt lluny dels percentatges tenebrosos del 50 al 75 per cent que fins ara ens proporcionaven alguns autors. Els resultats del fogatge de 1360 també avalen una taxa de mortalitat semblant, del 100 per cent, que, en relació amb la taxa de mortalitat normal —entorn del 30 per cent—, significa una sobremortalitat que triplica els nivells habituals.

Des d'un punt de vista socio-professional, és ben clar que els oficis més exposats al contacte amb altres persones —notaris, mercaders—, van ser els més castigats per la malaltia. Les dones, menys que els homes (72 defuncions femenines per cada 100 de masculines). Tampoc no va ser una epidèmia dels pobres. La imatge que ens ha arribat de les danses macabres, que presenten el ric i el pobre amb la mateixa nuesa davant la negra dalla de la mort, sembla confirmada en el cas gironí. Els sis jurats que formaven

el govern de la ciutat, pertanyents al patriat local, van morir tots: el jurista Arnau Vivars, els drapers Guillem Santmartí i Pere Despuig, el canvista Bernat Hospital, i els mercaders Guillem Massanet i Guillem Costa. Però el percentatge de consellers municipals difunts (el 28 per cent) és més baix que en el cas de Barcelona o de les ciutats italianes (Venècia, etc.). Durant prop de tres segles, a Catalunya, tothom va haver d'aprendre a comptar amb aquesta realitat i a conviure amb la possibilitat del contagi pestífer.

Manca de capellans

Una disposició extreta del codicil del jurista Arnau Vivars:
 «(...) Revoch totes lexes que havia fetes de misses a cantar per ço com sia que vuy no són trobats clergues qui diguen misses (...)».

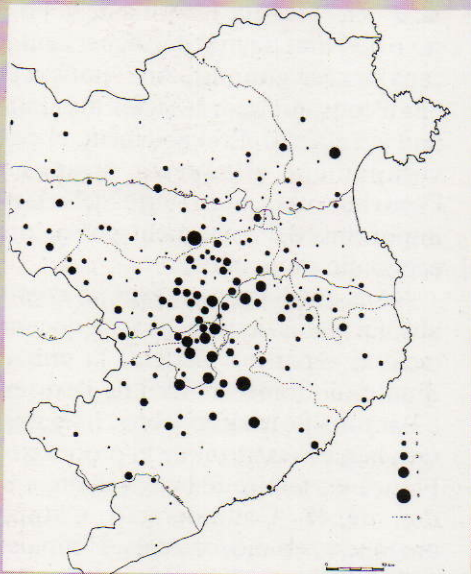
Font: AHG, Notaria Girona-5, reg. 123, codicil sacramental de 10 de setembre de 1348

La immigració

Malgrat la sagnia que va suposar la primera pesta, la població gironina va augmentar fortament entre 1285 i 1360. Tots els indicis ho afirmen, com també l'important creixement urbà, i el fogatge de 1360 permet de situar la xifra d'habitants d'aquest any pels volts de les 10.000 persones.

Aquest augment demogràfic només pot ser degut a dos factors: creixement natural i/o saldo migratori positiu. La font clàssica que ens permetria d'estudiar el fenomen, els registres parroquials, com a màxim es remunten al principi del segle XVI. Tanmateix, els testaments ens permeten d'obtenir un índex relatiu, el coeficient familiar (2'1), que indica que les generacions tot just es reemplaçaven en un marc d'elevada mortalitat, sobretot dels infants o albats. Per tant, el creixement demogràfic havia d'estar determinat, necessàriament, per un fort corrent migratori, documentat en multitud de contractes d'aprenentatge, testaments i capítols matrimonials.

La vila, illot de llibertats, atreïa fortament els habitants de les zones rurals. L'acolliment que ofería la ciutat era ben senzill: els jurats atorgaven la ciutadania gironina a tots aquells que la demanaven, a condició de venir-hi a viure, contribuir al pagament de les talles i, si arribava el cas, col·laborar en la seva defensa. A més, el sistema de transmissió patrimonial vigent, fonamentat en la institució de l'hereu, afavoria la migració dels fadrísters de les famílies pageses cap a ciutat. Els jurats estaven obligats a defensar els nouvinguts enfront dels senyors feudals. Va ser el cas de Sibil·la Oliver, dona pròpia del prior de Sant Marçal i originària del mas Argelaguer d'Arbúcies. Va casar-se amb l'assaonador gironí Vidal Oliver i, per tant, va marxar del mas on estava adscrita. El seu senyor va pretendre recuperar-la i, fins i tot, va embargar 100 sous barcelonesos que Elisenda, germana de Sibil·la, havia de pagar a Vidal en concepte de dot i legítima. Els jurats van respondre inequívocament a les pretensions del prior: els esposos Oliver, instal·lats a Girona, tenien domicili i contribuïen, fins i tot Sibil·la ja havia viscut a Girona abans de la data del matrimoni, i per tant, en virtut dels privilegis i costums de la ciutat, no podia ser reclamada. Així, el senyor prior va haver de renunciar a les seves pretensions, davant la perspectiva de ser denunciat a la Cort judicial de Girona.



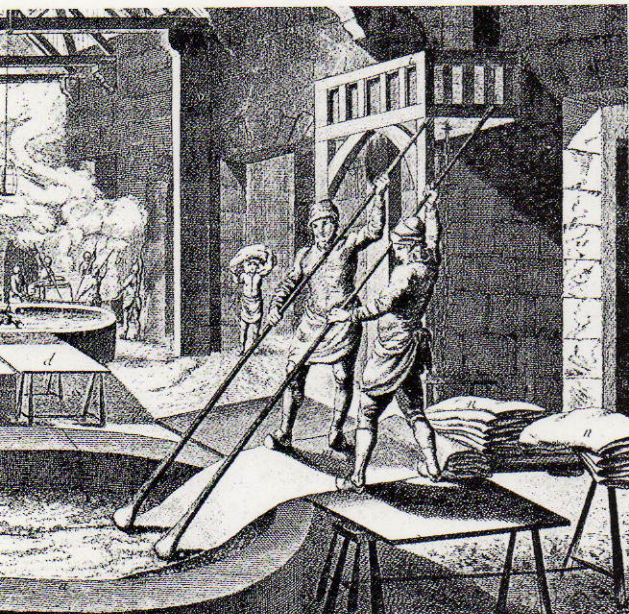
Origen geogràfic dels immigrants de la diòcesi de Girona, segons l'Arxiu Històric de Girona. Les rodones assenyalen 1 immigrant, de 2 a 5, de 6 a 10, d'11 a 20 i més de 20.

La documentació ens permet de refer les etapes de la immigració en la vida dels homes i les dones de l'època estudiada, dels que marxaven de joves per fer-se un futur i dels que, no tan joves, ho feien quan ja no restava cap altra sortida. Hom anava als centres urbans per aprendre un ofici o trobar feina. Era un fenomen essencialment masculí (el 81 per cent dels protagonistes dels contractes d'aprenentatge eren homes). Ara bé, aquesta arribada d'un nodrit contingent d'aprenents creava un desequilibri en el repartiment per sexe de la població en edat de matrimoni. Aquest fet ha estat sempre comú en totes les zones ocupades per pioners o colonitzadors. Això feia que calgués retrobar la paritat en el moment del matrimoni fent recurs a les noies de la ruralia relativament propera. Efectivament, mentre que el 55 per cent de les esposes eren originàries de pagès, el percentatge de nuvis d'aquest origen no arribava al 25 per cent.

En general, prop de la meitat d'habitants de Girona eren nascuts a d'altres parròquies de la diòcesi o de més enllà. Dins d'aquest grup forà, el 90 per cent provenia de la citada zona diocesana, el 7,5 per cent de la zona de l'actual província de Tarragona, i uns petits grups, de la resta de la Corona d'Aragó —sobretot del regne de Mallorca—, del Llenguadoc i de Provença. En aquests darrers casos, solia tractar-se d'individus pertanyents a professions especialitzades.

El sector tèxtil

Tintura d'una peça tèxtil, segons un gravat de l'Enciclopèdia de Diderot.



L'INTERÈS del fogatge de 1360 rau en el fet que informa de la professió o activitat de més del 70 per cent dels caps de casa gironins. Així, podem arribar a constatar que el sector més important era el tèxtil. Probablement, el desenvolupament d'aquesta branca de l'activitat va ser un altre dels factors importants del creixement poblacional i econòmic de la ciutat.

No és que l'activitat tèxtil no existís en absolut abans de 1285, però la documentació és esparsa i, malgrat la presència d'un molí draper al Ter i de l'existència a Banyoles de teixits cèlebres, hom importava la part essencial de la producció, de França els tèxtils de luxe, i d'altres bandes de la Confederació Catalano-aragonesa, els més corrents. L'impuls inicial del desenvolupament del sector a Catalunya va venir de la decisió del batlle Romeu de Marimon, en el context d'una guerra duanera amb el regne de França. A més, els edils gironins tingueren l'encert de promulgar mesures d'atracció d'especialistes del Llenguadoc, de promoure la constitució del gremi dels paraires, l'ofici situat al cim de la jerarquia del sector. En fi, les fires, afavorides per l'autoritat reial des del 1338, es convertiren en punt de referència obligat per als paraires i mercaders de les ciutats draperes del Rosselló i del Llenguadoc.

Al principi, hom solia importar la matèria primera, la llana. Provenia de la mateixa diòcesi —hem pogut documentar, per exemple, vendes de tois a Torroella de Montgrí —o de la Corona d'Aragó (València, Aragó, amb llanes de qualitat). Els drapers també importaven drap en cru i el feien aprestar o tenyir. També es treballava el lli. En els processos d'elaboració s'emprava l'alum, que servia de mordent per preparar els teixits per a la tintura o era utilitzat com a substitut del tartrà; la roja, cultivada a determinades



Teixidor en una rajola del segle XVIII. La manufactura va experimentar pocs canvis abans de la mecanització.

parròquies, que pagaven el delme sobre aquest producte, el qual, convenientment elaborat, tenia notables propietats tintòries. Precisament, sabem que el color més emprat a Girona a l'hora de tenyir era el blau, que s'extreia del pastell, provinent de Tolosa de Llenguadoc o de Montpeller (Montepulciano). Quan hem trobat notícies d'exportacions de teixits gironins als mercats exteriors, es tractava de draps de color blau, carmesí o de tons foscos.

La importància dels draps

El rei Pere el Cerimoniós, amb la seva experiència de govern, assignava inequívocament al tèxtil el paper de motor del desenvolupament econòmic:

«(...) per experiència és vist que les ciutats e lochs on es acostumat de fer draps, se són annoblyts e enrequits e multiplicats de gens».

Font: ACA, Canc., reg. 874.

L'any 1360 el sector donava feina a un total de 387 persones, comptant-hi la preparació de la llana, les operacions de tissatge, definides per normes molt precises, l'acabat, realitzat pels paraires i els abaixadors, i la tintura. Després venien els sastres, els flassaders i els vanovers. Aquest sector, situat en la primera posició pel que fa a nombre de llocs de treball, era un dels pocs on treballaven dones (20 per cent del total), les quals, excepcionalment, apareixen a la documentació esmentades amb un ofici.

Inqüestionablement, els mercaders de draps i teles eren l'aristocràcia del sector. Això es nota en les contribucions al fogatge tantes vegades esmentat: paguen una mitjana de 137 sous, mentre que els que els segueixen —tintorers i paraires— només paguen 64 i 44 sous, respectivament. Els oficis practicats per les dones semblen poc valorats, com és el cas de les filadores i costureres, i també, en el terreny dels homes, els de pentinadors i cardadors, amb contribucions d'entre 18 i 27 sous. En tot cas, es tracta de mitjanes, que deuen amagar disparitats importants. Els paraires solien moure recursos econòmics considerables. Normalment, tenien un obrador de tint —la major part de les vegades situat al Mercadal—, venien una part de la seva producció als mercaders locals i n'exportaven la resta. El personatge més rellevant del sector era Guillem Forçà (Corçà?), del qual coneixem el testament. En tot cas, la Girona de 1360 estava preparada per treure el millor partit de la gran onada expansiva que experimentaria el tèxtil en els anys següents a aquesta data.

El cuir

MENTRE que el sector tèxtil va esdevenir capdavanter a partir del segle XIV, durant un llarg període de temps aquesta plaça l'havia ocupada el cuir. Moltes ciutats catalanes s'havien especialitzat en aquest camp, amb un conjunt d'oficis molt complet, des del tractament de la matèria primera a l'acabament dels productes.

En les imposicions de l'any 1341, el couro era la matèria primera no alimentària que reportava més recaptació. Es tracta del cuiram entrat a la ciutat, que s'afegia a les pells dels animals escorxats pels carnisers gironins. A part del bestiar habitual —bous, vedells, anyells, bocs i cabres—, hi trobem animals de cacera. Podem fer la llista d'aquests darrers, mitjançant l'arrendament de la lleuda sobre les pells d'animals salvatges del vescomtat de Cabrera: pells de llop, esquiol, vair, cabirol i cérvol. En la fase de l'adobament dels cuirams, a més de la sal i l'escorça de roure en pols, a la Selva hom trobava el rodor o sumac, planta que servia per dessalar les pells. Les pells importades provenien del regne de València, que en reexportava d'originàries d'Àfrica del Nord, d'Andalusia —els famosos cordovans— i de Menorca.

Havent estat molt temps la branca d'activitat principal de l'economia local, el 1360 el cuir ocupava 273 persones, amb un clar predomini de l'ofici de sabater, que transformava la matèria semielaborada, i el de blanquer, dedicat a la preparació de les pells. L'aigua, molt necessària en el procés de producció, determinava la localització dins la ciutat dels artesans del sector. Per això, les blanqueries estaven emplaçades a ambdues bandes de la riera de Galligants, i els blanquers i assaonadors solien tenir el seu domicili en els burgs de Sant Feliu i de Sant Pere de Galligants.

La veritable especialitat de les ciutats catalanes, com Vic, Barcelona o Girona,

Els treballs de pelar i escarnar les pells requerien una tècnica laboriosa. El gravat és de l'època moderna.



era l'adob o preparació de les pells. Al principi de la cadena productiva hi havia els assaonadors, que salaven les pells i n'eliminaven qualsevol resta orgànica adherida. Després hi intervenien els blanquers, que les blanquejaven i, si calia, les tenyien. En aquest punt, podia ser que les pells resultants fossin exportades, al Llenguadoc o més lluny, o que els sabaters en fessin el producte acabat de la seva especialitat, o els corretgers, els bossers —especialitat molt gironina—, els pergaminers, i els albadiners, que preparaven les cobertes dels llibres. Completaven la llista els pellers i pelleters, pertanyents més aviat al sector del vestit.

La contribució mitjana dels artesans del cuir era lleugerament superior a la del

sector tèxtil (46 sous), però amb disparitats importants. Els que pagaven més impostos eren els albadiners i corretgers, poc nombrosos i especialitzats, mentre que la contribució dels sabaters i els blanquers era inferior a la mitjana. Els pergaminers ocupaven el darrer lloc de la llista. Una dotzena de famílies pagaven més de 100 sous, com ara les dels blanquers Ramon Vilossa i Bernat Miró, domiciliats al burg de Sant Feliu. El cas dels Beuda, corretgers, és certament excepcional. Van dedicar-se a comprar rendes i censals amb diners guanyats amb la seva activitat, i s'enriquieren de tal manera que Guillem Bernat Beuda i el seu germà Francesc van poder dotar ricament les seves filles (20.000 sous per a Elena, filla del primer) i així emparentar amb les famílies il·lustres de la ciutat.

L'activitat cuiratera, nascuda del maridatge d'unes condicions naturals favorables i d'una matèria primera abundant, fou una de les principals fonts de riquesa en la història de la ciutat.

Els blanquers i assaonadors eren típics del burg de Sant Pere de Galligants.



El ram del metall

ABANS d'esdevenir una urbs industrialiosa en el segle XIV, Girona havia estat una ciutat en relació molt estreta amb el seu entorn rural i una etapa en el camí de França. En aquest context, el sector del metall havia fet un paper important. Quan la ciutat va créixer, la demanda també ho va fer, i nasqueren noves activitats, orientades sobretot cap a l'art. El record de tot això ens ha pervingut mitjançant els noms dels carrers i els llocs.

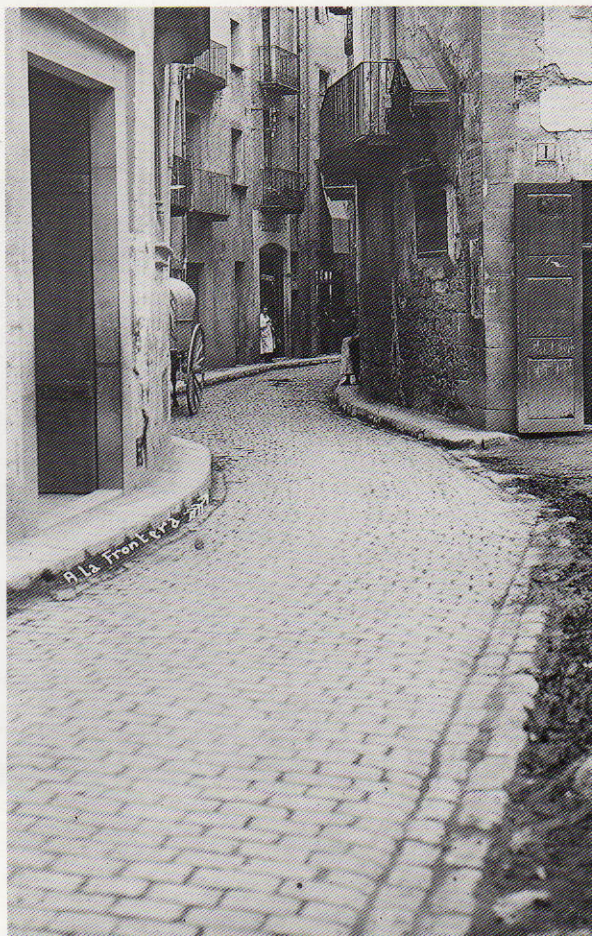
A més del ferro —el metall més emprat, provinent gairebé sempre de les mines rosselloneses— la documentació esmenta el coure, l'estany, el plom i els metalls preciosos, argent i or. L'estany i el coure —essencial per als perolers, molts dels quals provenien del Llenguadoc— eren importats d'altres països d'Europa i de l'Orient Mitjà. Pel que fa als metalls fins, l'or venia de l'Àfrica del Nord, mentre que a diverses zones de la diòcesi de Girona hi havia argent, especialment a Begur.

El treball del metall donava feina a prop del 6 per cent de la població activa, amb predomini de l'artesanat del ferro —un dels que van estar a la base de la *revolució feudal*—, que tenia quatre especialitats. La primera, dedicada al transport, absorbia prop de la meitat dels ferrers, concretament 41. Com que es dedicaven a ferrar els animals de bast en trànsit per la ciutat, la Ferreria —la vella i la nova—, on tenien domicilis i forges, és molt a prop de la plaça de les Alber-

gueries, on paraven els carruatges, eren abeurades les cavalcadures i albergats els viatgers. Però el treball del ferrer no es limitava pas a la ferramenta: també feia de manescal, art de curar les malalties de les bèsties, que va ser una especialitat especialment brillant a Catalunya.

Una altra especialitat del ferrer, el treball del ferro forjat, la trobem ben il·lustrada en un bon nombre d'actes notariais i en els comptes de les grans obres de construcció. Mercès als avenços tècnics, el treball del ferro es va convertir en una

El carrer dels Calderers, anomenat també dels Perolers. A la pàgina del costat, l'activitat d'uns ferrers dels anys trenta del segle XX.





veritable art de la qual Barcelona era capdavantera durant el període gòtic. Això sense comptar els oficis metal·lúrgics pròpiament artístics, com el dels argenters, que a Girona van produir obres especialment inspirades. Els ferrers autòctons van fabricar els reixats que servien per tancar les capelles de les esglésies gòtiques que llavors començaven a ser edificades. Coneixem, entorn de 1320, l'obra del ferretjer Pere Julià, de Castelló d'Empúries, autor de les reixes de la capella dels Dolors. La toponímia del fogatge de 1360 al·ludeix a les reixes de Sant Feliu. Alguns anys més tard, els comptes de l'obra de la seu esmentaven una ordre de pagament al panyeter Ponç Saurí «*per les portes de les reixes de Sent Pau, que eren trenca-des II barres (...)*».

Un grup concret de ferrers es dedicava a la producció d'armes. Els espasers, ballesters i escuders que hi havia fabricaven

tota mena d'armes punxants, ballestes i escuts per a la clientela noble i ciutadana que participava en la defensa de la ciutat, i que apareixia cada vegada més en la documentació de la cancelleria comtal, en tant que eren peticionaris de llicències per portar armes, tant de dia com de nit. A més, els coltellers, que per una banda abastaven de ganivets i tallants les cuines i menjadors de la ciutat, també feien tota mena de fulles, punyals i altres eines ofensives. El carrer de les Ballesteries apareix documentat en la primera meitat del segle.

En conjunt, el sector del metall era un medi heterogeni, amb una mitjana de contribució, el 1360, de 51 sous. Hi predominaven els argenters i els espasers, mentre que els altres oficials —panyeters, perolers, coltellers, ballesters i escuders— configuraven un grup relativament modest, amb els sivellers i els ferrers en una posició intermèdia.

Els juristes

SI hi ha una professió que Francesc Eiximenis avorria d'una manera especial, és la dels juristes. En el seu *Regiment de la Cosa Pública* no trobà paraules prou fortes per estigmatitzar les seves pràctiques i l'augment de llur nombre durant el segle XIV. Però també cal afirmar que aquests experts en dret feien una tasca essencial, en tant que consellers dels poderosos o en el camp de la justícia, ja que la denominació de jurista o *jurisperitus* serveix per designar una certa varietat de realitats, des de l'advocat o el conseller jurídic fins al jutge.

Quina formació calia seguir per esdevenir jurista? Durant tota la primera meitat del segle XIV, aquestes persones eren designades com a jurisperits, savis o instruïts en dret. Els títols van aparèixer més tard. L'única persona que en posseïa un era Bernat Bordils, doctor en lleis, ço que vol dir que havia cursat estudis en una universitat o un estudi proper. En general, els juristes eclesiàstics coneguts havien estudiat a Bolonya, París, Montpeller o Tolosa de Llenguadoc. Més tard, va ser als estudis de Lleida o de Perpinyà, mentre s'esperava l'obertura del de Girona, molt més tardà.

Un cop diplomats i instal·lats a Girona, el paper professional d'aquests juriconsults era molt important. El seu coneixement del dret romà i dels costums els predisposava a esdevenir tant jutges com advocats. Tanmateix, una consuetud gironina establí que durant el servei del rei —*el trienium*— el jurista havia de renunciar a qualsevol clientela privada. Sovint,

Jutges reials de Girona (1330-1348)

Berenguer DEDEU (1330-1333)
Guerau BADIA i Bernat REIXACH (1333-1336)
Pere VENGUT (1337-1339)
Ramon SERRA (1339-1341)
Francesc ADROHER (1341-1342)
Jaume MONELLS (1342-1345)
Guillem DOMENGE (1345-1348)

en una vila reial com era Girona, el càrrec de jutge reial significava el començament d'una carrera professional brillant. Pere Vengut, per exemple, havia estat jutge reial de Llagostera durant els anys 1330, abans que la jurisdicció d'aquest lloc fos venuda als Montcada. Després va esdevenir advocat. En altres casos, hom feia la carrera en la mateixa administració reial, començant com a jutge d'una localitat petita, per passar al tribunal de la batllia o de la vegueria, més tard a jutge d'apel·lació i, finalment, els escollits podien arribar a consellers reials, com Jaume Monells.

La clientela privada dels advocats era formada bàsicament per pagesos, nobles i eclesiàstics. Els hem citat per ordre ascendent en la freqüència de les seves consultes, ja que els eclesiàstics eren els majors demanadors de consell legal. Un cas: la comanda dels Hospitalers a Aiguaviva porta els seus afers al jurista Arnau Batlle, pagant-li una conducta anual de 300 sous. La Pia Almoïna de la Seu també va emprar els serveis d'aquest mateix conseller jurídic, en els sovintejats plets que

mantenia amb els seus masovers o amb terceres persones. Les grans cases nobles, com els Rocabertí o els Montcada, encomanaven els seus interessos a juristes gironins. És el cas de Guerau Badia, que percebia 500 sous anuals dels Montcada. Les viles també solien seguir el mateix procediment, com ara Cervià, que pagava 500 sous a l'any a Pere Vengut i Berenguer Renall.

Durant el regnat de Jaume II ja hi havia un grup important de professionals del dret a Girona. N'hem comptat almenys 19. El 1360, n'hi havia 25, que contribuïren al fogatge amb una mitjana de 150 sous, és a dir, el triple que la quantitat mitjana que pagaven els menestrals.

Els juristes gironins van realitzar una contribució destacada a la història del

dret català, elaborant de mica en mica els usatges o costums de Girona, que en el segle XV foren compilats per Tomàs Mieres. Durant el segle XIV, van participar-hi Arnau Vivars major i Pere Serra, l'eclèsiàstic Jaspert Folcrà i Guillem Domenge. Homes erudits, les afinitats intel·lectuals que els unien van néixer probablement de la transmissió de llibres d'una generació a l'altra, com en dona testimoni la venda dels llibres d'Arnau Vivars a Ferrer Segurioles, sogre del doctor en dret Bernat Malarç i emparentat amb altres juristes.

A la Girona medieval, gairebé tots els notaris i juristes residien a l'àrea de Sant Feliu i la ciutat.



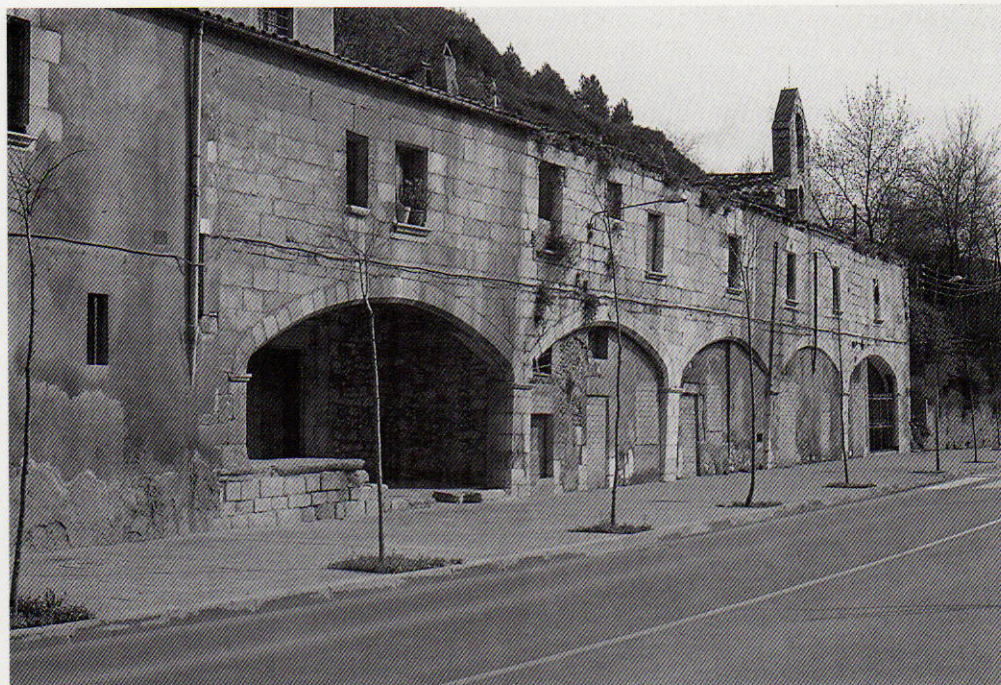
La sanitat

L'ÈPOCA medieval a Catalunya ha marcat la història de la medicina, amb personalitats com Arnau de Vilanova, el segle XIV, o la nissaga dels Sarriera i Antoni Ricart, d'origen gironí, el XV, traçant el nexa d'unió entre la medicina àrab i la de la resta d'Occident. A redós d'aquest ambient, els oficis sanitaris de Girona van materialitzar la seva especificitat el 1366, mitjançant la constitució de la confraria dels Deu mil Màrtirs, que va agrupar els mestres en medicina, els cirurgians i físics, els barbers i els apotecaris.

Entre 1320 i la dècada de 1360, hem pogut documentar més de 125 persones del sector. El 1360, el fogatge incloïa 7 metges, 6 barbers i 13 apotecaris. En una població d'uns 10.000 habitants, resultava un metge per cada 1.428 persones, o bé un metge o un barber per cada 769 habitants.

Els metges o mestres en medicina de Girona s'instruïen a Montpeller —uni-

L'hospital de Sant Llàtzer era al carrer de Pedret. La conservació de l'edifici, modificat, és ara en molt mal estat.



versitat de renom— i, més tard, a Lleida. Els barbers i apotecaris es formaven en la pràctica, al costat d'un professional amb experiència, en un període d'aprenentatge molt llarg, que en el cas dels barbers era de 5 a 7 anys i en el dels apotecaris de 2 a 8 —això darrer en un sol cas. En ocasió de la gran pesta de 1348, els apotecaris de la ciutat van demanar ajut a alguns col·legues forans. Coneixem almenys la resposta positiva a la crida d'un apotecari de Montpeller, fet que mostra a bastament els lligams que hi hagué entre ambdues ciutats durant molt temps.

Els metges jueus, molt prestigiosos, també assistien malalts cristians. Per exemple, el personal i el servei que treballaven a la Pia Almoina, els anys 1338-1339, estaven aconduïts a un tal Caravit, que rebia 3 mitgeres de forment a l'any pels seus serveis. A l'inrevés, el metge Guerau Santdionís tenia cura de la néta d'un jueu. Certes comunitats tenien metges titulars, com en el cas del Capítol de la Seu, que el 1296 ja tenia un contracte amb Ramon Cornellà.

Amb tot, la ciutat estava dominada per una dinastia mèdica, la dels Sarriera. Entre final del segle XIII i 1360, les tres branques de la família van donar tres generacions de metges notables, i gairebé tots foren facultatius dels reis. Els fundadors de la nissaga van ser Jaume i Berenguer, probablement cosins. Hi hagué dos cirurgians entre la descendència de cadascun d'ells, encara que només un, Bernat Sarriera, va exercir fins més enllà de les pestes de 1348 i 1362. Aquesta segona generació va formar-se a la universitat de Lleida, i fins i tot va ensenyar-hi. La tercera branca és la dels metges de cognom Vicens, nascuda del matrimoni celebrat a principi de la centúria entre Guillem Vicens i la germana de Jaume Sarriera, i emparentada amb els Joan.

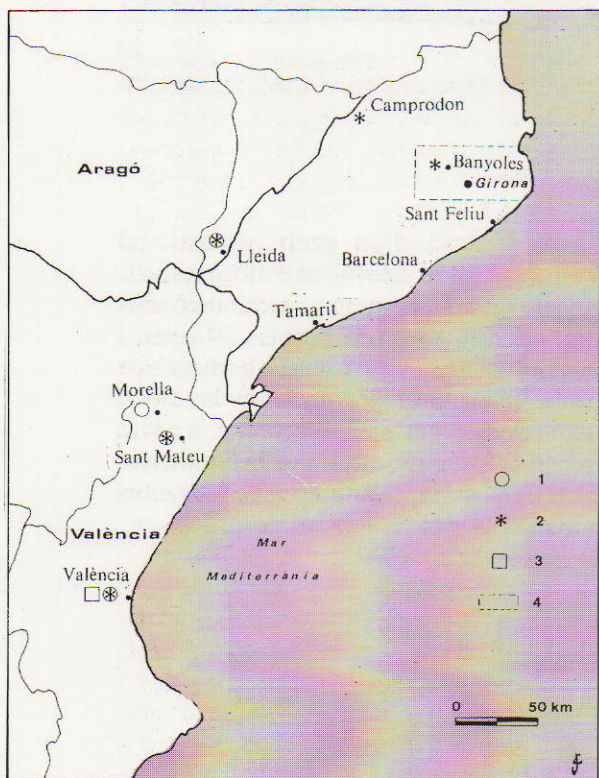


Sala general d'un hospital europeu, segons un gravat del segle XV.

Es tractava d'un grup professional benestant, amb pràctiques endogàmiques. Els metges pagaven una contribució mitjana de 110 sous, els barbers 74 sous, i els apotecaris, 72. Aquests homes, que treballaven cara a cara amb la mort, tenien una predilecció especial pels ordes mendicants, els franciscans de Framenors i els del Carme, al monestir dels quals es trobava la seu de la seva confraria.

Mercaders i traginiers

Centres de proveïment del mercader
Pere Vilar devers el 1330. Els
nombres indiquen: 1. Llana, 2. Draps,
3. Arròs, 4. Àrea de clients.



TOTS els tractadistes de l'època coincidien a afirmar que la riquesa d'una ciutat es mesurava pel nombre de mercaders que aquesta posseïa. A Girona, on eren molt nombrosos i actius, això es devia a les franqueses comercials, que havien estat acordades per la Corona des de feia molt temps. Les primeres es remuntaven al regnat de Jaume el Conqueridor, però va ser durant el primer quart de la centúria catorzena que foren renovades i ampliades. L'expansió política de la Corona d'Aragó tenia, òbviament, un vessant econòmic. Molts d'aquests privilegis van ser pagats per la ciutat, els jurats van haver de notificar llurs franqueses a totes les viles i ciutats del regne, i defensar els seus mercaders, fins i tot enfront dels oficials reials. Quan, per exemple, a Tortosa els oficials municipals van embargar un carregament d'oli pertanyent a uns mercaders gironins, la Cort de Girona va condemnar ràpidament aquesta actuació i, en represàlia, va segrestar una càrrega de teixits d'un mercader tortosí. Les autoritats tortosines van respondre decretant una marca o dret de pas imposit sobre certes mercaderies.

La major part d'aquestes franqueses, que podien ser traspassades per procuració, eren donades a mercaders. Dels 269 certificats distribuïts durant la primera meitat del segle, el 51 per cent van anar a parar a persones d'aquest ofici. Però cal tenir en compte que, d'entre la resta dels titulars, hi havia molts blanquers o paraires que també comerciaven amb els seus productes.

Quan molts d'aquests mercaders van ser escollits com a membres del govern municipal, sempre van menar una política de construcció i millora de la infraestructura viària. Cal destacar la construcció d'una nova carretera entre Girona i Sant Feliu de Guíxols —el port natural de la ciutat— feta els anys 1320. El man-



Sant Feliu de Guíxols era la sortida marítima natural de la ciutat de Girona.

teniment dels camins i els ponts era finançat pel dret de barra o peatge que hom pagava per cada animal de bast que entrava o sortia de Girona: un diner pels cavalls i muls, mig diner pels ases.

Els mitjans de transport i les vies de comunicació eren determinants per al comerç. Girona, sobre la Via Francesa, estava a la mateixa distància de Barcelona que de Perpinyà, però el desenvolupament dels negocis va fer néixer un gran interès per Sant Feliu de Guíxols i les possibilitats de transport marítim que hi havia des d'aquest punt. Així, el 1355 aquesta localitat va convertir-se en carrer de Girona. Podem imaginar una veritable corrua de muls entre ambdós punts, transportant els productes destinats als vaixells que havien de fer-los arribar als mercats de destinació. A l'efecte, els mercaders havien adaptat el model de la comanda agrària, derivant-ne la figura jurídica d'una espè-

cie de societat de transport que, alhora, era un contracte de comanda i un acte de crèdit. El traginer que havia de fer el transport rebia d'un mercader en comanda la meitat del mul i l'equipament necessari complet, i en pagava una mena de lloguer mensual. De fet, es tractava d'un contracte de crèdit-arrendament.

El 1360, hi havia un total de 23 traginers i 46 aventurers, també dedicats al transport, xifra que és superior a la dels transportistes existents a Tolosa de Lengadoc al principi del segle XV. Els mercaders també estaven interessats per l'armament de vaixells, i el més corrent era que invertissin com a parçoners, o propietaris d'una part, quan se'n construïen de nous. La pràctica habitual era dividir les embarcacions en setzenes o meitats de setzena, que així esdevenien relativament fàcils de revendre quan calia. Els capitals necessaris per fer la inversió variaven molt: amb unes quantes desenes de lliures hom podia aconseguir un lleny d'orla, però en calien molts centenars per poder solcar els amples horitzons de la Mediterrània amb una nau o una coca baionesa.

societats mercantils, amb representants i factors permanents als diferents punts geogràfics on s'actuava habitualment. Al capital social constituïu d'aquestes societats, s'afegien nombroses comandes, els titulars de les quals rebien les tres quartes parts del benefici, mentre que el quart restant era per al mercader. Aquestes societats-companyies es caracteritzaven pel fet que solien emprendre múltiples operacions sobre diverses places, la seva durada —dos anys de mitjana—, i la partició dels beneficis en prorrata del capital. A voltes també s'emprava la comanda clàssica per un sol viatge.

Heus aquí un magnífic exemple: la societat Margarit-Sitges-Morell, el 1327. Es va constituir amb 3.300 lliures i per un termini de dos anys. El capital aportat pels tres components de la societat només representava el 15 per cent del total. La resta eren comandes: dels germans Francesc i Domènec Gornal, drapers de Girona —aportació de més de la meitat del capital restant—; Guillem Santmartí, un altre draper; un mercader de Sant Feliu; un ciutadà barceloní; un notari gironí, i un pobletà. Els tres socis titulars es van repartir: Francesc Margarit restà a Girona, Arnau Sitges va anar a Mallorca, i Llorenç Morell a València i Múrcia.

Les relacions dels mercaders gironins eren tant per terra com per mar. Sicília, abans de 1360, no era un lloc gaire freqüentat, encara que a la documentació hi apareixen alguns contractes que l'impliquen. Era molt més habitual comerciar amb el regne de Mallorca, fins a la seva recuperació, i el de València. Mallorca també era una etapa en la ruta de Sardenya, com en dona testimoni un contracte de nòlit entre Bernat Andreu, patró de coca de Sant Feliu de Guíxols, i dos associats —Jaume Belloc, mercader de Mallorca d'origen gironí, i Pere Puig, mercader i draper de Girona—, per portar mercaderies a Sardenya. De fet, moltes famílies mercantívoles gironines instal·laven un fill a l'illa per tal que fes les funcions d'agent comercial. A València, hom hi comprava cuiros, cereals —sobretot arròs— i drap en cru, mentre que hi venien fruites seques —avellanes—, fusta, vi i, més tard, productes tèxtils acabats. Va arribar a haver-hi tants gironins instal·lats a la ciutat del Túria, que pels volts de 1360 hom hi va fundar una confraria de mercaders de Girona i la seva diòcesi.

Per terra, s'anava al regne d'Aragó, a la Catalunya interior i, més enllà dels Pirineus, al comtat del Rosselló i al Llenguadoc. L'Aragó era el graner de tota la confederació catalano-aragonesa i proporcionava la llana o el drap cru al sector tèxtil gironí. Malgrat les vicissituds polítiques, hi havia relacions estretes amb el Llenguadoc, Tolosa o Montpeller, però hem pogut constatar que els llenguadocians es desplaçaven sovint a Girona, portant-hi productes tèxtils de luxe i també matèries primeres, com el pastell.

L'art i els seus oficis

ELS oficis que avui considerem artístics inicialment eren executats per senzills artesans. Però el mecenatge dels poderosos, la reialesa, l'Església, la noblesa i, en segon terme, la burgesia de les ciutats, va anar convertint paulatinament els artesans en artistes. Al segle XIV encara s'està en la fase inicial d'aquest procés de presa de consciència.

En principi, cal distingir entre els oficis de la construcció i els oficis sumptuaris. La construcció, el 1360, comptava amb 37 picapedrers, sis pintors i cinc vidriers, a més de cinc orfebres. Tots van tenir ocasió d'exercir les seves habilitats en qualsevol de les nombroses obres que hi havia.

En expressió de Pere Freixas, l'art gòtic va conèixer el període de plenitud. Al cap-

davant de les grans obres religioses i civils hi havia importants mestres, sovint estrangers, que s'imposaven per la seva obra personal o col·lectiva. Mestre Aloi, imaginaire, va treballar a Girona entre 1345 i 1353, i fou autor del sepulcre de Sant Daniel i l'estàtua jacent de Teresa, mare del rei. Durant tota la seva activitat, va proveir-se a les pedreres de Beuda. Un altre escultor rellevant, Joan de Tournai, també va obrar uns quants anys a la ciutat. Així mateix, és prou important l'obra de l'escultor de Berga Jaume Cascalls, encara que hagi estat discutida la seva activitat gironina. És autor de l'anomenada estàtua de Carlemany, objecte d'un curiós culte instituït pel bisbe Arnau de Montrodon. Coneixem també algun escultor gironí, com Berenguer Portell, que el 1327 va vendre per 15 lliures unes columnetes de pedra esculpida amb destinació al monestir de Pedralbes. Justament aquesta darrera activitat, l'exportació de pedra treballada, devia esdevenir una especialitat de la regió en el curs del segle.

La pintura gòtica estava en plena etapa de gestació i el període es caracteritzà per la gènesi de l'escola de Girona, influen-

Crist jacent del mestre Aloi (1350), conservat a l'església de Sant Feliu.

A l'altra pàgina, el retaule de plata daurada, de l'altar major de la catedral, tal com era fins el 1936.





ciada per Itàlia en un primer moment. Les pintures del palau episcopal, fetes a l'època d'Arnau de Montrodon, entre 1336 i 1348, ens han arribat fragmentades i en mal estat. Estilísticament, pertanyen al període *protogòtic*. La nissaga dels Borrassà, que després del 1360 va realitzar una obra molt destacada, va començar amb Guillem, del qual es coneix un contracte amb el monestir de Sant Feliu de Guíxols, de 1355.

L'art dels argenters, encara més luxós, va donar lloc al magnífic retaule de plata de la Seu, i als de Sant Feliu i Sant Pere de Galligants, lamentablement perduts. L'any 1360 hi havia quatre orfebres, nombre que va augmentar en la segona meitat del segle, i va arribar a haver-hi un argenter jueu. A semblança dels Borrassà en el camp de la pintura, la família Artau dominà l'art de l'orfebreria. Cal remar-

car també l'activitat de Berenguer Eimeric, que va treballar per al convent de Sant Domènec i per a l'església de Sant Feliu de la Garriga. Així i tot, el carrer de l'Argenteria encara no apareix citat en la documentació.

L'art del vitrall va conèixer una de les expressions més acabades amb les magnífiques vidrieres de la Catedral. Sembla que la tècnica va ser transmesa per mestres forans, com un de Tolosa de Lenguadoc, que apareix citat entorn de 1320. La família Xetard va instal·lar-se a Sant Mateu de Montnegre poc més tard de 1350. La seva figura principal, Guillem, i els seus successors van realitzar nombrosos encàrrecs per tota la regió.

En definitiva, en aquesta època d'apogeu econòmic i demogràfic van definir-se les bases d'un art que després s'anà afermant.

L'escola i l'aprenentatge

DURANT molt de temps, la cultura va ser patrimoni de l'Església. Però la fi de l'Edat Mitjana va caracteritzar-se pel desenvolupament de l'esperit laic, que implicava una millor formació de les persones no eclesiàstiques. Paral·lelament al món de l'esperit, el món del treball també va generar la seva pròpia formació, l'aprenentatge, que tenia un paper essencial en la transmissió de la pràctica manual de centenars d'oficis. Els contractes formalitzats davant de notari són una font molt interessant per conèixer aquest tipus de formació.

L'escola episcopal o la de la Catedral havia garantit les necessitats essencials d'ensenyament durant segles. En principi, calia formar els clergues per a la lectura, la còpia de manuscrits i el cant. Més tard va aparèixer el mestre de primeres lletres o mestre de gramàtica, que també existia en certes parròquies rurals importants. Hom hi ensenyava els rudiments de la lectura i l'escriptura als joves que havien rebut els ordes menors i que, per tant, ja havien entrat al clergat. Fins a l'aparició de les estructures laiques, el passaport per a la cultura només era donat a persones de condició clerical. Els registres de tonsura ho confirmen: hi havia tants nens gironins com de les zones rurals properes. L'escola de la Catedral estava situada entre el portal de Sobreporta i la torre Cornèlia, i el mestre de gramàtica era escollit pel Capítol, presidit pel vicari

general. A un nivell superior, hom solia prosseguir els estudis en les universitats o *studia* catalans o estrangers. Lluís Batlle i Prats ha pogut compilar una llista d'eclesiàstics del Capítol de Girona amb estudis, remuntant-se al segle XII. Hi apareixen, sobretot, Bolonya, París, Montpeller, Lleida —des del començament del segle XIV— i, més tard, Perpinyà.

Sembla que ningú no va quedar al marge d'aquesta set de cultura. Podem veure com, en alguns capítols matrimonials entre pagesos, els pares imposen a l'hereu que esdevé nuvi l'obligació de pagar, en concepte de legítima, els estudis de gramàtica als germans segons. Però, en general, els fadristerens eren enviats a la vila per rebre formació pràctica en algun ofici apropiat, esdevenint aprenents, juntament amb els fills dels

Temps d'aprenentatge

La durada de l'aprenentatge oscil·lava de forma considerable, segons els oficis:

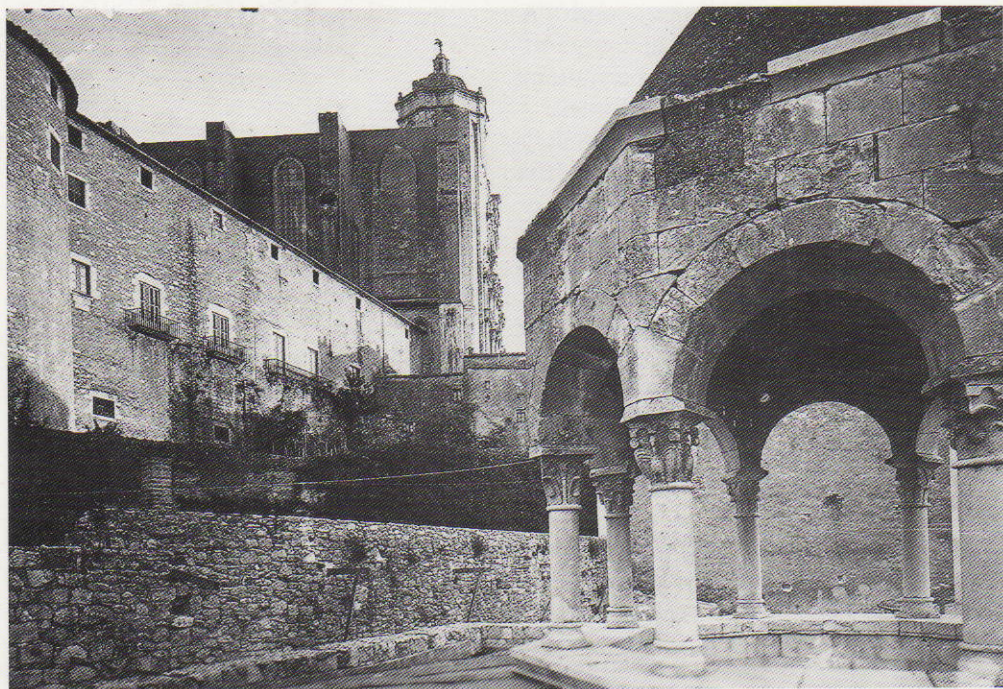
<i>Paraires</i>	2 anys
<i>Capellers</i>	2 anys
<i>Bossers</i>	2 anys
<i>Sabaters</i>	2-3 anys
<i>Teixidors</i>	2-4 anys
<i>Sastres</i>	3-4 anys
<i>Apotecaris</i>	3 anys
<i>Ferrers</i>	3 anys
<i>Fusters</i>	3 anys
<i>Assaonadors</i>	3 anys
<i>Espasers</i>	4 anys
<i>Pellissers</i>	4 anys
<i>Argenters</i>	4-6 anys
<i>Flassaders</i>	6 anys

El mestre explica als seus deixebles, tot referint un aforisme evangèlic molt popular a les escoles medievals.

menestrals. Quan l'acta notarial que fixa les condicions de l'aprenentatge revela l'edat dels joves, aquesta varia entre els 12 i els 14 anys. El deure principal del mestre consistia a ensenyar l'ofici al principiant. La clàusula més comuna regulava les despeses de menjar i beure, sovint el vestit i el calçat, i, més rarament, l'allotjament. En contrapartida, s'exigia una obediència rigorosa. En el cas d'aprenents d'origen rural, a voltes hom els donava permís per anar a la sega. De vegades, els pares o tutors pagaven al mestre en espècie les despeses d'aprenentatge de l'adolescent. Aquest fenomen implicava un flux molt important de mà d'obra que anava del camp a la ciutat, ja que se signaven uns quants centenars de contractes d'aquesta mena cada any.



L'escola de la Catedral era situada entre la torre Cornèlia i Sobreporta.



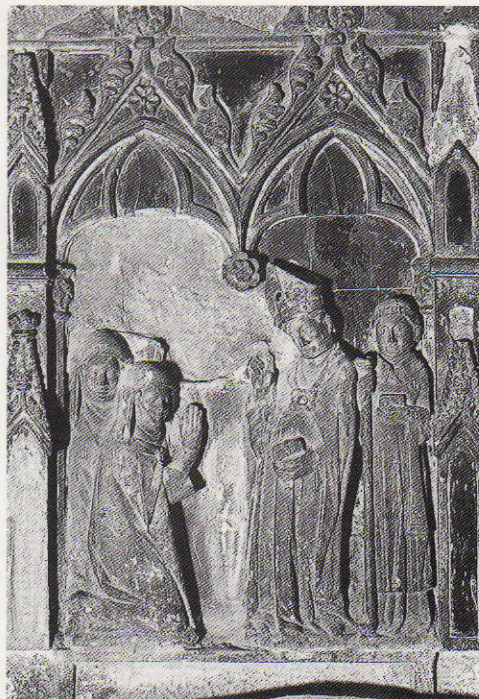
Confraries i oficis

L'ORGANITZACIÓ dels diferents oficis a Girona va ser un fet relativament tardà, igual que la posada en peu de les institucions urbanes. L'Església i la Corona no hi tenien gens d'interès. En la primera meitat del segle XIV, van aparèixer les primeres confraries i gremis, testimoniatge dels oficis i activitats més importants.

El 1348 ja existien les confraries dels escrivans, blanquers, mercers, moliners, sabaters, picapedrers i teixidors, és a dir, de la major part dels oficis manuals més importants. La funció fonamental d'aquesta institució era assegurar i organitzar, de manera digna, l'acompanyament dels confreres en el seu enterrament.

Abans de l'aparició d'aquesta mena de confraries, a Girona n'hi havia unes altres de caràcter purament religiós, com la de Santa Maria de la Seu, la de Sant Pere Màrtir, al convent de Sant Domènec, i la de Sant Narcís, a l'església de Sant Feliu. La seva importància és acreditada per la pràctica testamentària: en el període 1330-1340, el 6 per cent dels testaments van fer deixes a una o més confraries; entre 1340 i 1347, el 10 per cent; un 12 per cent el 1348, i prop del 15 per cent després de la pesta.

Els primers passos dels gremis d'ofici també van participar de l'espontaneïtat que podem observar en les confraries. Els jurats de la ciutat van canalitzar les iniciatives d'organització dels oficis princi-



Detall del sepulcre de Sant Narcís, obrat el 1328 i conservat a l'església de Sant Feliu, centre del culte al patró de la ciutat.

pals. Encara que coneixem pocs estatuts gremials anteriors a 1370, molts anys abans els jurats van adreçar dues lletres al rei Alfons IV demanant-li permís per organitzar els paraires i els flassaders: «(...) que.l senyor Rey don poder als jurats que pusquen ordonar parayria en Gerona, e dar càrrechs e fer ordinacions a bé e profit e a endressament de la parayria e de tot çó que s'esguard a la parayria». Efectivament, el 1333 el rei va crear el gremi de paraires i, en els anys següents, el govern municipal va fer diverses ordinacions que reglamentaven el treball d'aquest gremi i del de flassaders: quin tipus

Confraria dels sabaters

Una lletra dels jurats de Girona, de 1330, esmenta explícitament, i per primera vegada, quin era el paper de les confraries. En aquest cas es tracta de la dels sabaters, l'ofici més nombrós de la ciutat:

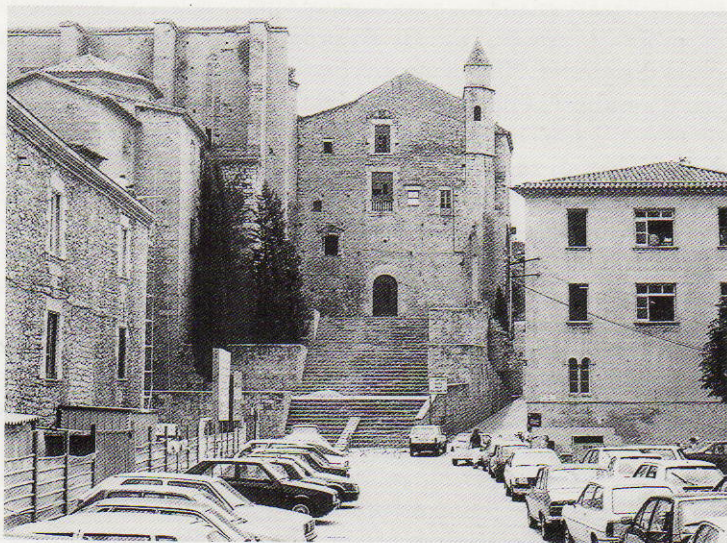
«(...) els sabaters de la ciutat de Gerona, considerans que alguns de lur art, tal com per ventura eren de simple condició e de poc poder, can se morien no eren acompanyats convenientment en lur sepultura, ordinaren per manera de confradria a honor de Déu que, can negun sabater morria, que fos acompanyat per los altres a la sepultura e que fos fet comun entre els e que, apart les torxes qui exiran de la casa del deffunt, hi haia de comun X torxes qui segesquen lo cors a la sepulture.»

Font: AHMG, I.1.2.1, lligall 1, reg. 1, f. 26'.

de flassades i cobertors podien ser fabricats, amb quins processos de fabricació, com calia escollir els sobreposats o càrrecs directius de l'ofici, com es regulava la venda de draps per part dels paraires a les fires, etc. Justament, aquesta venda havia de fer-se en un lloc determinat, al carrer de les Albergueries, entre la casa del jurista Bernat Bordils i l'hostal d'en Guillem Albussà. Una altra ordenança permetia als jurats d'elegir cada any dos drapers «(...) qui hagen poder de fer ordinations en la dita ciutat, segons qu'els serà vist fahedor, per bon estament de la dita art e per esquivar que mal ús e infàmia no s'hi pugua seguir (...)».

Durant aquest període, que podríem anomenar pre-gremial, els oficis en expansió pertanyien al sector tèxtil i la intervenció dels poders públics va ser important. En alguns casos, els jurats van ser rellevats per representants escollits —cas dels drapers i els paraires—, tot preparant així l'acció del poder reial, que es va produir en la segona meitat del segle.

Al convent de Sant Domènec hi havia la confraria de Sant Pere Màrtir.

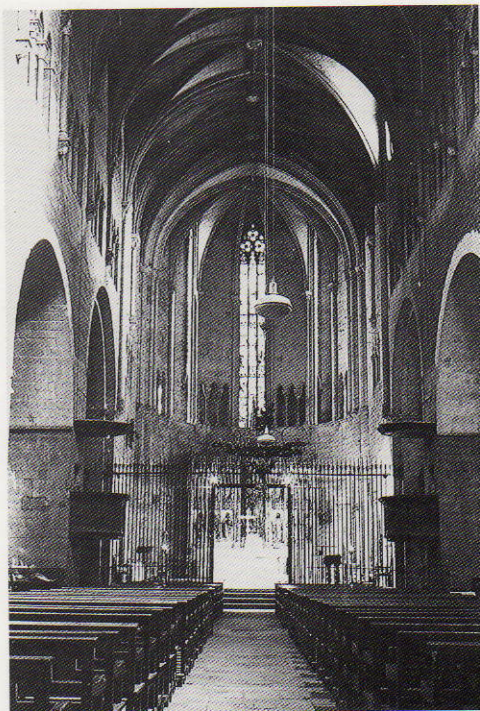


Religiositat

LA participació religiosa s'enquadra en les parròquies de la ciutat: Santa Eulàlia Sacosta, la Seu, Sant Feliu, totes a la riba dreta de l'Onyar, i Santa Susanna del Mercadal, a l'altra banda. La religiositat dels fidels es manifestava en vida a través de la seva col·laboració en les tasques parroquials, com a obrers o encarregats de les obres del temple, per exemple. Enfront de la mort, els testaments eren la síntesi de les preocupacions espirituals del testador.

El mes d'abril del 1324, abans de partir de viatge cap a Sant Jaume de Compostel·la, el sabater Jaume Serra va fer testament. Si la mort li arribava a la diòcesi de Girona, volia ser enterrat al cementiri de la Seu. Deixava 5 sous per a la creu processional que havia d'acompanyar les seves despulles. Repartia els llegats piadosos pròpiament dits entre fer dir misses, caritats als pobres i obres d'esglésies: 20 sous per celebrar misses als monestirs de Framenors i de Predicadors; 2 sous als pobres de l'Hospital Nou i 4 per al rescat de captius; 2 sous per a l'obra del pont de pedra de Sant Francesc, 2 més per a la del Carme i, finalment, 2 més per a la de Sant Feliu.

El juny del 1348, el testament de Margarida, esposa del ciutadà Bonanat Net, disposa la sepultura al cementiri de Sant Feliu i, si això no fos possible —era el període de l'epidèmia de pesta—, al cementiri del convent de Sant Francesc. Va llegar 10 sous per fer misses a Sant Feliu i 4 sous si la gran creu processional de la mateixa església participava en el



La nau gòtica de l'església de Sant Feliu fou iniciada a començament del segle XIV.

seguici de l'enterrament. Heus aquí la diferència entre la pressa i la urgència a testar en temps de contagi, i una major ponderació i detall en fer-ho en època normal.

Els testaments expressaven un cert nombre de costums i convencions, que provarem de sintetitzar. Habitualment, el lloc d'enterrament era l'església parroquial, llevat dels moments de crisi demogràfica, quan els cementiris dels mendicants acollien un nombre molt més alt d'enterraments. Algunes vegades, el cos del difunt ingressava en el carner particular d'una confraria. Paral·lelament a la tria del cementiri, hom demanava la presència en el seguici mortuori de la creu processional de l'església o d'altres relativament properes.

En el moment de fer l'esforç final per aconseguir la salvació de l'ànima, les miseres que hom encarregava en les darreres voluntats adquirien un protagonisme destacat. Se n'encarregaven moltes a la parroquia del testador i als altars dels convents mendicants, aquests darrers intercessors privilegiats en temps de contagi pestífer. Els llocs de culte dels ordes regulars eren poc sol·licitats. A més, hi havia la possibilitat de completar aquestes disposicions amb la fundació d'un aniversari, decisió pròpia de les persones més riques, per bé que dotades d'una fe igualment profunda.

Les almoines per a la construcció d'edificis religiosos apareixen molt sovint en els testaments, destinades més aviat a les parroquials i a la catedral; no tant a les obres dels convents mendicants, llevat dels anys 1330-1340, període d'intensa construcció en aquests centres. El finançament dels ponts també provenia d'aquesta mena de deixes, com és el cas del pont del Mercadal o de Framenors els anys 1320-1330.

Un darrer objecte privilegiat dels llegats caritatius era el pobre, que era ajudat en tots els terrenys (menjar, atencions sanitàries, vestit, captivitat, pobresa general i pobresa vergonyant, dot a les noies pobres...).



A dalt, la figura central d'un calvari del s. XIII, procedent de la catedral. Al costat, el timpà de la capella de Nostra Senyora de Gràcia i de Bellull.

Els ordes mendicants

EL creixement urbà de les ciutats medievals va originar un nou tipus d'orde religiós, més ben adaptat que l'antic monaquisme a les necessitats i l'espiritualitat dels homes del segle XIII. Aquestes noves congregacions van establir-se en ciutats d'una certa importància, com Girona, que comptava amb quatre convents mendicants dins el terme. Amb tot, per raons històriques, els franciscans van ser els que hi tingueren major puixança.



La fundació de la comunitat franciscana data de 1232, quan el canonge Bernat Esteve va fer donació al provincial de l'orde d'uns terrenys al Mercadal per tal que poguessin edificar-hi el convent. Gairebé en la mateixa data arribaren els mercedaris, que s'instal·laren en una casa propera al monestir dels franciscans. Aquest orde no va esdevenir clerical fins al 1317 i, després d'un canvi d'emplaçament, poc abans de 1330, va anar a l'edifici que encara avui coneixem per la Mercè. Els dominics, arribats a Girona el 1253, van fruir del favor especial del bisbe i també dominic Berenguer de Castellbisbal. L'església conventual, de nau única, annexa al convent de Sant Domènec, va ser acabada ben entrat el segle XIV. Els carmelites foren els darrers a parar casa a la ciutat, a final del segle XIII. Finalment, va ser creat un convent femení, el de Santa Clara, emplaçat al Mercadal i destinat a les filles de la burgesia gironina, de la mateixa manera que Sant Daniel era per a les filles de la noblesa. Deixant de banda el convent de Sant Domènec, que ben aviat va quedar aïllat del creixement urbà, tots els altres van anar al Mercadal i a la part del sud de la ciutat, on vivien i treballaven la major part dels artesans.

Val a dir que els gironins sentien una especial predilecció pels franciscans. Aquest sentiment tenia el seu origen en el fet que Sant Francesc va parar a la casa dels Guerau, una família del patriciat de la ciutat, durant un dels seus viatges. El fet és relatat en una acta dels anys 1330.

*Portada del Llibre de les dones,
de Francesc Eiximenis,
segons l'edició
feta a Barcelona el
1495 per Joan Rosenbach.*



El claustre del convent de Sant Domènec va ser ampliat a l'època moderna amb un pis superior. L'estil artístic diferencia bé les dues etapes de construcció.

A més, des que va ser acabada l'església del seu monestir, la major part de les grans famílies locals van escollir-hi llur sepultura. Ho feren els Renall, els Sarriera, etc. El 1306, el metge Jaume Sarriera va demanar de ser enterrat en el cementiri de Framenors. Més tard, el 1371, el metge reial Bernat Sarriera escollí la capella de Sant Cosme i Sant Damià, a l'església.

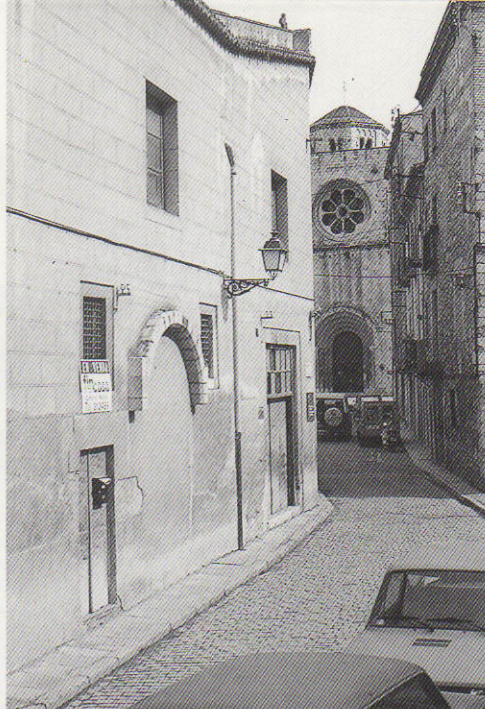
El paper dels mendicants també va ser destacat en el terreny polític. Les eleccions i les reunions del consell de la ciutat tenien lloc en el claustre del monestir de Sant Francesc. Tal vegada l'ideal religiós i

social de Francesc Eiximenis va quallar durant el seu noviciat a Girona, encara que la redacció del seu llibre *Regiment de la Cosa Pública* va ser més tardana. Es tracta d'una mena d'ideal cívic preparat per a la seva aplicació i seguiment per part de la burgesia, ja sigui gironina o valenciana.

El paper espiritual dels franciscans destaca també quan estudiem les darreres voluntats, sobretot en períodes de crisi epidèmica. El 1348, el 17 per cent dels testadors disposaven el seu enterrament a Framenors. En general, en més de les tres quartes parts dels testaments, hi ha encàrrecs de misses en algun convent mendicant, proporció que és del 57 per cent en el cas dels testadors dels llocs de pagès de fora de Girona. Sempre hi havia algun germà disposat a assistir qualsevol malalt en els seus darrers moments. Per tot això, el poble menut s'identificava amb l'ideal religiós preconitzat per aquests ordes, així com el patriciat ho feia amb el seu ideari cívic.

Assistència i caritat

L'Hospital Vell o de la Seu era emplaçat al carrer del Galligants. L'edifici modificat va servir després per a magatzem de drapaire.



Deixes testamentàries

Uns exemples de llegats pietosos en el codicil del jurista Arnau Vivars:

«(...) E man e vuy que, ultra aquells del testament, sien donats als pobres vergonyants, mil sous. Ítem, per catius a raembre, cinc-cents sous. Ítem, per puncelles a maridar, mil sous. Ítem, a pobres mendicants, mil sous. Ítem, deix a parents meus pobres, donadors a conaguda dels dits manimessors meus o de dos d'aquels, cinc-cents sous. Ítem, lex a.n Rafael de Castellfollit o a son areu, quatracents sous per sustenir sos pobres (...).»

Font: AHG, Notaria Girona-5, reg. 123.

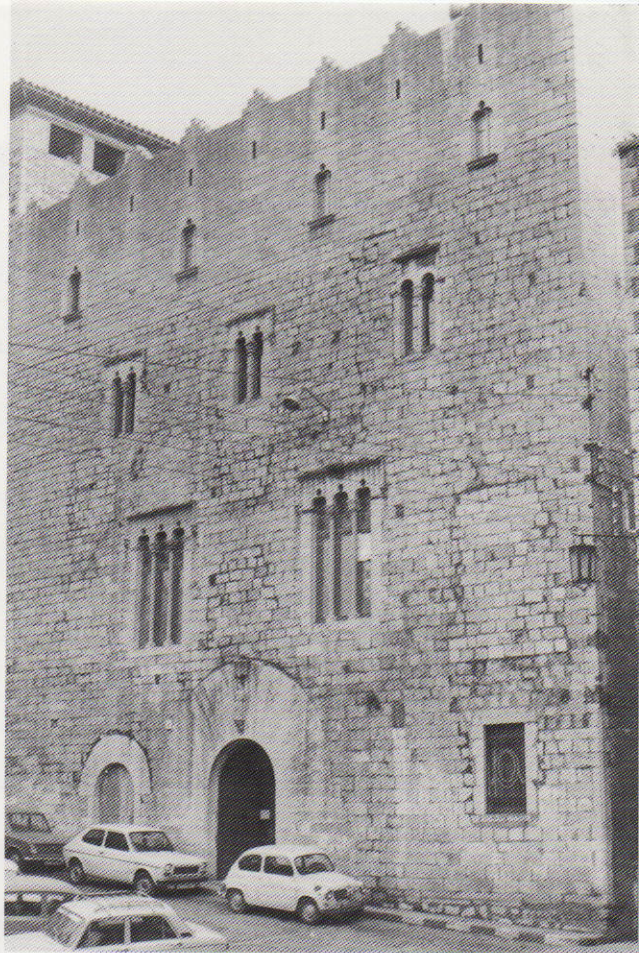
ELS pobres eren una part fonamental de la societat medieval, representaven alhora la imatge del Crist sofrent i eren la bona consciència dels rics. Per evitar la desagregació de la col·lectivitat, la caritat era un component essencial del sistema social, i s'exercia a través de l'assistència als pobres. Hi havia tot un dispositiu, en primer lloc lligat a la iniciativa eclesiàstica però també a les organitzacions laiques, destinat a alleujar la misèria humana en tots els seus vessants. El pobre, en definitiva, era un figura multiforme: el que no menjava fins a sadollar-se, l'errant, el malalt, el desclassat, el que els textos anomenen pobre vergonyant, la noia que no disposa del dot suficient per casar-se...

Durant el primer terç del segle XIII va començar a constituir-se la xarxa assistencial: almoines, hospitals, confraries, bacins i plats dels pobres... La institució de caritat més important del segle XIV fou la Pia Almoina de la Seu, fundada el 1228 pel canonge Arnau d'Escala amb els delmes de diverses parròquies, com Maçanes, Santa Llogaia de Terri i Sant

Andreu Salou. Originàriament, la distribució del pa als pobres es feia durant el període comprès entre Quaresma i Pentecosta. Mercès a la bona gestió dels pabordes que administraven el patrimoni de la institució, aquest va créixer de forma considerable, per donacions de famílies gironines sense descendència —com els Banyoles—, que veien en la seva obra un element de manteniment de la pau social; per deixes d'habitants de la ruralia, que creixien sensiblement en moments de pesta, i, finalment, mercès a una hàbil política d'adquisició de propietats immobiliàries. Per això, hom va poder augmentar el nombre de dies de distribució de pa als necessitats, que, en virtut dels estatuts de 1347, va passar a fer-se des de Sant Martí (11 de novembre) fins a la fi del mes de maig. El 1355, encara s'amplià per davant, fins al dia de Tots Sants. Els estatuts precitats també fixen el pes del pa, que era cuit al forn de la Ruca, propietat de la Pia Almoina, i havia de fer uns 800 grams. Segons un dels llibres de comptabilitat conservats, corresponent al bienni 1347-1348, els dies de festa —per Nadal i Pasqua— hom feia pa de forment, mentre que els altres dies el pa era d'ordi. Durant els dies d'almoina dels dos anys indicats, que totalitzaven set mesos, hom va repartir 130.000 pans als pobres i necessitats. No cal dir que aquests set mesos eren els més freds i difícils, quan el treball minvava, sobretot pel que fa a les feines agrícoles.

Hi havia altres almoines, amb una actuació més limitada. El Vestuari, per exemple, que donava roba de vestir als pobres. Però, com que no se n'ha conservat la comptabilitat, no en sabem gaire més, llevat que posseïa terres a l'illa de Mallorca.

Pel que fa als hospitals, almenys en varen existir tres: el de Pedret, dedicat als llebreros; l'Hospital Vell o de la Seu,



Façana de l'edifici de la Pia Almoina, seu actual del Col·legi d'Arquitectes.

emplaçat en el burg de Sant Pere de Gal·ligants, amb un nombre limitat de llits; i finalment, l'Hospital Nou, fundat per la confraria de Sant Martí l'any 1211. A conseqüència d'una reforma, el 1317, aquest darrer va començar a funcionar sota la direcció d'un comanador elegit pels jurats de la ciutat, ajudat en la seva gestió per tres cònsols, un per cadascuna de les mans o estaments. Aquest centre hospitalari obtenia les rendes necessàries per al seu funcionament de propietats rurals, situades sobretot a Celrà, i de la caritat dels gironins, que de vegades arribaven a repartir la seva herència entre les diferents institucions caritatives de la ciutat.

Vocabulari

Aljama: Comunitat jueva.

Aniversari: Institució d'una missa, celebradora anualment en memòria d'una persona difunta.

Batlle: Oficial del rei o d'un senyor, que en representava l'autoritat en el domini.

Benefici: Patrimoni, les rendes del qual eren atribuïdes al sosteniment d'una dignitat eclesiàstica.

Bovatge: Taxa pagada al rei per a la protecció dels bous.

Censal: Renda perpètua.

Ciudadà: Persona lliure i que fruïa dels privilegis de la ciutat.

Clavari: Oficial municipal encarregat de les finances.

Collecta: Demarcació fiscal que agrupava diverses aljames.

Comanda: Contracte comercial que associava un capitalista i un mercader, amb un repartiment del benefici que n'assignava una quarta part al treball i les altres tres al capital.

Confraria: Associació caritativa i de socors mutus, sota invocació religiosa.

Cordovà: Cuiro adobat de boc o cabra, molt especial. Inicialment provenia de Còrdova i més tard va ser imitat en nombroses ciutats de la Península Ibèrica.

Coronatge: Contribució extraordinària, recollida amb motiu del coronament d'un rei.

Dècima: Taxa percebuda pel rei sobre el clergat.

Drap en cru: Teixit brut, no aprestat.

Draper: Mercader de draps.

Dret de barra: Taxa collida amb ocasió del pas de persones i animals per una determinada via pública, un bac o un pont, destinada a amortitzar-ne les despeses de construcció.

Fadristern: Fill que no ocupava la plaça d'hereu i que no tenia dret a restar a la casa pairal després de la mort del pare o després del seu casament, fet que afavoria la seva emigració cap a ciutat.

Fogatge: Impost extraordinari percebut pel rei sobre cada foc o llar.

Foriscapi: Drets de transmissió patrimonial.

Franquesa: Exempció de taxes comercials de què fruïen els ciutadans.

Gremi: Organització dels oficis.

Imposició: Taxa percebuda per qualsevol transacció.

Jurat: Magistrat del govern municipal, escollit per un any.

Lleuda: Dret fiscal sobre el pas de mercaderies per un punt determinat.

Mà: Estament.

Mal any primer: Primera gran fam del segle XIV a la Corona d'Aragó (1333-1334).

Maridatge: Contribució extraordinària, col·lectada amb motiu del casament del rei o de les persones reials.

Mitgera: Antiga mesura de grans.

Monedatge: Taxa percebuda a canvi de l'estabilitat monetària.

Mostassaf: Oficial municipal encarregat de la policia de mercats.

Obrer: 1. Laic encarregat del manteniment dels edificis i llibres eclesiàstics.
2. Oficial municipal encarregat de la supervisió de l'espai públic i la construcció.

Oïdor de comptes: Oficial municipal encarregat de la verificació de la comptabilitat de la ciutat.

Paborde: Membre i administrador dels béns temporals d'una comunitat, en aquest cas del capítol de la catedral.

Paraire: Artesà que batanava i aprestava el drap.

Prohom: Ciutadà eminent, membre de l'assemblea comunal o d'alguna instància dirigent de la ciutat.

Quèstia: Taxa, en un principi de caràcter vexatori, percebuda pel senyor. Més tard va esdevenir una taxa reial percebuda en general en qualsevol lloc del domini reial.

Saig: Oficial subaltern que notificava les citacions, executava embargaments i realitzava arrests.

Senyor banal: Senyor que exerceix el dret de comandament.

Somada: Antiga mesura de capacitat emprada per mesurar líquids, sobretot el vi.

Talla: Contribució local, proporcional a la riquesa de cada cap de casa.

Traüt: Contribució ordinària anual pagada per l'aljama.

Usatge: Costum.

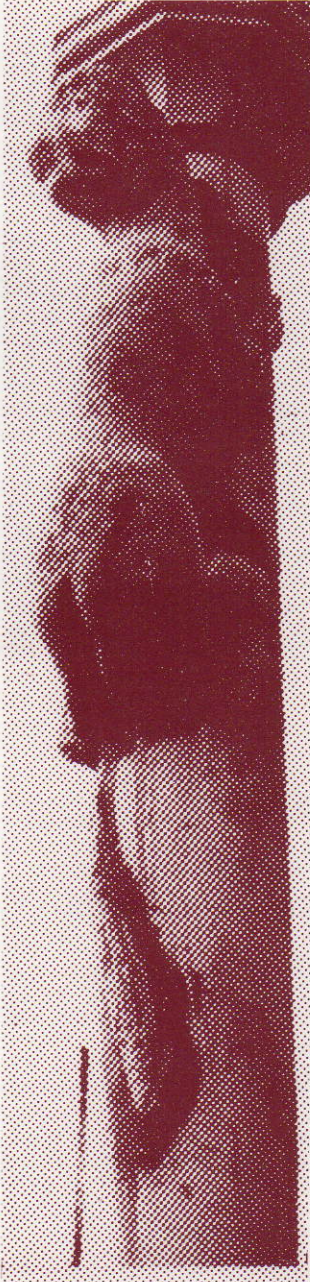
Veguer: Oficial reial encarregat localment de les funcions judicials i militars.

Violari: Renda vitalícia, establerta per la durada de la vida de dues persones a la vegada.

BIBLIOGRAFIA

- ALBERCH i FUGUERAS, Ramon, FREIXAS i CAMPS, Pere i altres: *Girona: rius, ponts, aiguats*. Ed. Ajuntament de Girona. Girona, 1982.
- ALBERCH i FUGUERAS, Ramon, i altres: *Fires i mercats a Girona*. Ed. Ajuntament de Girona. Girona, 1983.
- BAER, Y.: *History of the Jews in Christian Spain*. 2 vols. Filadèlfia, 1978.
- BATLLE i PRATS, Lluís: *La cultura a Girona de l'Edat Mitjana al Renaixement*. Ed. Institut d'Estudis Gironins. Col. Monografies, núm. 7. Girona, 1979.
- CHÍA, Julián de: *Bandos y bandoleros en Gerona*. Apuntes históricos desde el siglo XIV a mediados del XVII. Vol. 1. Girona, 1888.
- FREIXAS i CAMPS, Pere: *L'art gòtic a Girona*. Ed. Institut d'Estudis Gironins. Col. Monografies, núm. 9. Girona, 1983.
- GUILLERÉ, Christian: *Diner, poder i societat a la Girona del segle XIV*. Ed. Ajuntament de Girona. Girona, 1984.
- GUILLERÉ, Christian: «Le crédit à Gérone au début du XIVe siècle (1321-1330)», dins *Actas del II Coloquio de Metodología Histórica Aplicada*. Vol. II, pp. 363-379. Santiago de Compostela, 1984.
- GUILLERÉ, Christian: «La Peste Noire a Gérone (1348)», dins *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, XXVII, pp. 87-161. Girona, 1984.
- MARQUÈS CASANOVAS, Jaume, MARQUÈS PLANAGUMÀ, Josep M.: «Apuntes históricos sobre el palacio episcopal de Gerona», dins *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses*, XIV, pp. 263-307. Girona, 1960.
- PONS i GURI, Josep M.: *Les col·leccions de Costums de Girona*. Ed. Fundació Noguera, Col. Textos i Documents, núm. 16. Barcelona, 1988.
- SOBREQUÉS i VIDAL, Santiago: *Societat i estructura política de la Girona medieval*. Ed. Curial. Barcelona, 1975.
- VALLS i TABERNER, Ferran: «Els antics privilegis de Girona i altres fonts documentals de la compilació consuetudinària gironina de Tomàs Mieres», dins *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses*, XVII, pp. 120-161. Girona, 1964-1965.
- VILLANUEVA, J.: *Viaje literario a las iglesias de España*. Vols. 12-15 (diòcesi de Girona). Madrid, 1850-1851.

PROCEDÈNCIA DE LES FOTOGRAFIES



Són de l'Arxiu d'imatges de l'Ajuntament de Girona les fotografies de les pàgines 18, 32, 33 (dalt), 36, 53, 55 (sota), 57 (dreta), 82 i 85.

De Josep Clara, les de les pàgines 8, 10, 11 (dreta), 15, 30, 33 (sota), 40, 56, 58, 71, 72, 78, 83, 84 i 88, i la de la portada.

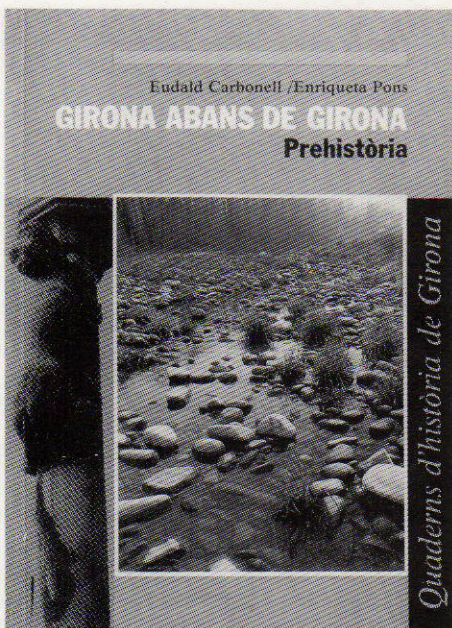
De Josep M. Oliveres, les de les pàgines 35 i 46.

D'Actini, la de la pàgina 51. De S. Martí, la de la 54. De l'Arxiu Mas, la de la 79. De l'Arxiu de la Diputació, les de les pàgines 49 i 57 (esquerra).

De la col·lecció de Joan Cortès, la de la 75. De la col·lecció del redactor en cap, les de les pàgines 9, 11 (esquerra), 13, 14, 16, 17, 22, 26, 31, 38, 42, 52, 55 (dalt), 67, 68, 69, 81 i 87.

Els mapes, plànols i gràfiques de les pàgines 24, 25, 45, 47, 59, 61, 63 i 74 són de Christian Guilleré. El plànol de 4, de Salvador Oliva i Garasa.

El segell de la pàgina 39 és del llibre *La província de Gerona*, de Botet i Sisó. El dibuix de la 19, de *Gerona històrico-monumental* de Blanch Illa. Les monedes de les pàgines 29 i 43, de la *Geografia General de Catalunya*, de Carreras Candi.



TÍTOLS PUBLICATS

Girona abans de Girona
Prehistòria
Per Eudald Carbonell i Enriqueta Pons

Girona romana
De la fundació a la fi del món antic
Per Josep Maria Nolla

Girona carolíngia
Del 785 a l'any 1000
Per Gabriel Roura

Girona medieval
L'etapa d'apogeu (1285-1360)
Per Christian Guilleré

Girona sota el franquisme
(1939-1976)
Per Josep Clara

Josep Clara
GIRONA SOTA EL FRANQUISME
1939-1976



Quaderns d'història de Girona

Quaderns d'història de Girona és una col·lecció de llibres que posen a l'abast d'un públic ampli, de manera ordenada i rigorosa, tota la informació existent sobre el passat de la ciutat. Els millors especialistes de cada període hi ofereixen el resultat de noves investigacions i obren nous camins a la interpretació sobre els orígens i el desenvolupament de l'àrea urbana de Girona. La col·lecció aplega una valuosa informació gràfica, en bona part poc coneguda.

PROPERES TÍTOLS

Girona goda i sarraïna

476-785

Per Josep M. Nolla i Narcís M. Amich

Girona medieval

Crisi i desenvolupament (1360-1460)

Per Christian Guilleré

Girona al segle XVII

Per Joan Busquets i Antoni Simon



[Faint header text]

[Faint main body text]

[Faint right column text]

[Faint bottom left text]

[Faint bottom right text]

Christian Guilleré (*Limoux, 1950*), catedràtic d'Història Medieval a la Universitat de Savoia, va cursar els estudis d'Història a les universitats de Toulouse-Le Mirall i París I. Es llicencià l'any 1972 amb la tesina *La noblesa de la diòcesi de Girona al final del segle XIV i al principi del XV. Després d'una estada de recerca a Catalunya com a membre de la Casa de Velázquez (1980-83), va assolir el Doctorat d'Estat el 1990, a la Sorbona, amb la tesi Girona al segle XIV, dirigida en una primera etapa per Charles Emmanuel Dufourcq, i després, per Georges Duby. És autor de nombrosos articles sobre la Girona baix-medieval, la fiscalitat i les finances de la Corona d'Aragó, a més del llibre en català Diner, poder i societat en la Girona del segle XIV (1984).*



Diputació
de Girona



Ajuntament de Girona